SAYI: 39 FİYATI: 3000 TL. (K.D.V. dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

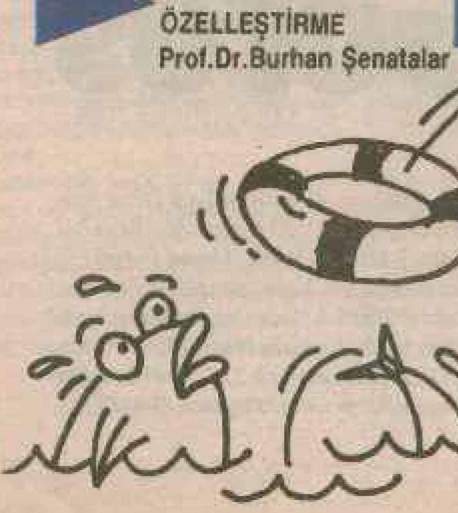
Görüş

AYLIK DERGİ ŞUBAT 1990

Ermeniler ve Azeriler 2. Dünya Savaşı'nda Nazi işgaline karşı birlikte dövüştüler. Ama olaylar gösteriyor ki yetmiş yıllık sosyalizm içinde bile tarihsel düşmanlıklar ve ulusal husumetler hiç de sona ermemiş.

ANAPESK ÖZELLEŞTİRME
Prof.Dr.Burhan Şenatalar

SİYASETTE MARKSİZME TEKABÜL EDEN BOŞLUK
Hüseyin Hasançebi

Türkiye'de yasal siyasi yelpaze sadece Marksist düşüncenin yasal örgütlenmesinden yoksun değildir; çünkü Marksizmin işlevi böylesine marjinal bir amaçla sınırlı değildir. Türkiye'de, siyasal demokratikleşme dahil, modern bir toplumda gelişmesi gereken bütün süreçlerin önü tıkanmıştır ve Türkiye ancak, birleşik yasal bir Marksist partinin açacağı yoldan yürüyerek yeni gelişme dinamikleri yaratabilecektir.

EŞİTLİK TEMELİNDE ULUSAL BİRLİK!
Tarık Ziya Ekinci ile söyleşi:

İÇİNDEKİLER

AZICIK HADDİNİ BİLMEK

Sovyetler'de "açıklık" başlayınca ilk sorun da Yukarı Karabağ sorunu olmuştu. Birliğin bugüne kadar süregelen haritasının temelinde neler vardı, yetmiş yılda neler değişti ve bu değişimler milliyetler haritasına ne ölçüde yansıdı; bunlar köklü ve çözümü zaman, ama zamandan da önce iyi niyet ve anlayış gerektiren sorunlardır. Sorunları çözmek için sosyalizmin barışa ve dayanışmaya ihtiyacı vardır. Açılan bu yeni dönemde Azeriler'in de kendi sorunlarını demokratik yollardan çözme imkânı bulacaklarına inanıyoruz.

Ne var ki, gelişmeler her daim beklentiye uymuyorlar. Azeri milliyetçiliği, bunca ekonomik, siyasi ve sosyal sorun varken, bulduğu ilk biçime sarılarak kendini açığa vurdu. Sosyalizmden önceki milli sorunları şuuraltından çıkarıp ısıtmaya, canlandırmaya başladı. Azeri toplumunun çok daha köklü ve gerçek sorunları, yapay bir "Ermeni sorunu" halinc dönüştüverdiler.

M.Ali Birand'ın 32. Gün programında konuşturduğu milliyetçi Azeri şefler "Ermeni kanı içmeye" and içmiş tavırdaydılar. Nitekim olaylar böyle gelişti ve Azerbaycan'da yaşayan Ermeniler'in can güvenliği tehlikeye düştü. Saldırıların gerçek bir soykırıma dönüşme ihtimali ortaya çıktığında, sorunu görüşmeler yoluyla çözebilmek için her çabayı gösteren Sovyet hükümeti askeri güvenlik önlemlerine başvurdu.

Sosyalist ülkeler halklarının sosyalizmi yenilerken nasıl bir dram yaşayacakları, başka ve bütün insanlığı ilgilendiren bir sorundur. Bakın ki, Türkiye'de iktidar ve muhalefet söçcüleri, basın ve TV, neyle ilgileniyorlar. Azerbaycan'da Sovyet ordusu insan haklarını ihlal ediyor ve Türkiye bundan dolayı "kan ağlıyor"!

Elbette insan hakları ihlali nerede varsa, insan hakları konusunda hassas olanların tepki göstermeleri doğaldır. Peki ya Türkiye? Sanki Doğu'da özel eğitim görmüş bir ordu, yaşama hakkı dahil bütün insan haklarını, hergün bin defa çiğnemiyor. Ya da çiğniyor da, iktidarı ve muhalefetiyle, Azeri dayanışmacısı kesilenler bu ihlallere karşı çıkıp gereöini yerine getiriyorlar. Sanki Türkiye'de, beyni asker postalları altında ezilen Sıddık Bilgin diye biri hiç yaşamamış veya yaşamış da onu canavarca öldürenler şimdi adaletin elindeymiş. Öyle ya, Kasaplar deresinden çıkan cesetlerin hesabını soran ve sonucu ısrarla kovalayan bir muhalefet, böyle bir insanlık suçu karşısında üzerine düşeni yapan bir hükümet Türkiye'de vardır da, dünyanın neresinde olursa olsun, haksızlığa tepki gösterir ve herkes de inanmış olur!

Dikkat edilirse, Türkiye'nin "insan hakları" vurgusuyla sahip çıktığı herhangi bir soruna, insan hakları konusunda duyarlılığı apaçık ülkeler ve dünya kamuoyu ilgi göstermiyor ve Türkiye hükümeti bundan yakınıyor. O halde Türkiye ilgileniyorsa, insan haklarıyla değil, başka şeylerle, Türk şovenizmini azdırmaya elverişli gelişmelerle ilgileniyor.

Öbür yandan biz, toplumun bireyleri olarak kendi ülkemizde, kendi haklarımıza karşı ne ölçüde duyarlıyız. Duyarlı bir toplumun hak ve özgürlüklerini gasbetmek kolay mıdır? O halde, Azerbaycan halkının ilgi, destek ve dayanışmaya ihtiyacı olsa bile, bizim dayanışmamıza ihtiyacı yoktur, çünkü bizim ilgimiz daima saptırılmış bir ilgi olmaya adaydır.

Türkiye'yi yönetenlerin ve onlara "muhalefet" edenlerin "insan haklarını" ağzına almadan önce azıcık hadlerini bilmeleri gerekirdi. Onlara haddini bildiremedik ki.

Bundan ötürü Azerbaycan halkı Türkiye'nin ilgi ve desteğinden yarar değil, zarar görüyor.■

İllüstrasyonlar: Uğurcan Ataoğlu

Ekonomi ve Politikada **Görüş**
AYLIK DERGİ

*▶**Sahibi:** Şükrü Çelikyapı ▶**Yayın Yönetmeni:** Çağatay Anadol ▶**Yazı İşleri Müdürü:** Erdal Şahin ▶**Yazışma** GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 527 03 40 ▶**Fiyatı:** Yurtiçi 3000.-TL Yurtdışı 3 DM. ▶**Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** Yurtiçi 27.000.-TL. Yurtdışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 (Yurtdışı havaleleri için Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi döviz tevdiat hesabı No: 616213-5) numaralı hesabına yatırılmalıdır. ▶**Dizgi:** Yayın-Dizgi Merkezi Tel: 527 03 40 ▶**Ofset Hazırlık:** Gümüş Reprodüksiyon ▶**Baskı:** Teknografik ▶**Genel Dağıtım** GAMEDA*

TÜRKİYE'DE NELER OLMUYOR

ANAP iktidarının hâlâ yerini koruyabiliyor, bildiğini okuyabiliyor olmasının sorumluluğu, kendine "muhalifim" diyen her kesimin boynundadır.

Dünyanın ne denli ve nasıl değiştiği üzerine bol ahkâm kesilir, nerde ne olduğu herkesin merak konusu olurken Türkiye'de de bir şeyler olduğunu söyleyecek olan varsa beri gelsin. Ülkede bir şeylerin -değişmesi de değil- yerinden kımıldaması yönünde hiçbir şey olmuyor.

Demokratik hak ve özgürlükler üzerinde kısıtlamaların, insan hakları ihlallerinin ne boyutlara ulaşmış olduğunda herkes -ANAP milletvekilleri ve hatta kimi ANAP'lı bakanlar dahi!- hemfikir. Demokrasiyle bağdaşmadığı söylenip duran yasaların kaldırılması, 82 Anayasası denilen polis devleti nizamnamesinin kökten değiştirilmesi, zulüm uygulamalarına, hukuku hiçe sayan emrivakilere son verilmesini sağlama yolunda dişe dokunur bir hareketlilik, çaba, hatta ciddi niyet göze çarpmıyor. ANAP yönetimi ile burjuva muhalefet, onca suç ve günahın yükü omuzlarındayken, ortalığı soyut bir demokrasi ve özgürlük söylemine boğup, sıra iş görmeye gelince topu birbirlerinin üzerine atıyorlar. Muhalefet, yönetimin oynadığı oyuna bile bile alet oluyor. (Kendini, temelde, mevcut rejimin mütemmim cüzü sayan ve birçok konuda açıkça öyle davranan, cumhurbaşkanı seçiminden bu yana da politik işlevini adeta ANAP meclis grubuna devretmeye hazır görünen bir muhalefetten zaten başkası beklenemezdi.)

Ülkenin dört bir yanında, mevcut gerici yasaları da hiç kaale almayan başına buyruk keyfilik kol geziyor. Gençler, demokratlar, komünistler en temel yurttaşlık haklarına sahip çıktıkları için hapislere tıkılıyor, değişen ölçülerde işkenceden geçiriliyor. Yetkili ve sorumlu makam sahipleri "İşkence başka, 'sert muamele' başkadır" diyerek işkence pratiğine de, işkencecilere de arka çıktığında ne muhalefet partilerinin, ne de muhalif basının olayla "haber" olarak ilgilenmenin ötesinde kılı kıpırdıyor.

Askeri mahkemeler ve DGM'ler solcular ve demokratlarla on yıldır süregiden "hesaplaşma"'yı bugün de sürdürüyorlar. Siyasi davalarda mahkûmiyetler, mahkûmiyet onaylamaları birbirini kovalıyor; yüzlerce insan idamla yargılanıyor. Dergiler, yazarlar, sanık avukatları, Kürt yurtseverler, vb. hakkında durmadan yeni davalar açılıyor, kovuşturmalar sürüyor. Doğu'da, Kürtler'e yönelik zorba uygulamalar, baskınlar, göçe zorlama ve benzeri pratikler günlük basına hergün tekrarlanan "sıradan" haber malzemesi oluşturuyor.

Bu gidişe orda burda, akla geldikçe "Durmalıdır" demenin ötesinde, gidişi durdurmanın çaresine bakma yönünde hiçbir çaba harcanmıyor. Ülkedeki sözde "serbestlik" görünümü, fiilen, yurttaşlık haklarını kullanmaya kalkanların, insan onurunu savunanların sayısının asgari düzeyde olması sayesinde sağlanıyor. Demokrasinin varlığı ya da yokluğu, tipik polis devleti pratiğine özgü "müsaade" ve "hoş görme" anlayışının şu ya da bu olayda geçerliliği ya da geçersizliğiyle ölçülüyor. Tavşana kaç, tazıya tut taktiği bilinçleri bulandırıyor, iradelerin soluğunu kesiyor.

Kendilerine sosyal demokrat diyen kesim de dahil burjuva muhalefetin aczi ve zaafları gözler önündeyken, kendilerini farklı ve çok daha ileri misyonlarla yüklü sayan sol güçlerin temsilcileri ataletten ve bölünmüşlükten başlarını alıp da üzerlerine düşeni yerine getirmenin yoluna bir türlü koyulamıyorlar. Demokrasiyi kazanmak için ve demokrasi mücadelesini sosyalizm davasına bağlamak için örgütlü çalışma gereği bağlamında ayağı yere basan somut çabalar, girişimler mevzii ve yetersiz düzeyde kalıyor.

Bu durumda, söz konusu müsaade ve hoş görmeye dayalı "serbesti" ortamından asıl yararlananlar dinciler ve sittin yılın kaşarlanmış özgürlük düşmanları oluyor. Yukarıdan teşvikli ve güdümlü, resmen devlet destekli din dalgası, çeşitli tezahürleriyle, ülkede fiili ve potansiyel bir "anarşi" havası estiriyor. Bu da güçlü ve otoriter bir devlet "ihtiyacı"nı sürekli besliyor. Egemen mihrakların tam da istediği şey! 141 ve 142. maddelerle 163. maddeye ilişkin tartışmaların, karşıt görüşlerin, beklentilerin yarattığı gerilim, doğrudan doğruya, solun örgütlenme özgürlüğüne konulan kısıtlamaların, baskının, keyfi engellemelerin sürüp gitmesine yarıyor, gerekçe sağlıyor. Dinci sağ kesimde ise gelişmenin niteliği ve hızı ortada! Bu gidişi durdurmanın tek yolu baştaki yönetimi bir an önce göndererek rejim sorununu elbirliğiyle çözmeye oturmanın çaresine bakmak, bunun için harekete geçmek olduğu halde, buna da, yine, Marksist sol dahil tüm muhalefet güçlerinin aczi ve zaafları bir türlü elvermiyor.

ANAP yönetimi ekonomi alanında da aynı "alternatifsizlik" görünümüyle bildiğini okuyor. Ülkede soygunu ve talanı, rüşveti, adam kayırmayı, altta kalanın canı çıksın, köşeyi dönen yaşasın anlayışını sıradanlaştırıp egemen kılarken, politik alanın kendisine -birkaç yıllığına! Gelecek genel seçime kadar!!- boş bırakılmasından alabildiğine yararlanmayı sürdürüyor; ekonominin dışa bağımlılığını süratle geri dönülmez noktaya vardıracak acil uygulamalar, ülke kaynaklarının, zenginliklerinin satışa çıkarılması, "serbest ekonomi" adı altında tekellerin görülmemiş ölçülerde zenginleştirilmesi, emekçiler üzerinde sömürünün azdırılması, yüzbinlerce insanın işsizliğe mahkûm edilmesi ya da fırsat çıktıkça yurtdışına kovulması, orta katmanların hızla ve acımasızca fukaralaştırılması, ülke insanlarının boğazından, zorunlu sınai ve sosyal yatırımlardan kesilen milyarlarca dolar tutarında değerin her yıl yabancı bankalara aktarılması, vb...

Bütün bunlara rağmen, ülkenin ekonomik, sosyal, politik yapısının göz göre göre, fütursuzca uğratıldığı ağır, derin, kalıcı tahribata rağmen mevcut politik güçler dengesinde ANAP iktidarının hâlâ yerini koruyabiliyor, bildiğini okuyabiliyor olmasının sorumluluğu, kendine "muhalifim" diyen her kesimin boynundadır. Öyleyken hiçbir "muhalif" kesimin bunun idrakında olduğunu gösterir elle tutulur ciddi bir emare görünmüyor. İşin asıl acı yanı burası.

Muhalefeti böylesine atalet ve rehavet içinde pinekleyen, bocalayan bir ülkede "Dünya değişirken burda hiçbir şey olmuyor, acaba neden olmuyor?" diye sormak bile abes değil midir? ■

Sovyetler Birliği'nde milliyetler sorunu

KARDEŞÇE YAN YANA YAŞAMAK ZOR (MU?)

Son olaylar gösteriyor ki yetmiş yıllık bir sosyalizm içinde bile tarihsel düşmanlıklar ve ulusal husumetler hiç de sona ermemiş.

Azerbaycan ile Ermenistan arasında son yıllarda yer yer çatışmalara varan gerginlik, geçtiğimiz haftalarda yeniden tırmandı. İlk verilen rakamlara göre her iki taraftan da toplam altmış kadar insan öldü, bölgenin patlamaya hazır bir barut fıçısı haline gelmesi ve iki ulus arasında savaş tehlikesinin başgöstermesi karşısında merkezi Sovyet Ordusu birlikleri bölgeye gönderildi. Ama olaylar yatışsa bile, ileride yeniden patlak vereceği bellidir.

Sovyetler Birliği'nde gerek üç Baltık cumhuriyetinde, gerekse Transkafkasya'da (Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan'da) milliyetler sorunu, ülkenin önemli siyasal sorunları arasında yer alıyor.

▶ *Bir Ermeni genci. Milliyetçi dalganın kurbanı mı olacak?*

Çokuluslu bir ülkede ulusal sorunun çözümü 'self-determinasyon'dan geçer. Şayet bir ulusun çoğunluğu ayrılmak istiyorsa, onların ayrılma haklarına saygı göstermek ve referanduma gidip, çıkacak sonuca razı olmak gerekir. Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler topluluğunun, ayrılmak isteyen ulusun ayrılmasını onaylaması ve kendi kaderini bağımsız cumhuriyet biçiminde tayin edecek ulusları kendi kaderlerine bırakması bu sancısız çözümdür.

Fakat adı geçen bölgelerde, ama özellikle Transkafkasya'da adı geçen cumhuriyetler bağımsız devletler haline gelseler bile milliyetler sorunu gene de çözümlenmiş olmayacak, hatta korkulur ki, daha sancılı, acılı bir evreye girecektir. Bağımsızlaşan cumhuriyetler açısından, sorunun merkezle olan yönü çözümlenecek, ama başka milliyet ve etnik sorunları kalacak, belki bir süre için, daha da akut boyutlara varacaktır.

Baltık cumhuriyetinden sadece Litvanya'da 3,5 milyonluk nüfusun önemli bir çoğunluğunu Litvanyalılar oluşturuyor. Ruslar, Polonyalılar ve Yahudiler ise azınlık durumundalar.

2,6 milyon nüfuslu Letonya'da ise % 40 oranında Ruslar'a ilaveten, Ukraynalılar, Biyeloruslar, Polonyalılar, Yahudiler, Litvanyalılar ve Almanlar, ayrıca Kafkasya'dan, Orta Asya'dan gelmiş olanlar var. Bunların hepsinin toplamı % 55'e varıyor. Yani Letonya'da azınlıklar, gerçekte çoğunluk olmuş durumdalar, ama yönetim büyük ölçüde Letonlar'da. Estonya'ya gelince, benzer bir durum var: 1,5 milyonluk nüfusun yaklaşık yarısını Estonyalılar, diğer yarısını ise Ruslar, Ukraynalılar, Biyeloruslar ve Finliler meydana getiriyorlar.

Bu etnik bileşim gözönüne alındığında, Baltık'ta bağımsızlık talebini yükseltenin niçin Litvanya olduğu daha kolay anlaşılıyor. Diğer iki cumhuriyette ise, referandum yapılsa, ayrılma sonucunun çıkacağı hiç değilse şu anda belli değil.

Buna rağmen, her üç cumhuriyetin adını taşıyan ulusal toplulukların ayrılma doğrultusunda yürüdükleri açık.

Sovyetler Birliği'nin en zengin üç cumhuriyeti olan bu üç ülke ayrıldıklarında, bunlardan özellikle ikisi içeride ulusal sorunlarla karşılaşacak. (Nitekim Baltık'ta bağımsızlık yolunda davranan halk cephelerine karşı, diğer ulusal ve etnik topluluklar da ortak "Enternasyonal Cepheler" kurdular.)

Bu bölgede Litvanya'nın ayrılma tercihi referanduma bile gerek kalmayacak kadar belirli diğer iki cumhuriyette tercih referandumla belirlenebilir. Buna rağmen, Baltık cumhuriyetlerinin, mevcut bütünden ayrılıp, aralarında İskandinavya tipi ya da Benelüks gibi ortak ekonomik, politik ilişkiler geliştirmeleri gündeme girmiştir.

Transkafkasya'ya gelince, buradaki durum Balkanlaşma istidadı gösteriyor. 7 milyon nüfuslu Azerbaycan (Ermenistan içindeki özerk Azeri bölgesi Nahcivan ve Azerbaycan'daki Ermeni Nagorni-Karabağ da bu rakama dahil), 3,5 milyon nüfuslu Ermenistan ve 5,5 milyon nüfuslu Gürcistan, Karadenizle Hazer Denizi arasındaki üç cumhuriyet. Her üçü de Sovyetler Birliği içinde Rus Federasyonu'na komşular. Etnik homojenlik bakımından en homojen Ermenistan. Gürcistan ise üç cumhuriyetten en heterojen etnik bileşime sahip olanı (azınlıkları, Abazalar, Osetler, Ruslar, Ermeniler, Azeriler, Rumlar, Ukraynalılar, Çerkezler, Yahudiler oluşturuyor).

Ermenilerle Gürcüler'in güçlü tarihsel bağları var, bu bakımdan, her iki ulus da birbirlerine hayli yakınlık duyuyorlar. Buna karşılık, Ermenilerle Azeriler arasında, geçmiş yüzyıllardaki din farklılıklarının yanı sıra, ikiyüz yıla yaklaşan bir husumet var. 19. yüzyılın başlarında Ruslar Azeriler'i sömürgeleştirirken, Ermeniler Ruslar'a yardım ederler. Yüzyılın sonunda, Ruslar'a karşı Ermeniler'in bağımsızlık hareketleri başladığında, çarlığın Ermeniler'e karşı bazı Azeri aşiretlerini ve çetelerini kullandığı söylenir. 1915'te ise Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermeni soykırımı geldiğinde, Azeriler'i Türk sayan Ermeniler'in kini derinleşir. Daha sonra, her iki ulus da, Sovyetler Birliği'ne iltihak ederler. İç savaşta karşı karşıya gelmezler. 2. Dünya Savaşı'nda anayurt savunmasına katılırlar, özellikle

Transkafkasya cephesinde Nazi işgaline karşı birlikte dö .'üşürler. Ama son yılların olayları gösteriyor ki, yetmiş yıllık bir sosyalizm içinde bile tarihsel düşmanlıklar ve ulusal husumetler hiç de sona ermemiş. Üstelik artan gerilimlerde her iki toplumun da fanatikleri birbirlerini boğazlamaya can atıyorlar. Dahası da, her iki toplumun komünist partisi yöneticileri -halkı karşılıklı kıyıma sevketmiyorlar- karşılıklı milliyetçiliği, şovenizmi körüklemekten, devlet eliyle milliyetçi mitingler düzenlemekten hiç geri durmuyorlar. Bu yöneticiler ya da başkaları, bir de bağımsız devletlere ve ordulara sahip olsalar, ilk yapacakları şey Karabağ'dı, Nahcivan'dı ya da hatta daha küçük bir sorundu demeden, birbirlerine savaş ilan edecekler. Böyle bir düşmanlığın sosyalizmle uzaktan yakından bir ilgisi yok. Ama, sosyalizm bir ekonomik modele indirgenince, onun insani değerler sistemi topluma maledilemeyince, din de, milliyetçilik de, gerilik ve ilkellik de elini kolunu sallaya sallaya gezebiliyor ya da tarihe karıştı sanılırken, birden bire hortlayıveriyor.

Sovyetler Birliği'nin merkezi yönetiminin ağabey ya da hakem tutumunun sorunu çözemeyeceği, her iki ulusun da bu aşamada barışçıl çözümlere ve kardeşçe yanyana yaşamaya kolay yanaşmayacakları anlaşılıyor. Şayet bağımsız devletler haline dönüşürlerse, burjuva çağının başlangıcındaki "ulus devlet" özdeşleştirmesindeki gibi milliyetçiliğin bir de siyasal iktidar (kudret) haline geleceği hiç de kehanet değil. Şayet, gösterilen ve gösterilecek olan bütün çabalara, uğraşlara rağmen, her iki ulus da savaşmakta ve birbirlerine düşmanlık içinde sataşmakta, kıyımlara kalkışmakta ısrar edeceklerse, bu demektir ki, her iki ulusun da insanları yaşayarak görecekler, hayattan öğreneceklerdir. (Eskaza böyle bir durumda, Gürcistan da, Ermeniler'in safında savaşa girmeye kalkarsa, öte yandan Hazer Denizi'nin doğu yakasından bazıları da Azeriler'e yardıma gelirse, yirminci yüzyılın sonlarında, yeni bir Balkan Savaşı yaşanacak demektir.)

Dileriz ki, kaygılar yersiz endişelerden ibaret kalır. Ermenistan'da, Azerbaycan'da ister ayrı olsunlar, ister olmasınlar, fakat savaşmadan, düşmanlaşmadan yaşarlar ve bu krizi -daha doğrusu bu histeriyi- bir an önce aşarlar.

Bizlere düşen ise, kimi yazarlar, çizerler, bizleri ne denli romantik ve ütopik görürlerse görsünler, milliyetçiliğe, şovenizme bin kez daha lanet yağdırmaktır. "Ne yapalım, çağımızda henüz milliyetçilik ve şovenizm ölemedi" diye tevekkül göstermek değil, milliyetçiliği daha çok reddetmektir. Ve kuşkusuz en önemlisi, konunun, nedenlerinin, kökenlerinin, boyutlarının üzerine daha çok eğilmektir. Ulusal toplumların bireylerini biribirine bağlayan başlıca faktörün niçin hâlâ milliyet -ve milliyetle birlikte çoğu kez din- olduğu sorusunun yanıtlarını tüm yönleriyle aramak ve en yetkin ifadesini sosyalizmde bulan insani değerlerin ulusal toplumlara da, tüm insanlık toplumuna da egemen olması için hangi manevi faktörlere ağırlık vermek gerektiği üzerinde düşünmek ve insanı özne almayı, hem ülkemizin, hem de tüm insanlığın sorunu olarak görmektedir. ■

ROMANYA'DA YENİ DÖNEM

Şimdi sosyalizmi savunacak her görüşün Çavuşeskuculukla özdeşleştirilerek peşinen yadsınması, toplumun geçmişi reddetme duygusuyla sosyalizmi de reddetmesi tehlikesi hayli kuvvetlidir.

Romanya Komünist Partisi'nin 20 Kasım'da açılan beş günlük 14. Kongresi'nden televizyon ekranına yansıyan görüntüler, gazetelerde yeralan haberler bir sosyalistte öfkeden, tepkiden, ya da şaşkınlıktan çok yeis uyandırabilirdi. Üç bin kadar delege kurulmuş otomatik mankenler gibi sık sık ayağa kalkıyorlar, ritmik alkışlarla ve tempo tutularak tekrarlanan "Çavuşesku" ya da "Conducator" sözcükleriyle şefi alkışlıyorlar, her defasında, ancak liderin ısrarlı el işaretleri sonucunda susup, yerlerine oturuyorlar, kısa bir süre sonra yeniden ve otomatikman ayağa kalkmak üzere.

Bir meraklının, saydığına göre, liderin beş saat süren konuşması boyunca delegeler tam 64 kez ayağa kalkıp oturmuşlar. Yani ortalama beş dakikada bir.

Romanya halkı yıllardır yarı aç, yarı tok yaşıyordu, sonbaharlarda, kara kışlarda evinde, işinde, okulunda üşüyordu. Uygulanan sıkı ekonomik politika, bırakınız başka şeyleri, 20 milyon kişinin bizzat biyolojik varlığını tehdit ediyordu.

Böyle olmasaydı dahi, diyelim ki, kişi başına düşen ulusal gelir 20 bin dolar da olsaydı, Romanya refah içinde de yüzseydi, adı komünist olan ve sosyalist bir yönetimi temsil ettiğini iddia eden bir partinin kongresinden öyle görüntüler, sosyalizm adına insana ancak utanç verebilirdi.

14. Kongre'nin görüntülerinin ve sonuçlarının somut durumda asıl acı olan yanı ise, ülke büyük bir karanlığın ve felaketin içindeyken, sosyalist dünyada büyük olaylar yaşanırken, Doğu Avrupa'da yer yerinden oynarken, durumu o ülkelerdekinden çok daha vahim olan Romanya'nın iktidardaki partisinin gözünü, kulağını her şeye tıkaması, ülkesinde ve komşularında olup bitenlerden hiç mi hiç etkilenmemesi, toplumda kendisi dışında hiçbir şeyi kaale almaması (kendisinin de kaderini Çavuşesku'ya bağlaması), toplumun çeşitli sorunlarını dile getirdikleri için tasfiye edilen yöneticiler dahil, muhalif unsurlarla, toplumun çeşitli kesimleriyle hiçbir diyaloga yanaşmamasıydı.

Tam tersine, ülkede koyu bir despotizm hakimdi. "Securitate" denilen gizli polisin, ya da parti mensuplarının kuşkulandıkları insanlar a) derhal işten atılıyorlardı, b) devlete ait olan oturdukları evden çıkartılıyorlardı, c) yiyecek karneleri, öğrenciyseler öğrencilik kimlikleri, taşıtlara biniş kartları vb. ellerinden alınıyor, yani tümüyle açlığa, sokağa ya da varsa akrabalarının kıt kanaat himayelerine terkediliyorlardı.

Buna karşılık, komünist partisine üye olmak, yiyecek, konut ve diğer benzeri sıkıntılardan kurtulmanın tek yoluydu. Parti üyeleri, memurlardan, Securitate'ın tüm mensuplarından, subaylardan ve sıkıntı çekmemek istediği için, partiye güven vererek bir süre sonra cebine parti kartını koyan diğer kişilerden oluşmaktaydı. Bu nedenle, RKP, dünyada, kendi ülkesinin nüfusuna oranla en fazla üyeye sahip komünist partisiydi, 23 milyonluk Romanya'daki RKP'li sayısı 3,8 milyondu.

Kongrenin bittiği gün, 100 bin kişi Cumhuriyet Meydanı'nda toplandı, Çavuşesku sarayının balkonuna çıkıp bir konuşma yaptı, güdümlü kalabalık onu bol bol alkışladı. Çavuşesku, "bu kongre, Romanya'nın bağım-

▼ ***Köylünün sefaleti.*** *Uygulanan sıkı ekonomik politika 20 milyon kişinin biyolojik varlığını tehdit ediyordu.*

sızlığını ve hükümranlığını güvence altına almak için benimsediğimiz devrimci yolu devam ettirmek konusunda, ülkemizin, parti önderliğindeki kararlılığını kanıtlamıştır" diyecekti.

Ama aradan üç hafta geçtikten sonra, Temeşvar'da kanla bastırılan ayaklanmanın akabinde, İran dönüşü aynı meydanda düzenlettirdiği mitingde konuşurken, mitingini aleyhte bir gösteriye dönüşmesi ve halka yeniden ateş açılması bardağı taşıran son damla olacak, Nicolau ve Elena Çavuşesku'nun helikopterle Bükreş'ten ayrıldıktan sonra taşrada yakalandıkları açıklanınca, akşam üzeri, o meydan, Çavuşesku'nun hiçbir zaman dolduramadığı o meydan bir insan denizine dönüşecekti.

Küçük yaştan devşirilmiş yetim çocukların, insan değil, birer canavar olarak yetiştirilmeleriyle oluşturulmuş Securitate'ın halka ateş açması ise, Temeşvar'dan dökülen kan gölünün genişlemesine yol açtı. Ordu birliklerinin halkın yanında saf tutmuş olması sayesinde gizli polisin direnci kırılabildi ve resmi rakamlara göre bütün olaylarda ölenlerin sayısı yedi bini geçmedi. Ne var ki, Çavuşesku rejiminin devrilmesi olayı Çavuşesku'ların kurşuna dizilmeleriyle lekelendi. Ulusal Esenlik Komitesi, daha sonra Romanya'da idam cezasının kaldırıldığını açıklayarak, daha fazla kan dökülmesini önlediyse de, Çavuşesku'ların idamı gibi tarihsel bir lekeyi de üstlenmiş oldu. Çavuşesku'lar "ayaklanma kanunları"nın değil, insan haklarının evrensel normlarının bulunduğu ve **idam cezasının kaldırıldığı** bir Romanya'da açık, meşru bir zeminde yargılanmalıydılar. Böyle bir yargılanma, öfkelerin dindiği bir ortamda hem işçi sınıfı partisi olduğunu iddia eden partinin mensuplarının, büyük bir bölümünün, hem de daha da önemlisi toplumun, kendi kendisiyle hesaplaşması na yardımcı olurdu. Çok uzun yıllardır sadece Çavuşesku konuşmuş, partisi dahil herkes dinlemişti. Çok sesli bir ortamda Çavuşesku'ya da konuşma hakkı verilseydi, işçi sınıfından, sosyalizmden, komünizmden,halktan, bağımsızlıktan, parti, iktidar vb. kavramından ne anladığını, ne anlamadığını söyleyecek ve eminin ki, birtakım banal klişelere indirgenmiş, hiçbir muhteva taşımayan söylemiyle acze düşecek, buna karşılık ülkede sosyalizmin gerçek özünü ve niteliğini savunacak olanlarla arasındaki fark ona ve komünist partisinin iktidarına tepki duymaktan başka hiçbir duygu taşımayan toplumun önünde açığa çıkacak, dahası da, toplum hatasıyla sevabıyla son 25 yılını -ve tüm sosyalizm deneyini- irdeleme, tartışma kendi kendisiyle, geçmişiyle muhasebe yapabilme olanağına daha somut verilerle kavuşacaktı. Eski rejimin savunulacak hiçbir yanı yoktur, fakat eski rejimin baş sorumlusunun kendisini ve rejimini savunmaya hakkı vardır. Şimdi ise sosyalizmi savunacak her görüşün, her model öngörüsünün Çavuşeskuculukla özdeşleştirilerek peşinen yadsınması, sosyalizmi savunacak olanların hiç değilse manevi bir baskı altında kalması, toplumun ise geçmişi reddetme duygusuyla, geçmişi sosyalizmle özdeş görüp, sosyalizmi de reddetmesi tehlikesi hayli kuvvetlidir. (Buna rağmen sosyalizmi savunanlar, nasıl bir sosyalizmi öngördüklerini, başka görüşlere ve akımlara karşı etkince savunarak geçmişin yadsınmasını, somut bir sosyalizm projesiyle yapmalıdırlar.)

Romanya dış borçlarını ödemek için yığınları büyük bir yoksulluğa mecbur etmiş, yarı tok gezdirmiş, karanlıkta bırakmış, doğan tepkileri ise daha fazla baskıyla, sindirme ve korkutma yöntemleriyle bastırmak istemiştir.

□

Bugün Çavuşesku adı hem Batı'da, hem de ülkemiz basınında Marcos'la, Pinochet'le, Somoza'yla, Noriega'yla birlikte anılıyor. Çavuşesku, diktatör olmasına diktatördü, ama hiçbir zaman satılık değildi. Bu bakımdan, Çavuşesku'yu ABD'nin kiralık diktatörleriyle aynı kaba koymak olası değil. Anılan isimlerin hepsi ABD'nin parayla satın aldığı uşaklardı. (örneğin Noriega'nın 1986'ya kadar yirmi yıl boyunca CIA'dan yılda 250 bin dolar aldığını bizzat bir Amerikan yetkilisi açıklamıştır.) Çavuşesku ise hiçbir devletin kiralık adamı olmamıştır. İsviçre bankalarında servet biriktirdiği iddiaları da kanıtlanmamış ve havada kalmıştır. Kunduracı çırağı olarak 15 yaşında komünist gençlik örgütüne girmiş, daha sonra Komünist Partisi'ne geçmiş, önce Romen faşizmine karşı gizli parti çalışması yürütmüş, daha sonra Nazi işgaline karşı silahlı partizan savaşının içinde yeralmıştır. Bir zamanlar böylesine büyük özverileri göze almış bir komünistin, zamanla nasıl bir despota dönüştüğünün kuşkusuz ki, psikiyatrik izahları bulunur. (Gerçekten de, Çavuşesku, hükümdarlığını bir psikopat ve megaloman olarak sürdürmüştür.) Ama bence, olayın sisteme değgin sosyal ve siyasal yanları üzerinde durmak gerekir. Sosyalizm gibi açık, özgürlükçü ve zengin bir düşünce, hangi gerekçelerle olursa olsun, pratikte kapalı bir rejime dönüşünce, reel sosyalizmin devletçiliğinin hangi boyutlara kadar varabildiğinin günümüzdeki canlı bir örneğini oluşturmaktadır Çavuşesku. Kışla komünizmi, devlet sosyalizmi ve parti iktidarı öylesine merkezileşmiş, öylesine despotikleşmiştir ki, sonuçta tek bir kişi, aile efradıyla birlikte tüm ipleri eline geçirmiştir. Otoriter sosyalizm sonuçta Çavuşesku'nun kişisel diktatörlüğüne dönüşmüş, sosyalizm olmaktan çıkmış'tır. Sosyalizmi devletle, devleti partiyle, onu da kendisiyle özdeşleştiren şef, kendi emirlerini, kararlarını, tercihlerini ...ve varoluş nedenini, Romanya'yla özdeşleştirmiştir. Sonuçta, ruh hastalığı haliyle birlikte asıl dayanağı yetmiş bin kişilik bir gizli polis örgütü olmuş, çok değil, daha 20 yıl önce kendisine kahraman olarak bakan halkının nezdinde 1 no'lu halk düşmanı haline gelerek, halkın nefretini kazanmıştır.

Üstelik, Doğu Avrupa'daki diğer iktidar partileri, barışçıl yollardan iktidar tekellerinden vaz geçerlerken, kan dökmemeğe özen gösterirlerken, düştükleri durumun vahametini yığın hareketleri karşısında kavrarlarken, halktan özür dilerlerken Çavuşesku, bu olaylardan hiç ders almamıştır, tarsine kendi devletini sosyalizmin son kalelerinden birisi sanmış, kendisinin en büyük komünist olduğuna daha fazla iman etmiştir.

Çavuşesku'nun ve Romanya'nın dramı aynı zamanda, reel sosyalizmin en çarpıcı dramlarından birisidir ve bu sistemin kapitalizm karşısında çökmesinin bir sonucudur. Diğer Doğu Avrupa ülkeleri ekonomilerini geliştirmek üzere Batı'nın dış borçlar yılanına sarılarak, ekonomilerini daha da çıkmaza sokarlarken, bu borçlardan en fazla yararlananlardan birisi olan Romanya devleti, borçlarını ödemek için yığınları büyük bir yoksulluğa ve sıkıntıya mecbur etmiş, yarı tok gezdirmiş, karanlıkta bırakmış, doğan tepkileri ise daha fazla baskıyla, daha büyük sindirme ve korkutma yöntemleriyle bastırmak istemiştir. Sonuçta, devletçi ekonomi daha fazla, daha fazla katılaştıkça, işletmelerin kapasitesi düşmüş, eskiyen teknolojiyle birlikte, fabrikalar, petrol, gaz ve maden yatakları yedek parçasızlıktan, işçilerin gönülsüzlüğünden, bürokratların vurdumduymazlığından dolayı hepten randımansız kalmıştır. Yaklaşık on yıl süren bu dönem sonucunda, faizleriyle birlikte 21 milyar dolarlık borç ödenmiştir, ama ekonomi de iflas noktasına çakılmıştır. Bugün Çavuşesku'yu yerin dibine batıran Batılı devlet adamları ve gazeteciler, yakın yıllara kadar Çavuşesku'nun en büyük alkışçısıydılar. Sovyetler Birliği'ne uzak durduğu için göklere çıkardıkları ve borca boğdukları Romanya devleti ve Çavuşesku, bir anlamda da Batılı devletlerin kurbanı olmuştur.

□

Romanya'nın şimdiki yönetimi geçicidir. Yapılacak seçimlerden sonra, muhtemelen hayli değişik bir hükümet, bir koalisyon hükümeti kurulacaktır. Ülkenin çeşitli güçleri arasındaki asıl mücadele ve çekişme ondan sonra başlayacaktır. Romanya'nın pek çetin bir süreçten geçeceği, hem ekonomik yönden hem de sosyal çalkantılar bakımından büyük zorluklarla karşılaşacağı anlaşılmaktadır. Halktan böylesine büyük tepki toplamış ve yaptığı herşeyi sosyalizm diye tanıtmış bir rejimde sonra, gerçek bir sosyalizmin kurulabilmesinden çok, toplumun Batı kapitalizmine doğru savrulması daha kuvvetli bir olasılık gibi gözükmektedir. Kuşkusuz ki, demokratik, çoğulcu, katılımcı ve desantralize sosyalizm modelini savunacak olan güçlerin topluma sunacakları toplum projesine yığınların kazanılması dünya sosyalizminin içindeki değişimlerin yanı sıra Romanya'nın yarınında ileriye dönük gerçek faktör olacaktır.

Şu anda, uzun süren bir kâbustan sonra toplumun tüm kesimlerinden talepler yükselmektedir. Aydınlar, öğrenciler ve işçiler toplumun en hareketli kesimlerini oluşturuyorlar. Sanırım, uzun yılların örgütsüz bıraktığı halk yığınları bugün bağımsız örgütlenmelerin ilk adımlarını atıyorlar. Halkın örgütlenmesinden çekinecek olanlar sosyalistler olamaz. Çavuşesku'nun modelinin ise sosyalizme referans diye gösterilmesi, hele hele reel sosyalizmin sosyalizm referansı olmaktan çıktığı bir dünyada hiç mi hiç olası değil. ■

Editörün notu. Bu yazı 19 Ocak tarihinde yazılmıştır.

PAXIMPERIALISTICA

İdeolojik çelişkilerin artık sona erdiği, liberalizmin utkusuyla çözüldüğü iddiası ancak kapitalizmin iç çelişkilerini yok varsayan bir aymazlığın ürünü olabilir. Oysa, insanlık bu yapısal çelişkilerin iyice keskinleşeceği bir döneme giriyor.

Kapitalizm soğuk savaş zaferini kutluyor... Ve, maddi dünyasının deli gömleği giymiş renkliliğinin gözboyayıcı fonunda, "zafer tezleri"ndeki düşünsel yoksulluk ve felsefenin sefaleti acı bir kontrast oluşturuyor. Batı dünyası, zaferinin felsefi-tarihsel çözümlemesinde de Marx'ı referans alıyor, bu kez onu ters çeviriyor ve Hegel'i yeniden keşfediyor. Hegel'in "ulusal (Germanik) devlet"i şimdi "liberal devlet"e dönüşerek insanoğlunun ulaşabileceği son ve en kamil biçimi ifade ediyor ve zaferiyle de "tarihin sonu"na varılıyor. Amerikan diplomatlarından Francis Fukuyama'nın liberalizmin başta Marksizm tüm rakip ideolojileri nihai yenilgiye uğrattığını, insanlığın (Batı'nın) en üst toplumsal formasyona ulaştığını ve dolayısıyla da artık "tarihin sonu"na gelindiğini öne sürdüğü bir yazısı kapitalizmin şimdilerdeki İncili. Kapitalizm, 1950'lerdeki "ideolojilerin sonu" savından bugün çok daha büyük bir cüretle "tarihin sonu"na uzanıyor, Hegel'e dönerek çağ atlıyor!

İdeolojik çelişkilerin artık sona erdiği, liberalizmin utkusuyla çözüldüğü iddiası ancak kapitalizmin iç çelişkilerini yok varsayan bir aymazlığın ürünü olabilir. Oysa, insanlık bu yapısal çelişkilerin yenilerinin de eklenmesiyle iyice keskinleşeceği bir döneme giriyor, başka bir tarih yeni başlıyor. Kuşkusuz bir tarihsel dönem sona erdi ve insanoğlunun çelişkilerle beslenen uzun yürüyüşü sürüyor, yeni bir çağa giriliyor: Doğu-Batı ekseni etrafında belirlenen ve soğuk savaş- yumuşama (ya da bloklararası çatışma-işbirliği) çizgisinde seyreden uluslararası ilişkiler sistemi ortadan kalktı. Bir başka ifadeyle, iki hasım blokun varlığını varsayan soğuk savaş ya da yumuşama gibi kategoriler artık önümüzdeki ilişki kalıplarını ifade edemeyeceklerdir çünkü denklemi oluşturan taraflardan biri (Doğu bloku) fiilen çökmüş, onun temel unsuru olan Sovyetler Birliği ise devre dışı kalmıştır. Bir başka ifadeyle bu, yeni tarihsel dönemin belirleyici özelliğinin, kapitalizmin, devletlerarası ilişkiler bağlamında alternatif bir düşmanın varolmadığı bir döneme girdiği (ya da geri döndüğü) demek olmaktadır.

"Ortak düşman"ın devre dışı kalmasının devletlerarası ilişkilerdeki muhtemel sonuçlarından üçü şöyle özetlenebilir:

1) "Ortak düşman"ın varlığının gemlediği kapitalizm içi, kapitalistlerarası rekabet, eski klasik özelliklerine, yani aslına, doğasına rücu edebilir. Bir başka ifadeyle, emperyalist mücadelenin saldırgan, militarist, yayılmacı özelliklerinin iyice belirginleşmesi beklenir.

2) Kapitalist dünyadaki hegemonya boşluğu ve bunalımı ortaya çıkabilir. "Ortak düşman" karşısında nükleer teknolojiye dayalı "koruyuculuk" da önemini yitirince, ABD'nin hegemonyasının (ve bunun sağladığı mali, ekonomik, ticari, siyasi avantajların) son dayanağı da ortadan kalkmış olur. Ayrıcalıklı konumunu yitirme sürecine giren her hegemonyacı güç ise, kural olarak, saldırganlaşır. Blok içi disiplinin gevşemesiyle de, daha önceki metazori uysallıklarının hıncıyla paylaşımda geride kalan ve hızla güçlenen öteki metropollerse, "geç kalmış ve eşitsiz gelişime göre başatlığa doğru yol alanlar saldırganlaşır" kuralını yaşama geçirebilirler. Bu, son sürat hareket eden iki trenin bodoslama birbirlerinin üzerine gelmeleri demektir.

3) Artık Üçüncü Dünya, emperyalizmin giderek azgınlaşması olası saldırganlığı karşısında daha da çaresizdir çünkü emperyalist iştihayı gemleyen "düşman"ın bizatihi varlığının getirdiği kalkan bu işlevi açısından da devre dışıdır.

Kapitalizmin "serbest ticaret"e dayanan "ebedi barış"ı insanlığa dayatacağı bir çağın hemen başlangıcında, benzer bir geçmişi anımsamak herhalde yararlı olacaktır. Liberalizmin babası Friedman'ın "insanlık tarihinin en barışçıl dönemi", tarih kitaplarının da "emperyalizm çağı" diye adlandırdıkları bu "serbest ticaret" yüzyılının "barış"ına kısaca bir gözatmak gerekiyor. Bunu eski bir yazımdan uzunca bir alıntıyla yapabiliriz: Fransız Devrimi'nin "yenilgisiyle birlikte Friedman'ın "altın çağı" da başlıyor. 1815'te Viyana Kongresi'nde biraraya gelen galip devletler, eski sömürü ve baskı düzenini Kissinger'in deyişiyle "yeniden kurdular." Bundan sonraki 100 yıl içinde Avrupa'nın her yerindeki (örneğin, İspanya'da, Napoli'de, Bologna'da) özgürlükçü akımlar gerici devletlerce kanla, silahla, zorbalıkla bastırıldı. 1848 yılında Avrupa'nın her yerinde ekmek ve özgürlük için ayaklanan işçi ve köylüler karşı devrimin silahlı zorbalığıyla acımasızca katledildiler. Avrupa'da tüm bağımsızlık hareketleri bastırıldı, irili ufaklı savaşlarla tüm zayıf ve küçük devletler baskı altına alındı. Tüm dünya emperyalistler tarafından bölüşüldü, evrensel baskı ve sömürü "altın çağ"ını yaşadı... Bu dönem, karşı devrimin dünyayı talan ettiği, bağımsızlık ve özgürlüğü boğduğu, bir grup Avrupalı devletin alabildiğine zenginleştiği bir dönemdi. Aynı zamanda, 1. Dünya Savaşı felaketinin tohumları da bu dönemde atıldı. İşte Friedman'ın düşlediği, işte Friedman'ın örnek olarak gösterdiği "barış dönemi". İşte Friedman'ın önerdiği "dünya düzeni". İşte uluslararası düzeyde 'serbest ticaret'in yarattığı 'yeryüzü cenneti'. Ve işte içine girmekte olduğumuz yeni çağın olası karanlık tablosunun tarihsel izdüşümü.

Açıktır ki, böyle bir dünyada sömürü, baskı, zulüm, ölüm kol gezecek, kan ve gözyaşı çok akacak. Ama herhalde insanlık "liberal devlet"in bu yeni yükselişini de reddedecek, başka bir tarihe, insanın tarihine yürüyüşünü sürdürecek. Kuşkusuz geleceğe ilişkin öngörülerde bulunurken bizim işimiz, aynı zamanda hayatı değiştirmeye yönelik, direniş odaklarını saptamak, mücadele alanlarını da belirlemek.

İlk direniş kıvılcımlarının, yeni bir "emperyalizm çağı"nın karanlıklarında boğulmaya kolay boyun eğmeyecek mazlum halklarca çakılacağını herhalde kesinlikle söyleyebiliriz. Batı'nın "Tayvan"ı, ucuz emek cenneti ve yarı sömürge pazarı olarak daha şimdiden göz konmuş Doğu Avrupa halklarının, "her derde deva" sandıkları kapitalizmin cicili-bicili yüzünün ardındaki gerçeklerle de tanışmalarını, doğrusu ben kendi payıma, heyecanla bekliyorum. Bu halkların, hiç temenni etmem ama, bir zamanlar olduğu gibi, emperyalizmin çizmesiyle kendi toprakları üzerinden Ortadoğu'ya yürüyüşünün şokunu yaşamaları da ciddi bir olasılık olarak gözardı edilmemeli. Sanırım Doğu Avrupa'nın emperyalist talanın kırıntılarına da razı kesimleri düş kırıklığına uğrayacaklardır. Kimbilir belki de burada içine girdiğimiz çağ, tarihin değil, sahte umutların sonunu getirecektir. Bu acılı olacağı kesin süreç içinde de, kendini yenileyen, insancıl özüne dönen bir sosyalizmin yaşlı kıtadaki sınıf mücadelesine yeni boyutlar kazandıracağını hiç unutmamak gerekir. Ve ola ki, "tarihin sonu"ndan 80'lerde insanlığı kemiren umutsuzluğun sonuna dev bir sıçrayış yaşanır.

Kuşkusuz son söz daha söylenmedi, söylenecek. Benim asıl merak ettiğim, Batı işçi sınıfının ilerdeki konumu. Reel sosyalist yapıların itici örneği ile liberal 'refah devleti'nin başkalarından çalınmış varlığının rüşvetiyle uyuşmuş bu sınıfın, şimdiye dek esas olarak kendisinin ve Marksizmin itmesiyle gerçekleştirebildiği gelişme olanaklarını da artık yitiren kapitalizmin "tarihinin sonu"nda alacağı rol 21. yüzyılın uzunluğunu da belirleyecek. ■

sızlığını ve hükümranlığını güvence altına almak için benimsediğimiz devrimci yolu devam ettirmek konusunda, ülkemizin, parti önderliğindeki kararlılığını kanıtlamıştır" diyecekti.

Ama aradan üç hafta geçtikten sonra, Temeşvar'da kanla bastırılan ayaklanmanın akabinde, İran dönüşü aynı meydanda düzenlettirdiği mitingde konuşurken, mitingini aleyhte bir gösteriye dönüşmesi ve halka yeniden ateş açılması bardağı taşıran son damla olacak, Nicolau ve Elena Çavuşesku'nun helikopterle Bükreş'ten ayrıldıktan sonra taşrada yakalandıkları açıklanınca, akşam üzeri, o meydan, Çavuşesku'nun hiçbir zaman dolduramadığı o meydan bir insan denizine dönüşecekti.

Küçük yaştan devşirilmiş yetim çocukların, insan değil, birer canavar olarak yetiştirilmeleriyle oluşturulmuş Securitate'in halka ateş açması ise, Temeşvar'dan dökülen kan gölünün genişlemesine yol açtı. Ordu birliklerinin halkın yanında saf tutmuş olması sayesinde gizli polisin direnci kırılabildi ve resmi rakamlara göre bütün olaylarda ölenlerin sayısı yedi bini geçmedi. Ne var ki, Çavuşesku rejiminin devrilmesi olayı Çavuşesku'ların kurşuna dizilmeleriyle lekelendi. Ulusal Esenlik Komitesi, daha sonra Romanya'da idam cezasının kaldırıldığını açıklayarak, daha fazla kan dökülmesini önlediyse de, Çavuşesku'ların idamı gibi tarihsel bir lekeyi de üstlenmiş oldu. Çavuşesku'lar "ayaklanma kanunları"nın değil, insan haklarının evrensel normlarının bulunduğu ve **idam cezasının kaldırıldığı** bir Romanya'da açık, meşru bir zeminde yargılanmalıydılar. Böyle bir yargılanma, öfkelerin dindiği bir ortamda hem işçi sınıfı partisi olduğunu iddia eden partinin mensuplarının, büyük bir bölümünün, hem de daha da önemlisi toplumun, kendi kendisiyle hesaplaşmasına yardımcı olurdu. Çok uzun yıllardır sadece Çavuşesku konuşmuş, partisi dahil herkes dinlemişti. Çok sesli bir ortamda Çavuşesku'ya da konuşma hakkı verilseydi, işçi sınıfından, sosyalizmden, komünizmden,halktan, bağımsızlıktan, parti, iktidar vb. kavramından ne anladığını, ne anlamadığını söyleyecek ve eminin ki, birtakım banal klişelere indirgenmiş, hiçbir muhteva taşımayan söylemiyle aciz düşecek, buna karşılık ülkede sosyalizmin gerçek özünü ve niteliğini savunacak olanlarla arasındaki fark ona ve komünist partisinin iktidarına tepki duymaktan başka hiçbir duygu taşımayan toplumun önünde açığa çıkacak, dahası da, toplum hatasıyla sevabıyla son 25 yılını -ve tüm sosyalizm deneyini- irdeleme, tartışma kendi kendisiyle, geçmişiyle muhasebe yapabilme olanağına daha somut verilerle kavuşacaktı. Eski rejimin savunulacak hiçbir yanı yoktur, fakat eski rejimin baş sorumlusunun kendisini ve rejimini savunmaya hakkı vardır. Şimdi ise sosyalizmi savunacak her görüşün, her model öngörüsünün Çavuşeskuculukla özdeşleştirilerek peşinen yadsınması, sosyalizmi savunacak olanların hiç değilse manevi bir baskı altında kalması, toplumun ise geçmişi reddetme duygusuyla, geçmişi sosyalizmle özdeş görüp, sosyalizmi de reddetmesi tehlikesi hayli kuvvetlidir. (Buna rağmen sosyalizmi savunanlar, nasıl bir sosyalizmi öngördüklerini, başka görüşlere ve akımlara karşı etkince savunarak geçmişin yadsınmasını, somut bir sosyalizm projesiyle yapmalıdırlar.)

Romanya dış borçlarını ödemek için yığınları büyük bir yoksulluğa mecbur etmiş, yarı tok gezdirmiş, karanlıkta bırakmış, doğan tepkileri ise daha fazla baskıyla, sindirme ve korkutma yöntemleriyle bastırmak istemiştir.

□

Bugün Çavuşesku adı hem Batı'da, hem de ülkemiz basınında Marcos'la, Pinochet'le, Somoza'yla, Noriega'yla birlikte anılıyor. Çavuşesku, diktatör olmasına diktatördü, ama hiçbir zaman satılık değildi. Bu bakımdan, Çavuşesku'yu ABD'nin kiralık diktatörleriyle aynı kaba koymak olası değil. Anılan isimlerin hepsi ABD'nin parayla satın aldığı uşaklardı. (örneğin Noriega'nın 1986'ya kadar yirmi yıl boyunca CIA'dan yılda 250 bin dolar aldığını bizzat bir Amerikan yetkilisi açıklamıştır.) Çavuşesku ise hiçbir devletin kiralık adamı olmamıştır. İsviçre bankalarında servet biriktirdiği iddiaları da kanıtlanmamış ve havada kalmıştır. Kunduracı çırağı olarak 15 yaşında komünist gençlik örgütüne girmiş, daha sonra Komünist Partisi'ne geçmiş, önce Romen faşizmine karşı gizli parti çalışması yürütmüş, daha sonra Nazi işgaline karşı silahlı partizan savaşının içinde yeralmıştır. Bir zamanlar böylesine büyük özverileri göze almış bir komünistin, zamanla nasıl bir despota dönüştüğünün kuşkusuz ki, psikiyatrik izahları bulunur. (Gerçekten de, Çavuşesku, hükümdarlığını bir psikopat ve megaloman olarak sürdürmüştür.) Ama bence, olayın sisteme değgin sosyal ve siyasal yanları üzerinde durmak gerekir. Sosyalizm gibi açık, özgürlükçü ve zengin bir düşünce, hangi gerekçelerle olursa olsun, pratikte kapalı bir rejime dönüşünce, reel sosyalizmin devletçiliğinin hangi boyutlara kadar varabildiğinin günümüzdeki canlı bir örneğini oluşturmaktadır Çavuşesku. Kışla komünizmi, devlet sosyalizmi ve parti iktidarı öylesine merkezileşmiş, öylesine despotikleşmiştir ki, sonuçta tek bir kişi, aile efradıyla birlikte tüm ipleri eline geçirmiştir. Otoriter sosyalizm sonuçta Çavuşesku'nun kişisel diktatörlüğüne dönüşmüş, sosyalizm olmaktan çıkmış'tır. Sosyalizmi devletle, devleti partiyle, onu da kendisiyle özdeşleştiren şef, kendi emirlerini, kararlarını, tercihlerini ...ve varoluş nedenini, Romanya'yla özdeşleştirmiştir. Sonuçta, ruh hastalığı haliyle birlikte asıl dayanağı yetmiş bin kişilik bir gizli polis örgütü olmuş, çok değil, daha 20 yıl önce kendisine kahraman olarak bakan halkının nezdinde 1 no'lu halk düşmanı haline gelerek, halkın nefretini kazanmıştır.

Üstelik, Doğu Avrupa'daki diğer iktidar partileri, barışçıl yollardan iktidar tekellerinden vaz geçerlerken, kan dökmemeğe özen gösterirlerken, düştükleri durumun vahametini yığın hareketleri karşısında kavrarlarken, halktan özür dilerlerken Çavuşesku, bu olaylardan hiç ders almamıştır, tersine kendi devletini sosyalizmin son kalelerinden birisi sanmış, kendisinin en büyük komünist olduğuna daha fazla iman etmiştir.

Çavuşesku'nun ve Romanya'nın dramı aynı zamanda, reel sosyalizmin en çarpıcı dramlarından birisidir ve bu sistemin kapitalizm karşısında çökmesinin bir sonucudur. Diğer Doğu Avrupa ülkeleri ekonomilerini geliştirmek üzere Batı'nın dış borçlar yılanına sarılarak, ekonomilerini daha da çıkmaza sokarlarken, bu borçlardan en fazla yararlananlardan birisi olan Romanya devleti, borçlarını ödemek için yığınları büyük bir yoksulluğa ve sıkıntıya mecbur etmiş, yarı tok gezdirmiş, karanlıkta bırakmış, doğan tepkileri ise daha fazla baskıyla, daha büyük sindirme ve korkutma yöntemleriyle bastırmak istemiştir. Sonuçta, devletçi ekonomi daha fazla, daha fazla katılaştıkça, işletmelerin kapasitesi düşmüş, eskiyen teknolojiyle birlikte, fabrikalar, petrol, gaz ve maden yatakları yedek parçasızlıktan, işçilerin gönülsüzlüğünden, bürokratların vurdumduymazlığından dolayı hepten randımansız kalmıştır. Yaklaşık on yıl süren bu dönem sonucunda, faizleriyle birlikte 21 milyar dolarlık borç ödenmiştir, ama ekonomi de iflas noktasına çakılmıştır. Bugün Çavuşesku'yu yerin dibine batıran Batılı devlet adamları ve gazeteciler, yakın yıllara kadar Çavuşesku'nun en büyük alkışçısıydılar. Sovyetler Birliği'ne uzak durduğu için göklere çıkardıkları ve borca boğdukları Romanya devleti ve Çavuşesku, bir anlamda da Batılı devletlerin kurbanı olmuştur.

□

Romanya'nın şimdiki yönetimi geçicidir. Yapılacak seçimlerden sonra, muhtemelen hayli değişik bir hükümet, bir koalisyon hükümeti kurulacaktır. Ülkenin çeşitli güçleri arasındaki asıl mücadele ve çekişme ondan sonra başlayacaktır. Romanya'nın pek çetin bir süreçten geçeceği, hem ekonomik yönden hem de sosyal çalkantılar bakımından büyük zorluklarla karşılaşacağı anlaşılmaktadır. Halktan böylesine büyük tepki toplamış ve yaptığı herşeyi sosyalizm diye tanıtmış bir rejimde sonra, gerçek bir sosyalizmin kurulabilmesinden çok, toplumun Batı kapitalizmine doğru savrulması daha kuvvetli bir olasılık gibi gözükmektedir. Kuşkusuz ki, demokratik, çoğulcu, katılımcı ve desantralize sosyalizm modelini savunacak olan güçlerin topluma sunacakları toplum projesine yığınların kazanılması dünya sosyalizminin içindeki değişimlerin yanı sıra Romanya'nın yarınında ileriye dönük gerçek faktör olacaktır.

Şu anda, uzun süren bir kâbustan sonra toplumun tüm kesimlerinden talepler yükselmektedir. Aydınlar, öğrenciler ve işçiler toplumun en hareketli kesimlerini oluşturuyorlar. Sanırım, uzun yılların örgütsüz bıraktığı halk yığınları bugün bağımsız örgütlenmelerin ilk adımlarını atıyorlar. Halkın örgütlenmesinden çekinecek olanlar sosyalistler olamaz. Çavuşesku'nun modelinin ise sosyalizme referans diye gösterilmesi, hele hele reel sosyalizmin sosyalizm referansı olmaktan çıktığı bir dünyada hiç mi hiç olası değil. ■

Editörün notu. Bu yazı 19 Ocak tarihinde yazılmıştır.

ÇAVUŞESKU YARGILANDI MI?

Siyasal hesaplaşmanın bir aracı olarak olağanüstü yargı yerleri, iktidarın temerküz ettiği kurucu iktidara bağımlıdır. Yapılmak istenen, adil bir yargılama değil, siyasal tasfiyenin boyutlarını çizmektir.

Doğu Avrupa ülkelerinde meydana gelen barışçı nitelikteki siyasal değişiklikler, Romanya'yı da etkilemiş, ancak bu ülkedeki "halk hareketi" devlet güçlerinin tepkisi ile karşılanmış, saf değiştiren ordu birlikleri halkın yanında yer alırken bazı örgütler iktidar değişikliğine karşı direnmiş, böylece bir iç çatışma başlamıştır. İç çatışmanın sıcağında, yakalanan Romanya Devlet Başkanı Çavuşesku ve eşi, Ulusal Kurtuluş Cephesi önderleri tarafından 24 Aralık 1989 gecesi verilen karar uyarınca, 25 Aralık günü askeri bir mahkeme tarafından gizli olarak "yargılanmış", "mahkûm edilmiş" ve hemen "idam edilmiş"tir. 27 Aralık günü verilen haberlere göre, kanlı bir iç çatışmanın içinde bulunan Romanya'da "idamlar direnişi kırmış"tır.

Batı ülkeleri, Romanya'da iktidarın halk hareketi sonucu el değiştirmesini desteklerken, Çavuşesku'nun "halk önünde yargılanmamış" olmasına tepki göstermişlerdir. Buna karşı Romanya'daki yeni iktidarın adayları, aslında yargılamanın kamuoyu önünde yapılmasını istediklerini, ancak Çavuşesku taraflısı birliklerin bulunduğu yere baskın yapabilecekleri ihtimalinin yüksek olduğu gerekçesi ile derhal gizli ve askeri bir yargılamanın gerektiğini belirtmişlerdir.

▼ Çavuşesku. İdamından önce yargılandı mı, yargılanmadı mı?

Çavuşesku'nun çok kısa süren duruşması ve infaz sonrası görüntüler TV'den izlenmiş, "duruşma"daki konuşmalar yayınlanmıştır.*

Çavuşesku hakkında basında yer alan, onbinlerce kişinin katliamına emir verdiği, milyonlarca doları yurtdışına kaçırdığı, ülkesinde tam bir hanedanlık kurduğu yolundaki iddialar, Çavuşesku ve eşinin kurşuna dizilmesine, "Oh olsun" dedirtmiştir, ama sular durulunca, olayı sorgulamanın zamanı da gelmiştir.

Çavuşesku ve eşinin yargılanmalarına ait olduğu belirtilen görüntü ve yazılı kayıtlar ne anlam ifade etmektedir? Çavuşesku (ve eşi) gerçekten yargılanmış mıdır? Yoksa bu kayıtlar, kurşuna dizilmesi kararlaştırılmış olanlarla özel bir diyalogdan başka bir anlam ifade etmemekte midir? Özetle Çavuşesku olayının niteliği nedir?

Yargılama, devletin yargılama makamı tarafından yerine getirilen bir görevdir. Bu demektir ki, yargılamanın yapılabilmesi için: i) Egemenliği kullanacak olan, organik kurumlaşmasını tamamlamış bir iktidar bulunmalıdır. ii) Bu iktidar, yargılama görevini yerine getirmek üzere bir yargı yerini yasa ile yetkilendirmiş olmalıdır. O halde hukuki anlamda şekillenmiş bir iktidar yoksa, yargı yeri de yoktur. Eğer bir iktidar var da, bu iktidarın yasa ile yetkilendirdiği bir yargı yerinde yargılama yapılmamış ise, adı ne olursa olsun, yapılan işlem yargılama değildir.

Çavuşesku'nun sonunun geldiği sırada, bir iktidarın bulunduğu, dolayısıyla bir yargı yerinin varolduğu ve yapılan işlemin bir yargılama olduğu savunulabiliyorsa, bu kez yargı yerinin ve yargılama işleminin niteliklerine bakılmalıdır.

Bu sorun, yargı yerinin kurulduğu ve yargılama işleminin yapıldığı "rejim" tipine göre çözülebilir. Eğer bir "Anayasal Rejim" varsa ve bu rejime göre siyasal iktidar kullanılıyorsa, bu iktidar yapılanmasının yargı organı "olağan" niteliktedir; olağan yargı yerleri de "hukuk normlarına" göre yargılama yapar. Ancak bir "Fiili Rejim" varsa ve bu rejimde "kurucu iktidar" iktidarı kullanıyorsa, "olağanüstü" yargı yerlerinin kurulmakta olduğu; ve bunların da "siyasal dengelere" göre yargılama yaptığı görülmektedir.

O halde, anayasal ve fiili rejimlerin yargısal unsurları nelerdir? Bu unsurlar nasıl saptanabilir?

Anayasal rejim, demokratik hukuk devlet ve toplum düzeninin değer ve kurumlarının yürürlükte olduğu bir rejimdir. Bu rejimde, iktidar yapılanması bakımından kuvvetler ayrılığı; özgürlükler düzenlenmesi bakımından yasa ile tanıma, güvence altına alma, görülür.

Anayasal rejimlerin, adil bir yargılama yapılabilmesi için yargı yerlerine, yargılamanın esas ve usullerine dair normatif standartlar liberal-demokratik gelişme içinde görülebilir. Bu standartlar Batı ülkelerinin özgürlük bildirilerinde ortaya çıkmaya başlamış, liberal-demokratik anayasalar biçimlenmiş, insan haklarına ilişkin çeşitli bildiri ve sözleşmelerle ulusalüstü ve evrensel nitelik kazanmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde söz konusu standartlar şöyle sıralanabilir: 1) Suç fiillerinden önce yasa ile kurulmuş bir mahkemenin bulunması, 2) Bu mahkemenin bağımsız ve tarafsız olması, 3) Yargılamanın, yürürlükteki hukuka göre suç oluşturan fiillerden ötürü yapılması; yürürlükteki hukuka göre verilecek cezadan daha fazla bir cezanın verilememesi (suçta ve cezada kanunilik), 4) Yargılamanın makul bir süre içinde yapılması, 5) Duruşmaların kamuya açık olarak yapılması, 6) Hükümlerin kamuya açık olarak verilmesi, 7) Sanığın suçluluğu hukuken sabit oluncaya kadar masum sayılması, 8) Sanığın suçlamanın niteliği ve dayandığı fiiller hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi, 9) Sanığın savunması için gerekli zamana ve kolaylıklara sahip olması ve kendini savunacak bir avukatın yardımından yararlanabilmesi.

Anayasal rejimler, meydana gelebilecek kriz durumlarına karşı önlemler getirmektedirler. Buna göre, savaş ve ulusun varlığını tehdit eden genel bir tehlikenin varlığı halinde, ancak "durumun gerektirdiği oranda" bu standartlara aykırı önlemler alınabilmektedir. Ne var ki, bu durumlarda dahi suçta ve cezada kanunilik ilkesinden ayrılınamamaktadır.

Fiili rejimleri, kısaca, bir anayasaya sahip olsa bile, "anayasal olmayan", bu anlamda demokratik hukuk devletinin değer ve kurumlarının bulunmadığı rejimler olarak ifade etmek mümkündür. Buna göre, monarşiler dönemi rejimleri ve çağdaş otoriter rejimler, fiili rejimler olarak nitelenebilir. Süreklilik gösteren bu tipin yanında, ihtilaller ya da darbeler sonrası siyasal düzene yeniden hukuki biçimini verecek olan kurucu iktidarların ortaya çıktığı rejimler de fiili rejimler kategorisinde yer alır.

Konumuz bakımından irdelenmesi gereken de, ihtilaller ya da darbeler sonrası ortaya çı-

kan kurucu iktidarlar dönemi fiili rejimleridir.

İhtilaller sonrası kurucu iktidarların temel sorunu, kurulacak siyasal düzene katılımın sınırlandırılması olmuştur. Kurucu iktidar tarafından istenmediği halde gelecekte ortaya çıkabilecek siyasal güçlerin katılımı, normatif düzenin ideolojik kimlikli hükümleri ile sınırlanır. Öte yandan, katılımı sınırlanmak istenen geçmişteki siyasal güçlerin, eşdeyişle devrilen iktidarın yetkilileri ve siyasal örgütlerin geleceğe nüfuzu, bir siyasal hesaplaşma ile önlenmeye çalışılır. Bu görevi üstlenen kurucu iktidarın uygun aracı, olağanüstü bir yargı yeridir.

Olağanüstü yargı yerinin kurulabilirliği kurulamazlığı anayasal rejimleri fiili rejimlerden ayırmak için de uygun bir ölçüdür. Anayasal rejimler, hiç kimsenin olağanüstü yargı önüne çıkarılamayacağını ya da bu sonucu doğuracak olağanüstü mercilerin kurulamayacağını hüküm altına almışlardır. İşte fiili rejimler kurucu iktidarların siyasal hesaplaşma için aştığı ilk hukuksal engel de budur.

Siyasal hesaplaşmanın bir aracı olarak olağanüstü yargı yerleri, iktidarın temerküz ettiği kurucu iktidara bağımlıdır. Yargılamanın temelinde, suçta ve cezada kanunilik ilkesi yerine, ya yeni bir suç ya da eski suçun yeni yorumu yer alır. Artık hukuki açıdan korunmasız hale düşen sanıkların savunma hakları ise, yargılamanın kolektifliğine katkıda bulunamayacak kadar sınırlıdır. Çünkü burada yapılmak istenen adil bir yargılama değil, siyasal tasfiyenin boyutlarını çizmektir.

Olağanüstü yargılama adil bir yargılama sonucunu vermez, ama, bir kere bir iktidar kurumudur. Dolayısıyla, bu siyasal nitelikteki yargı yeri kurucularının fiili rejim içinde he* sap vermeyen sorumluları vardır, bunlar bilinir. İkincisi, bu bir iktidarın yasa niteliğindeki tasarrufu ile kurulduğundan, yasada yargılanacaklara ve yargılama konusuna dair kullanılan ölçülerin üstüne çıkılmaz; çıkılırsa bu durum iktidarın güçsüzlüğünü gösterir. Üçüncüsü, böyle bir yargı yeri, yargılananlar açısından siyasal değerlerini tarihe kaydettirebilecekleri bir forum özelliğini taşır. O halde olağanüstü yargı yeri tümden işlevsiz değildir.

Olağanüstü yargı yerleri tarihte ilk ivmesini Fransız Devrimi'nin Devrim Mahkemeleri ile almıştır. Türkiye'de ise İstiklal Mahkemeleri ve Yassıada Mahkemesi bunun tipik örneklerini oluştururlar.

Romanya'da Çavuşeskuların sonları da bu çerçevenin içinde ya da dışında düşünülebilir. Çavuşesku, yargılama heyetinin yargı yetkisini kabul etmemiş, dolayısıyla yargılama kilitlenmiş, sanıkların avukatı olarak konuşan kişi müvekkiller hakkında ölüm cezası istemine katılmış; yargıç, Çavuşesku ile konuşmak mümkün olmadığı için yargılamayı bitirirken ölüm cezasını ilan etmiştir. Böylece, Çavuşesku'dan yurtdışındaki bankalarda olduğu sanılan paralar hakkında ülkeye iadesi için alınmak istenen imza alınamamıştır. Bu bakımdan bir yargılamanın yapıldığını iddia etmek zordur.

Olağanüstü yargı yerlerince yapılan siyasal nitelikteki yargılamaların hukuk dışılığı, hukuku egemen kılmak isteyen anayasal rejimlerin kriz kaynağı olmuştur. Siyasal kişiliklerin yargılama denilemeyecek bir özel diyalogdan sonra kurşuna dizilmeleri, bu krizin öncelikli kurucusudur. ■

** Tam metin için, bk. "Sokak Dergisi", 31 Aralık 1989 - 6 Ocak 1990 Sy. 19*

A. Ülkü Azrak

AT: TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

AT'da temel hak ve özgürlüklerin korunması, bir temel haklar kataloğuna bağlıdır.

1776 Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nde şöyle deniyordu: "Biz, herkesin eşit yaratıldığını, Tanrı'nın herkese yaşam, özgürlük ve mutluluğa yönelme gibi haklar bahşettiğini açık birer gerçek olarak kabul ediyoruz". Aynı yıl Virginia Haklar Bildirgesi kabul edildi. Böylece ABD'de ulusal düzeyde bir temel haklar kataloğu dönemi başlamış oluyordu.

Bu olaydan tam 143 yıl sonra Birleşmiş Milletler Örgütü çerçevesinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi temel hak ve özgürlüklerin korunmasının tüm insanlığa yayılması çabasının bir ifadesi olmuştur. Ama bu alanda bir önemli belge daha var ki o da Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. 1950'de Avrupa Konseyi üyesi devletlerce imzalanarak yürürlüğe giren bu sözleşme dünyada ilk kez insan haklarının korunması için ulusal egemenlik örtüsünü delerek imzacı devletlerin yurttaşlarının temel hak ve özgürlüklerinin korunmasını uluslararası (daha doğrusu ulusüstü) organlara veren bir kontrol sistemi kurdu.

İki yıl sonra, yani 1952'de ilk Avrupa Topluluğu'nun (Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) kurulmasıyla birey haklarının korunması sorunu yepyeni bir boyut kazandı: Temel hak ve özgürlüklerin artık o zamana kadar olduğu gibi, sadece devletlerin içerisindeki en üstün güç olan ulusal devlet iktidarına karşı değil, Avrupa Topluluğu'na üye devletlerin yanı sıra ve bazı durumlarda onların üstünde, üye devletlerce devredilmiş olan egemenlik hakkından doğan bazı yetkileri kullanan Avrupa Topluluğu organlarının müdahalelerine karşı da korunması gerekiyordu. Bu nedenle Avrupa Topluluğu içerisinde üye devletler yurttaşlarının hak ve özgürlüklerini topluluk organları karşısında koruyacak mekanizmalar (Adalet Divanı) da yaratıldı.

Böylece bugün Avrupa'da temel hak ve özgürlüklerin korunması üç farklı düzeyde söz konusu olmaktadır:

1) Devletlerin anayasaları ve yasaları çerçevesinde kendi yargı organları eliyle koruma,

2) Avrupa Topluluğu (AT) Adalet Divanı eliyle koruma,

3) Avrupa İnsan Hakları Komisyonu ve Mahkemesi eliyle koruma.

Burada ikincisi üzerinde durmak istiyorum. Çünkü kamuoyunun en az tanıdığı konu bu. Hemen şunu işaret etmek isterim ki AT kurulurken ekonomik ve sosyal alanlarda temel hak ve özgürlüklere ilişkin sorunların ortaya çıkacağı akla gelmediği için bu konuda topluluk sözleşmelerine hükümler konması söz konusu olmamıştı. Ama topluluklar sistemi işlemeye başladıktan kısa bir süre sonra bu sorun ister istemez gündeme geldi ve başlangıçta uzun bir süre Adalet Divanı önündeki davalarda tartışma dışı bırakıldı. Ancak 60'lı yılların sonuna doğru Adalet Divanı AT sistemi içerisinde temel hak ve özgürlüklerin korunmasının kaçınılmaz bir zorunluk olduğu

Doç. Dr. Ahmet Çakmak

AT KAPISI OMUZLAYARAK AÇILMAZ

Acaba AT'a girmek, Türkiye'nin yaşayan ve gelecek nesilleri açısından yararlı mıdır, değil midir?

Kullanılan söylem bazan (sık sık?) kendi içinde kilitleniyor ve mekanikleşiyor. O nedenle Avrupa Topluluğu'na girmeyi savunmanın doğru bir iş olup olmadığını teori büyütecini kullanmadan yapmaya çalışacağım. Birinci soru: Acaba AT'a girmek Türkiye'nin yaşayan nesilleri, özellikle de çalışan kitleler açısından yararlı mıdır, değil midir? Tabii esas olan bunun onlara sorulmasıdır. Tabii yeterince aydınlatılıp, bu konudaki her türlü fikrin kamuoyu önünde yeterince tartışılmasından sonra. Ben böyle bir referandumun kesinlikle kabul ile sonuçlanacağı kanısını taşıyorum. İnsanlar AT'a girmenin, maddi refah düzeylerinin yükselmesine olumlu katkı yapacağı düşüncesinde olacaklardır. İslamcıların, belki ülkücülerin ve bir kısım sosyalistin yapacakları aleyhte propagandanın bu sonucu değiştirebileceğine kesinlikle inanmıyorum. Bu yazının öncüllerinden biri böyle bir referandumun evet ile sonuçlanacağıdır ve böyle bir irade beyanı AT'a girişin savunulması için yeterli sebeptir. Kısaca referandum sonucu hakkındaki bu yargımın nedenlerini belirtmek isterim. Bu aynı zamanda AT'a girişi savunmanın argümanlarının sayılması olacak: Birincisi AT, Türkiye'ye nakit fon yardımı yoluyla epey kaynak aktaracaktır. İkincisi bir türlü uygulanamayan antienflasyonist iktisat politikaları için ek bir dayatma olacaktır. Üçüncüsü önemli yapısal reformlar gerçekleştirilecektir. Dördüncüsü sosyal güvenlik sistemi gelişecektir. Beşincisi demokrasinin sınırları daha tatminkar noktalara doğru genişleyecektir. Altıncısı, serbest dolaşım hakkı işsizliğin nisbeten hafiflemesine yardımcı olacaktır. Yedincisi yabancı sermaye daha çok gelecektir. Sekizincisi daha ucuza ve kaliteli Avrupa malları gelecektir... Liste daha da uzatılabilir. Ve insanlar bu gerçekleri görüp anlayacaklardır.

İkinci soru: Acaba AT'a girmek Türkiye'nin gelecek nesilleri açısından yararlı mıdır, değil midir? Bir defa yukarıda, bugünkü nesiller lehine sayılan argümanlar ışığında gelecek nesiller için de yararlı sonuçlar doğuracağı açıktır. Olaya daha genel bir açıdan, nesiller arası kaynak dağılımı açısından bakarsak soruya cevap vermek çok güçleşir. Bu soruya kapitalizm yanlısı teorisyenlerin bir kısmının cevabı vardır: Piyasa bunu da ayarlar. (Tabii teorik olarak ayarlar, çünkü gelecek dönem piyasalarının çoğu ortada yoktur). Sosyalistlere gelince, bu olay yani nesiller arası kaynak dağılımı meselesi onların karşısında çok daha vahim ve çözülmemiş bir sorun olarak durmaktadır. Gelecek adına şimdiki nesillere abanmanın kefaretini Doğu Avrupa rejimleri daha yeni ödediler. (Bu olaylarda bir azınlığın şimdiki nesli sömürmesinin payı da, tabii vardır.)

Üçüncü soru: Acaba AT'a girmek dünyanın öteki ülkelerinin çalışan sınıfları açısından yararlı mıdır, değil midir? Enternasyonalizm bakımından kritik soru budur. AT, mesela Afrika'da yüzbinler açlıktan kırılırken süt, tereyağ, peynir göllerini, dağlarını oluşturmaktadır. Kapitalist mekanizmalar bu göl ve dağların Afrika'ya ulaşmasına manidir ve Türkiye şimdi, işte bu AT'a girmeye çalışmaktadır. Bunun savunulacak yanı var mıdır? Vardır. Bu noktada Türkiye'nin AT dışında kalmasının ne gibi alternatifleri doğuracağını düşünmek gerekir. Bu konuda biraz akıl yürütmeye çalışan, sağduyu sahibi bir kimsenin karanlık tablolar göreceği gün gibi

ve bunun kendi misyonu içerisinde bulunduğu bilincine varabildi. Ne var ki toplulukların sözleşmelerinde temel haklar kataloğu yer almadığı için, ancak sözleşmelerde öngörülmüş olan eşitlik ve farklı muamele yasağı, serbest dolaşım hakkı, yerleşme özgürlüğü ve aynı işi gören erkek ve kadın için eşit ücret hakkı gibi sayısı sınırlı haklara dayanmak olanağı vardı. Oysa Avrupa'da hem liberal demokratik anayasalarda geniş biçimde yer alan temel hak ve özgürlük garantileri, hem de Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun faaliyeti bu alanda oldukça yüksek bir duyarlık yaratmıştı. Bunlar Avrupa düzeyinde temel hakların korunmasının bir marjinal sorun olmadığının açık göstergeleriydi.

Bu nedenle AT Komisyonu 4 Nisan 1979'da AT'ın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne katılması yolunda bir muhtıra hazırlayarak üye devletlere sunduysa da duraksamalar ve uzun süren tartışmalardan sonra bir sessizlik ve hareketsizlik dönemine girildi. Sözleşmelerde değişiklik yapılarak sırf temel haklar bakımından yeni düzenlemelere gidilmesinin çeşitli nedenlerle olanaksız olduğu da bilindiğinden 28 Şubat 1986 tarihli Avrupa Tek Senedi'nin giriş bölümüne şöyle bir cümle eklenmesiyle yetinildi: "AT demokrasiye olan inancını, üye devletlerin anayasalarında ve yasalarında, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'de (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ve Avrupa Sosyal Yasası'nda tanınan temel haklara ve özellikle eşitlik ve sosyal adalete dayanarak..." Bu, ilk bakışta olumlu bir gelişmeyi yansıtmakla birlikte bazı önemli ve çapraşık sorunları da gündeme getirdi:

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin içerdiği haklardan birçoğu AT için pratik bir önem taşımayan siyasal haklardır. AT'ın sözleşmeye imza koyması bunları da kabul ettiği anlamına geleceği için sakıncalı görülebilir. Ayrıca sözleşmenin maddi hukuka ilişkin düzenlemelerini, biçimsel hukuka (usul ve yargılama hukuku) ilişkin düzenlemelerinden temiz bir biçimde ayırmak mümkün olmadığı için AT'ın biçimsel hukuk alanında tamamen farklı düzenlemeleriyle çelişki yaratma tehlikesi vardır.

2. Üye devletlerin anayasalarına yapılan yollama ise daha büyük sorun yaratma istidadındadır. Çünkü bunların temel hak düzenlemeleri birbirinden öylesine farklıdır ki, bu konuda belirecek bir sorunu çözerken Adalet Divanı hangi anayasal ya da yasal standartlara bağlı kalacaktır? Bu konuda en geniş hak alanı tanıyan ülke standardı mı, yoksa davacının yurttaşı olduğu ülkenin standardı mı? Her iki çözüm de Avrupa'nın bütünleşmesine olumlu katkı yapabilecek nitelikte sayılamaz. Hele üye ülkelerin temel hak uygulamaları gözönünde tutulursa, ortak bir standart yaratmanın Adalet Divanı için ne kadar güç olduğu ortaya çıkar. **Çarpıcı bir örnek:** Fransa'da Seine Asliye Hukuk Mahkemesi bir vasiyetnamenin, mirasçının bir Yahudi ile evlenmemesi koşuluyla terekeye sahip olabilmesini öngören hükmünü **eşitlik** temel hakkına ve **kamu düzenine** aykırı gördüğü için iptal etmiştir. İngiltere'de ise "House of Lords" (Lordlar Kamarası) yargı organı sıfatıyla verdiği bir kararda, mirasçının soylu olmayan bir kimseyle evlenmesi durumunda vasiyetnamedeki maddi değerlere sahip olamayacağı konusunda öngörülen bir vasiyet koşulunu hukuka ve temel haklara aykırı görmemiştir.

Türkiye'nin de gelecekte AT'a tam üye olarak kabul edilmesi söz konusu olduğu takdirde 1982 Anayasası'nın temel hak ve özgürlükler konusundaki standardının, hele sendika özgürlüğü, grev hakkı, dernek kurma hakkı ve benzeri hak ve özgürlüklerin istisna, bunların sınırlanmasının ise adeta kural niteliği taşımasının yaratacağı sorunlar da küçümsenecek gibi değildir.

AT kurulurken ekonomik ve sosyal alanlarda temel hak ve özgürlüklere ilişkin sorunların ortaya çıkacağı akla gelmediği için, sözleşmelere hüküm konması söz konusu olmamıştı.

Sonuç olarak denebilir ki AT'da temel hak ve özgürlüklerin sağlam bir korunması sisteminin yaratılabilmesi, toplulukları kuran sözleşmelere bir temel haklar kataloğunun alınması koşuluna bağlıdır. Ama böyle bir şeyin yapılması da henüz pek uzaklarda görünmektedir. ■

açıktır. Bu şartlarda, Türkiye devletinin ve toplumun gerek kendisi, gerekse dünyadaki işlevi bakımından oldukça olumsuz konumlara sürüklenme ihtimali hayli ciddidir. Aynı şartların sosyalist topluma giden yolu açacağını düşünenler tarihten ders alamayanlardır. AT ile bütünleşmiş bir Türkiye'nin öncü insanları, çok daha ilginç, zengin, anlamlı ve alternatifleri ve manevra sahaları bol bir toplumsal gelişme ve ilerleme mücadelesi verebileceklerdir.

□

Yazının bu bölümünde AT'a girme şansını ve bu konuda yapılması gerekenleri tartışmak istiyorum. Türkiye'nin 1995 ile 2000 arasında AT'a girme ihtimalini eksen alarak konuyu geliştirmenin verimli olacağını düşünüyorum. Böyle bir varsayım üzerine konuşmanın sonuçları bakımından yararlı olmasının yanı sıra, varsayımın kendisi de olabilirlik sınırlarının dışında değildir. 1993'ten sonra, AT'a girişlerin sırası birçok koşula bağlıdır. Türkiye, bazı şartları yerine getirebilirse, çok eski olan ilk ortaklık anlaşmasının ve müracaat tarihinin de etkisiyle 2000'den önce tam üye olabilir. Nitekim yetkililerin ve uzmanların bir kısmının tahminleri de bu yöndedir. Sözgelimi Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve MÜAT Enstitüsü Başkanı Prof. Dr. Haluk Kabaalioğlu böyle düşünmektedir.

Bu noktada şu tesbiti yapmak gerekir. İnsan Hakları ve Demokrasi meselesi Avrupa'da etkili birçok çevre tarafından, samimiyetle esas sorun olarak görülüyorsa da Türkiye'nin AT'a getireceği mali yük ve serbest dolaşım meselesi asıl engeli teşkil etmektedir. Nitekim, Yunanistan topluluğa alınırken, tam üyeliğin bu ülkede demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesini sağlayacağı tezi Avrupalılar tarafından lehte argüman olarak kullanılmıştır. Ama Türkiye'ye "önce insan hakları ve demokrasi meseleni hallet, gerisini sonra düşünürüz" denmektedir. Bu yaklaşımda, insan hakları ve demokrasi meselesinin bir sahte sorun olduğunu düşündüğüm sanılmasın. Yukarıda ifade ettiğim gibi, Avrupa'da birçok etkili çevre için bu gerçekten bir numaralı sorundur. Ama dananın kuyruğunun koptuğu yer galiba fonlar meselesidir. Tabii bu hangi engelin daha önemli olduğu meselesi statik değildir. Sözgelimi İngiltere'de işçi hükümeti ve Almanya'da da sosyal demokrat hükümet kurulursa insan hakları ve demokrasi meselesi varolan önemini daha da artırabilir.

Mali yük konusunda ise asıl sorun, geçen gün DYP Başkanı Demirel'in de belirttiği gibi tarım kesiminden kaynaklanmaktadır. Bu haliyle Türk tarımı kuzey ülkelerinden onların canlarını sıkacak bir fonun kendisine aktarılmasını gerektirir. O nedenle Türkiye tarımının epey değişmesi gerekmektedir. Bu ise yapısal reformları ve farklı iktisat politikalarını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin AT'a girmesi tartışmalarında hep geri planda kalan bu konunun hakettiği önem verilerek gündemin üst sıralarına çıkarılması ve üzerinde çalışılması gerekmektedir. İnsan hakları ihlallerinin ortadan kalkması... Avrupa ülkeleri düzeyinde demokrasi ve tarım reformu... Bu konularda atılacak cesur ve köklü adımlar AT'a 2000'den önce girişi ciddi bir ihtimal durumuna sokar. Böyle bir programı gerçekleştirecek toplumsal güçler ittifakının maddi zemini Türkiye'de vardır. ■

◀ Türk tarımı. Bu haliyle, kuzey ülkelerinden onların canını sıkacak bir fonun kendisine aktarılmasını gerektirir.

KORKUNUN ECELE FAYDASI

90'lı yıllarda olacakları kestirebilmek için kafalarımızı bir parça Batı'ya çevirmemiz gerekiyor.

Sanıyorum son aylarda dünyada olup bitenleri anlamak zorlaştı. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler kendileri için bile bunları kavrama ve anlama sürecinden yoksun bir biçimde sürüp gidiyor. Anlamak zorlaştı ama izlemek kolaylaştı. Dünya'nın eriştiği iletişim düzeyi, Türkiye'de yaşayan bizler için bile bazı olanaklar sağlıyor.

Doğu'dan yankılanan olaylar, Batı'daki gelişmeleri bir parça gölgede bıraktı denilebilir. Ancak 90'lı yıllarda olacakları kestirebilmek için kafalarımızı bir parça Batı'ya çevirmemiz gerekiyor. Dikkatlerimizi bu yönde yoğunlaştırdığımızda, hemen gündeme 92 sonunda gerçekleştirilmesi düşünülen bir Avrupa Topluluğu geliyor. Şu sırada AT üyeleri olan ülkelerin sorunlarının ve gelecek kuşkularının olabileceği düşünülmüyorsa da, durumun pek öyle olmadığını söyleyebiliriz.

1992 yaklaştıkça üye ülkeler görüşmelerinin ve tartışmalarının yoğunluğunu artırıyorlar. Son birkaç aydır Avrupa basınında, AT'ın zayıf noktaları ve eksiklikleri üzerinde duruluyor. Bu tartışmalara baktığımda, sorunların hiç de öyle yabana atılır cinsten olmadığı anlaşılıyor.

Avrupalı politikacılar AT'ı 1992'de şekillendirelim derken, başlarına son anda bir de Doğu Avrupa sorunu çıktı.

Yetkili kişilerin ve etkili Avrupalı politikacıların eleştirilerini okuyunca, 21. yüzyıla hangi sorunlarla gireceğimizi biraz görür gibi oluyorum. Üzerinde bizlerin de tartışması gerektiğine inandığım önemli konu başlıklarını açmak istiyorum.

Eleştirilerin bir bölümü AT'ın iç yapısıyla ilgili. Burada başlıca şunlar dikkati çekiyor:

1- Avrupa'da milliyetçi hareketlerin dirilmesi için yaratılan potansiyel.

2- AT'ın kendi eliyle kurduğu Brüksel-bürokrasisi.

3- Büyük Şirketlerin birleşmesi ve rekabetçi ortamın yok edilmesi.

Avrupa Topluluğu kurulurken, ulusal özellikleri eşitleme ve homojenleştirme yönünde atılan adımları çok abartılı bulan bazı eleştirmenler, bunun önce gerilimlere, sonra çatışmalar ve nihayet "nasyonalizm"e varabileceğini söylüyorlar. Bu eleştirinin haklılığını son gelişmeler doğruluyor. Almanya'daki neo-nazi hareketinin gelişmesini sürdürmesi, Fransız milliyetçiliğinin hatırı sayılır bir oy potansiyeline kavuşması boşuna değil herhalde.

Bir de, Avrupa Topluluğu için alınan ekonomik kararların yürütüldüğü Brüksel'deki merkezde 15.000 (onbeşbin) bürokratın çalışması Avrupalı iş adamlarını çok rahatsız etmekte. Şirket yöneticileri faaliyet raporlarını sunarken, "Brüksel'e rağmen satışlarımızı şu kadar artırdık" diye konuşmaktadır.

Şu anda ise en rahatsız oldukları konulardan birisi, uluslararası tekellerin sektörlerde egemenlik kurmak üzere birleşmeleri. F. Alman Ekonomi Bakanı Hausmann, ulaştıkları yüksek yaşam düzeyinin "rekabet" bazına oturduğunu vurgulayarak, Brüksel'i uyarmak istediyse de, AT'ın gerçekleşmesi bakımından bu konuda yetkilerin Brüksel Bürokrasisi'nin eline geçmesini kabul etmiştir. Alman basınında Hausmann'ın "Fusion-kontrol yasasını" bu şekliyle kabul etmesi, "birlik uğruna rekabet kurban edildi" diye yorumlanmıştır.

Sakın sosyalistlerin aşmak istedikleri **bürokrasi ve sektör tekelleri** Avrupa'nın başına başka bir yöntemle sarılmış olmasın!

Çünkü devlet tekelleri ile, tüm sektöre egemen olabilen özel tekeller arasında ekonominin gelişmesi açısından benzer olumsuzluklar vardır. Brüksel'de kurulu **bürokrasi**'ye bir de dev şirketlerin bürokrasisi eklenecektir. Onun dışında ulusal bürokratlar da çalışmalarını sürdürecekler doğal olarak. AT'da bugün için mevcut bürokrasinin ne kadar hızlı çalıştığını vurgulamak bakımından, yeri gelmişken şunu belirtelim, bu yukarıda sözünü ettiğimiz "Fusion-kontrolü" sorunu, Brüksel'den tam 16 yılda yasa biçiminde çıkabilmiştir.

Bu "Fusion kontrol yasası" üzerinde biraz durmak istiyorum. Rekabetin kapitalizmin gelişmesinde ne kadar etkili olduğunu bildikleri halde, neden bu yasa bu biçimde çıkarıldı? Burada çok uluslu şirketlerin Avrupa ekonomisini kontrol edebilecekleri kuşkusu ve bunun da altında ABD ve Japon sermaye gruplarının yarattığı korku var kuşkusuz.

Ancak yasa çıkıncaya kadar yapılan dev birleşmeler yanında, Brüksel Bürokrasisi'nin eline verilen bu kontrol yetkisi, şu anda yürürlükte olan ulusal anti-kartel yasaları yanında oldukça yumuşak kalmaktadır. Bu önemli bir çelişkiyi doğurmaktadır. Yani, Brüksel'in izin verebileceği bir şirket birleşmesine F.Alman anti-kartel yasası izin verecek durumda değildir. Çünkü bu yasa çok daha sınırlı ve serttir. Bu durumda Almanya'daki nisbeten küçük şirketlerin tepesinde sallanan bir kılıç niteliğindeki bu yasa, AT çapında 10 milyar DM'lık ciroya kadar yapılacak birleşmelere yeşil ışık yaktığında, aynı sektörde çalışan 100 milyon DM cirolu bir firmaya yaşam hakkı tanınmamaktadır. Küçükler sert anti-kartel yasasına uyarken, iyice büyükler "Fusion Kontrol Yasası" çerçevesinde birleşeceklerdir. İşte bu durum, ileride "neo-nazi"

▲*"Avrupa Evi"nde şenlik var. İyi de, AT'nin iç sorunları ne olacak?*

hareketin sıcak kaynağını oluşturacaktır. Alman burjuvazisi de bu konuda elinden geleni ardına koymayacaktır. Yakında "Japonlar dışarı" gibi sloganlar duvarlara yazılır. Bu arada Almanya'da çalışan 'tatar' vatandaş'larımızın uyanık olmasında yarar var, Almanlar çekik gözlüleri birbirinden ayıramayabilirler.

AT'da bugünlerde sürdürülen tartışmaların diğer bölümü ise, topluluğun dış sorunlarıyla ilgili. Bu konuda Avrupa'daki yaygın bir kanı da, kurulacak AT'ın sonucunda ortaya çıkacak gücün hiçbir zaman bir ABD ile karşılaştırılamayacak olmasıdır. Eleştirmenler Brüksel Bürokrasisi'ne rağmen Avrupa sanayiinin henüz gelişmekte olduğunu, ancak 1992 sonunda bunun duracağını söylemektedirler. Bu arada ABD'ye yaklaşılabileceğini, ancak ona yetişmenin mümkün olmadığını da belirtiyorlar. ABD'nin daha dinamik olduğunu, burada tüketicilerin satın alma güçlerinin daha da büyüyeceğini kabul ediyorlar. Bunun yanı sıra, Güneydoğu Asya ve Japonya'daki büyümenin süreceğini, ayrıca verimliliğin Avrupa'ya göre daha hızlı artacağını tahmin ediyorlar. Bu tahminlerin ışığında, beş yıl içinde kişi başına gelirin sekiz Uzakdoğu ülkesinde yüzde 35, Avrupa'da ise yüzde 14 artacağı hesaplanmıştır. Avrupalılar bu ülkelerdeki avantajları şöyle sıralıyorlar: Yaş ortalaması Avrupa'da 28 iken, Uzakdoğu'da 18'dir. AT'da sosyal devlet anlayışı gelişmiş, vergiler yük haline gelmiştir. Avrupa'nın endüstri yapısı eskimiş ve artık zor gelişme göstermektedir. Bu nedenlerle AT'ın büyük bankaları, önemli kuruluşları, sigorta şirketleri dikkatlerini Avrupa'dan çok Kuzey Amerika ve Asya'ya çevirmişlerdir.

Yukarıdaki bu sözler değişik zamanlarda, ancak son birkaç ay içinde Avrupa basınında yer aldı. Şimdi Avrupalı politikacılar AT'ı 1992'de şekillendirelim derken, başlarına son anda bir de Doğu Avrupa sorunu çıktı. Gorbaçov geçen yıl "Bir Avrupa Evi kuralım, bizde içinde yerimizi alalım.", diye düşüncelerini açıklayınca, AT daha gerçekleşmeden 'kadük' olma durumuna geldi.

Sovyetler herhalde ABD ile Pasifik'teki gelişmeleri değerlendirerek ve bunun karşısına, yanlarına Avrupa'yı da alıp "Avrupa Evi" gibi daha büyük bir denge unsurunu ortaya attılar.

Bunu anında yorumlayan ABD, Dışişleri Bakanı J.Baker aracılığı ile yanıt vermekte gecikmedi. Gorbaçov'un önerdiği "Avrupa Evi"'ne karşılık Baker, Amerikan-Japon öncülüğünde büyük bir **Pasifik Serbest Ticaret Bölgesi**'nin propagandasını yapmaya başladı.

İşte tüm bu açılımlar 90'a girerken oldu ve 90'lı yıllarda mutlu, büyük ve sorunsuz Avrupa Topluluğu hayal eden Alman, Fransız ve İngilizler'i birden bire bir **Pasifik-Fobisi** sardı.

Geçmişteki ABD ile SSCB arasındaki dayanılmaz rekabet böylece tüm kuzey küreyi sardı. Yedek oyuncular sahaya çıktı. ABD, Japonya'yı, Sovyetler Birliği Avrupa'yı devreye soktu. Bundan sonra artık **Pasifik-Avrasya** maçını izleyeceğiz. Dengeler ve kutuplar belirginleşince, heyecan biraz daha artar. Bu son cümleleri yazarken Orhan Veli geldi aklıma, hani sol eline acıyıp da: "Zavallı Sol Elim" demişti. Ben de o ilhamla: "Zavallı Güney Yarım Küremiz" demeden edemeyeceğim. ■

TCK 438. maddesi insan onuruna aykırıdır

Prof.Dr. Aysel Çelikel

Bir kadın fahişe de olsa her çeşit özgürlüğü, yasaların koruması altındadır. Hukuka aykırı fiillere karşı bütün insanlar aynı ölçü içinde korunurlar.

Fuhşu kendine meslek edinen kadınlara karşı işlenen ırza geçme ve kaçırma fiilleri hakkında verilecek cezanın üçte ikisinin indirilmesini kabul eden Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesi, ceza yasasının kadınlara karşı işlenen suçlar hakkında insan onuruna ve kadın-erkek eşitliğine aykırı olan bazı hükümlerinden sadece biri. Konu, Anayasa Mahkemesi'ne tesadüfen bu madde açısından getirildiği için gündeme gelmiş bulunuyor. Antalya Ağır Ceza Mahkemesi'nin büyük bir yüreklilikle Anayasa Mahkemesi'ne götürdüğü 438. Madde, Mahkeme ve maalesef anayasaya aykırı bulunmamıştır. Anayasamıza göre, yalnız belirli kuruluşların Anayasa Mahkemesi'ne başvuru hakkı bulunduğu için, konunun daha evvel böyle bir incelemeye tabi tutulmamasını doğal karşılamak gerekir.

Bir yasanın belirli bir maddesinin anayasaya aykırı bulunmaması, bu maddenin yasama organınca değiştirilmeyeceği anlamını taşımaz. Anayasa Mahkemesi'nin bir hükmün anayasaya aykırılığı konusunda vereceği olumlu karar, ilgili yasanın bu yönde değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması sonucunu doğurur. Buna karşılık olumsuz yönde karar verilmesi yani maddenin anayasaya aykırı bulunmaması, değiştirilmeyeceği veya yürürlükten kaldırılamayacağı anlamını taşımaz. Bir yasanın değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması yasama organının yani TBMM'nin yetkisi içindedir. Bu çerçeve içinde 438. maddenin kaldırılması yasal olarak mümkündür ve kanımca da yürürlükten kaldırılması gereken bir hükümdür. Nitekim TCK'nın yeni tasarısında bu madde kaldırılmış bulunmaktadır.

Fuhşu kendine meslek edinen kadınlara yapılan tecavüzlerin normal ölçüden çok daha az (üçte ikisinin indirilmesi) ceza yaptırımına tabi olması, iffetli kadın iffetsiz kadın ayırımından kaynaklanmaktadır. Tecavüzden iffetsiz kadının daha az zarar göreceği varsayılmıştır. Yasada kullanılan bu deyimin devletin kontrolüne tabi ve alufte defterine yazılmış kadınları kapsamına aldığı gibi, bu deftere yazılmamış fakat fiilen fuhşu meslek edinmiş kadınları da kapsadığı kabul edilmektedir.

Maddenin deftere kayıtlı olmayan kadınları da kapsaması ve uygulamanın bu yönde gelişmesi durumu daha da vahim hale getirmektedir. Bir kadının özellikle ufak yerleşim birimlerinde haklı veya haksız böyle bir itham altında kalması mümkün olduğu gibi, tecavüz edenin daha az ceza almak için böyle bir suçlamaya da başvurması çok kolaydır. Suçlamanın gerçek olmadığının mahkemece veya Yargıtayca belirlenmesine kadar geçecek süre içinde ise durumun gerek tecavüze uğrayan kadında gerekse kamu vicdanında yaratacağı zararların giderilmesi mümkün olmaz. Esasen ceza yasasına göre, mahkemelerin yasaları herkese eşitlik içinde uygularken, her olayın özelliğine göre takdir haklarını kullanarak belirli olaylarda daha az cezaya hükmetmelerinin de mümkün olduğunu hatırlatmakta yarar görüyorum.

Bir kadın fahişe de olsa her çeşit özgürlüğü yasaların koruması altındadır. Hukuka aykırı fiillere karşı bütün insanlar aynı ölçü içinde korunurlar. Anayasanın çeşitli hükümlerinde "Herkesin kanun önünde eşit olduğu...", "Herkesin cinsiyet ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu" (m.10), "herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu"(m.12), "Herkesin maddi ve manevi varlığını koruma hakkına sahip olduğu"(m.17) açıkça ifade edilmiştir. Temelini Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinden alan bu esaslar, temel hakların korunmasında kadınlar arasında iffetli ve iffetsiz kadın ayırımına yer vermediği gibi bazı kadınlara yapılan tecavüzlerin daha az cezayı gerektireceği gibi bir yoruma da müsait değildir. Kişinin maddi ve manevi vücut bütünlüğü üzerindeki haklarının korunmasında, kişiler arasında eşitliği ortadan kaldıracak yasal düzenlemelerin yapılması anayasaya aykırıdır.

Türkiye, "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayırımcılığın Önlenmesi" konulu Birleşmiş Milletler'in Sözleşmesine 1985 yılından beri taraf bulunmaktadır. Sözleşme kadınların insan olarak özgür ve eşit haklara sahip bireyler olduğunu belirttikten sonra, temel hakların kullanılması konusunda bütün engellerin ve cinsiyete dayalı ayırımların kaldırılması yükümlülüğünü getirmiştir. Türkiye, konumuza giren ve Türk Ceza Kanunu'nda kadınlar hakkında ayırımcılık getiren, insan haklarına ve onuruna aykırı olan, maddeleri değiştirme konusunda uluslararası bir yükümlülük altındadır.

Fuhşu meslek edinen kadınların ülkemizde hangi nedenlerle bu işi yaptıkları, bu kadınların hangi toplumsal ve ekonomik şartlar altında bulundukları konusuna eğilmeden, bu insanları bir kere daha aşağılayan ve açıkça insan onuruna aykırı olan TCK. 438. maddesinin vakit geçirilmeden yasadan çıkarılması gerekir. Madde yasada kaldıkça, yasanın maddi ve manevi kişilik haklarına güvence getirmesi şöyle dursun, bu hakları tehlikeye düşürecek tahrik edici bir nitelik taşıdığı sonucuna varmak mümkün olacaktır. ■

''HER ÖLÜM ERKEN ÖLÜMDÜR''

Yalnızlık, bir kenara itilmişlik, toplumla köprüleri kuramama, özgür düşüncesinden ödün vermeyen aydının kaderi haline gelmiştir. Bu bir çeşit soykırımdır.

Cemal Süreya'yı da yitirdik. Bir kuşağın aydınları, düşünürleri, sanatçıları yok oluyor birer birer. Geriye baktığımızda sanki bir soykırımı yaşadığımızı görüyoruz. Ülke, toplum, aydınlarını teker teker yiyor. Fethi Naci'nin unutamadığım yazısının, sonra da kitabının başlığı **İnsan Tükenmez**'di. Ama o insanlar korkarım ki tükeniyor. Naci'nin yazısının temelini oluşturan olumlu tipler göçüyor bu dünyadan. Oysa Naci onca olumsuzluklara rağmen insanın tükenmeyeceğini ne güzel vurgulamıştı o yapıtında. Toplumsal gerçekçilik akımının hepimizi sarıp sarmaladığı günlerdi o günler. Kemal Tahir'in **Esir Şehrin İnsanları**'ndaki çıtkırıldım, paşazade Kamil Beyin olumluluk doğrultusundaki değişimini nasıl bir hazla anımsarız (şimdi bile). Sonraları her romanda, çevremizde olumlu tipleri arar, bulur yüceltirdik. Kendimizi geliştirmek, olumlu bir yönde sürekli değişmek, bütün bunlar bayrak edindiğimiz ilkelerdi. Şimdilerde tükenişin fanfarları çalıyor çevremizde.

Yılgınlık tükenişin ilk adımıdır

Zor günler kaçakları yaratır. Kaçışın tükenişin tarih boyunca nice örneklerini gördük. Beşir Fuat bunların, yılgınların başında gelir. Materyalist düşüncenin Osmanlı ülkesindeki ilk temsilcisi sayılabilir. Yazılarıyla bu düşünceyi her alanda, özellikle bilimsel düşüncede, egemen kılmaya çalışmıştır. Abdülhamit'in düşünce üzerindeki baskısının doruğa ulaştığı günlerde yaşamıştır. Yazıları ilgiyle okunur ama metafizik doğrultuda karşıtlarının acımasız eleştirilerini de alırdı. Özel yaşamı itibariyle tam bir ikilemi sürdürmekteydi. Taşıyamadı böylesine baskıyı ve ikilemin bunaltıcı yükünü. Bir gün cesedini tıp fakültesi anatomi laboratuarına adayarak intihar etti. İntiharı bile deneysel bir ölüm gösterisi halindeydi. Bileklerini kestikten sonra ölümün gelişini her anıyla not etmeye çalıştı. Beşir Fuat despota boyun eğmek yerine ölümü tercih etti. Ama bu da bir kaçıştı, tükenişti.

> **İnsanı bir tosbağa gibi kabuğu içerisine hapseden, onu zaman zaman yılgınlığa, umutsuzluğa ve hatta düşüncesine ihanete sürükleyen bugünkü ''Müesses Nizam'' bir başka soykırım değil midir?**

Sonraları, aydın geçinenleri, iktidarların, güçlülerin önünde düşünsel kıvırmalar yaparken gördük. İttihat ve Terakki'nin tek parti yönetiminde onun şakşakçılığını yapanlar, mütarekede işgal ordularının işbirlikçi konumuna kolaylıkla geldiler. Direnen gene bir avuç ''olumlu tip''ti. Onların Cumhuriyet'ten sonra nasıl harcandığını ise peşpeşe olayların içerisinde gördük. Muhalifin, aykırı düşüncenin ödülü cezaeviydi, hatta yerine göre ölümdü. Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'in öldürülüşü gözümüzü açtı. Sonra Takrir-i Sükun'la gelen baskı... Gene yılgınlık, gene dönekler. İktidarın zulmüne kaside yazanlar. Üç kuruşluk çıkar için kırk perende atanlar... Mütarekenin savaş zengini bu kez ''Milli Tüccar'' olmanın yolunu bulmuştu. Talât'ın, Enver'in önünde selam duranlar, bu kez de Gazi'nin baş savunucusu kesilmişlerdi. Aydınların arasında ihanet yalın kılıç at koşturmağa başlamıştı. Solda sağda bu ihanetin nice örneklerini bulduk.

Savaş yıllarında gazete sütunlarında faşizmin övgüsünü yapanlardan, Hitler'in ''Yeni Nizam''ın ne denli geleceğin beklenen düzeni olduğunu vurgulayanlardan, savaş sonunda demokrasi havarileri türedi. Ama soğuk savaş imdatlarına yetişti, Hitlerci düşün yapılarını sosyalizme saldırı biçimine dönüştürdüler.

1950'li yıllar demokrasi adına her türlü baskının, zulmün kol gezdiği yıllardır. Gene bir avuç aydın küçücük dergilerinde başlarını dik tutmağa çalıştılar. 27 Mayıs, 12 Mart ve nihayet 12 Eylül, dönekliğin, rüzgar gülü olmanın tüm niteliklerinin sergilendiği dönüm noktalarıdır. Nihayet günümüze geldik, arkamıza baktık ki bir avuç yiğit aydın, o güzelim olumlu tipler ayakta duruyor. Sol düşüncenin sınav verdiği şu günlerde ne denli gereksinimimiz var bu olumlu tiplere.

Bir aydın soykırımıdır bunca yaşadığımız

Ebüzziya Tevfik, Şinasi'nin cenaze törenini pek dokunaklı anlatır. Şinasi'nin son yılları yalnızlığın rüzgarı önünde savrulup gitmiştir. Onun Paris'teki yaşamını anlatanlar, Milli Kütüphane ile evi arasındaki yalnızlık sarkacını dile getirirler. Bu tek düzeliğin dışında onu arasıra Sen kıyısında gene tek başına dolaşırken görürler. Ölümünde ise demokratikleşme sürecimizin ilk adımı demek olan Yeni Osmanlılar hareketinden sadece Ebüzziya cenazesinde bulunur. Yalnız bir cenazedir bu. Tabutu taşıyacak dört kişi zor bulunur. Kavga arkadaşı Namık Kemal bile görülmez o bir kaç kişilik cemaatın arasında.

Aradan neredeyse bir yüzyıl geçmiştir. Bu kez bir başka cenaze törenini Zihni Anadol son kitabında anlatır. Reşat Enis'in cenazesi kaldırılmaktadır. Cami avlusunda bir elin parmaklarıyla sayılacak kadar eski tüfek toplanmıştır. Yağan yağmurun etkisiyle sığındıkları saçak altında Reşat Enis'i uğurlarlar. Sonra da mezarlığa gidebilmek için araba bulamazlar.

Yalnızlık, bir kenara itilmişlik, toplumla köprüler kuramama, özgür düşüncesinden ödün vermeyen aydının kaderi haline gelmiştir. Bu bir çeşit soykırımdır. Soykırım bir anlamda sadece toplu öldürme değildir. Düşüncenin baskılar altında hapsedilmesi bir çeşit ölümdür. İnsanı kendisinden uzaklaştırır, bir robot haline getirir, bunun da ötesinde özbenliğine karşı bir tiksinti duymasına neden olur. Bu bir anlamda ölümdür. 141-142 vb. gibi maddelerle düşünce üzerine konan sınırlamaları bir yana bırakın, Cumhuriyet tarihi süresince insanlarımız, aydınlarımız tek yönlü (resmi görüş doğrultusunda) düşünmeye koşullandırılmışlardır. Son günlerde Mersin'de kurtuluş şenlikleri nedeniyle katıldığım bir panelde bunun en somut örneklerini gördük. Cumhuriyet döneminin, Kemalist ideoloji denilen resmi görüşüne karşı söylenmiş bir sözün kentin önde gelen aydınlarını nasıl ayağa kaldırdığına tanık olduk. Tirajı en yüksek gazetelerimizden biri olayı saptırarak vermekte adeta ısrarlı davrandı. Oysa söylenen resmi tarihin yeniden gözden geçirilmesini istemekten ibaretti.

▲Cemal Süreya.

Örgütlenme özgürlüğünün önüne getirilen yasaklar da bir tür soykırımdır. Örgütlenme

insanların başta gelen temel haklarından olmakla beraber bugün insanlarımız istedikleri siyasal düşüncede bir partiyi kurma serbestliğine bile sahip değillerdir. Komünist partisinin önündeki engelin, yani 141-142'nin kalkmasını çoğunluğu elinde tutan partinin liderleri ister gözükmekle birlikte muhalefetin mutabakatını aramayı bir bahane olarak öne sürmektedirler. Oysa iktidar hiçbir konuda şimdiye kadar muhalefetin mutabakatını aramamıştır.

Sesini kısma, yazısını yasaklama... Bunlar da bir başka soykırım örneğidir. Sadece yazdıklarından ötürü yıllarını cezaevlerinde geçirmiş nice şairimiz, yazarımız, düşünürümüz vardır. Basının özgürlüğünden ne oranda söz edebiliriz. Gene kitaplar toplatılıp yakılmakta, gazete ve dergilerin satışı yasaklanmaktadır.

İnsanı bir tosbağa gibi kabuğu içersine hapseden, onu zaman zaman yılgınlığa, umutsuzluğa ve hatta düşüncesine ihanete sürükleyen bugünkü "Müesses Nizam" bir başka soykırım değil midir? Sürgünler, hapisler, işkenceler, meslekten, vatandaşlıktan etmeler, ekmeğine göz dikmeler... bütün bunlar bir başka ölüm, bir başka soykırım değil midir?

Toplumcu gerçekçiliğin olumlu tipleri tükenmedi. Karadeniz'in dalgaları arasında can veren Mustafa Suphiler'den bu yana tükenmedi. Onlar sade romanlarda yaşamadılar. Kemal Tahir'in, Orhan Kemal'in, Nâzım Hikmet'in, Yılmaz Güney'in romanlarında, kişiliklerinde var oldukları gibi, işçi sınıfının içersinde, 15-16 Haziran günlerinde, 1 Mayıslar'da boy gösterdiler. Hapishaneleri doldurdular ama tükenmediler. Soykırım onları bitiremedi. Tükenmeyenlerden birinin, Osmanlı'dan Kırkaltılar'a değin demokrasi ve bağımsızlık savaşımının içinde bulunan birinin Cami Beyin (Baykut), **Osmanlılığın Atisi** adlı kitabının son satırları bugün bile yılmayanların amentüsü gibidir:

"...Sizi kurtaracak her şeyden önce kendi emeğiniz ve yaşama azminiz olacaktır. Gerçeği bütün çıplaklığı ile görmeğe çalışınız. Artık ana toprağına çekiliniz ve orada yeni bir toplumun temelini, geleceğin uygarlığının temellerini kurunuz... Size hep yenilikler lazım: Yeni bir emel, yeni bir izan. İşte ancak bu silahlarla donandığınız, köhne düşüncelerinize, atıl adetlerinize veda ettiğiniz zaman gelişimi ve kurtuluşu bulacaksınız"...

Cemal'in ölümü bu aydın soykırımını ve bu tükenmeyen insanları bir kez daha hatırlattı. Onların hepsi İlhan Selçuk'un nitelediği Japon çiçekleridir bu toplumun.

Cemal Süreya'nın son şiirini bir kez daha anımsayalım.

"Ölüyorum tanrım
Bu da oldu işte.
Her ölüm erken ölümdür
Biliyorum tanrım,
Ama ayrıca aldığın şu hayat
Fena değildir,
Üstü kalsın."

Erken ölürken bile yiğitçe üstü kalsın diyebilen ülkemin tükenmeyen olumlu insanlarına merhaba... ■

SÖZÜM SANADIR

Ayasofya'ya türban takmak

1990 geldi, hoş geldi; Türkiye'nin gündemine iki önemli konu geldi. İkisi de yeni konular değil, değişen toplumda yeni yerler kazanan iki konu: Günlük hayatın içinde (Üniversite öne sürülüyor) taife-i nisa'nın (kadın kısmı demek oluyor) tesettürü (örtünmesi demek), bir de Ayasofya'nın ibadete açılması.

İki konu da "İslam inancının özgürlüğü" adına gündeme geliyor. "İnsanın istediği dine inanması, istediği ibadeti yapması" diye tanımlanan "kişi özgürlükleri" adına da demokratlardan destek isteniyor. Bir demokrat bu desteği nasıl vermez? Düşünce özgürlüğünün her boyutunda gerçekleşmesini isteyen kişi, elbette kişi özgürlüğünün bu boyutuna da saygı duyacak. Demokrasi bu demek değil mi? İsteyen dindar olacak, isteyen dinsiz. Kimse ötekine inancını zorla kabul ettirmeye çalışmayacak. 141.-142.-163. maddeler konusu da bir "demokrasi paketi" değil mi?

Olayların gidişinin bu görüşü doğrulamadığını görmek gerekiyor. "Türban" diye simgelenen "üniversitedeki islam inancına sahip genç kızların başlarını örtme hakkı" aslında "İslami yaşama biçimi"nin bir göstergesi. Ayasofya'nın ibadete açılması da "İslamın İstanbul'u fethetmesi"ne dönmek.

İslam, İstanbul'u yeniden fethe hazırlanıyor. İslam, Türkiye'yi yeniden fethe hazırlanıyor. Bunun bilinen bir şey olduğu düşünülebilir. Kanımca pek bilinmiyor. Okullara zorunlu din dersleriyle başlayan gelişme, "herkesin ibadete zorlanması" sürecini adım adım zorluyor. Önümüzdeki Ramazan ayının öncekilerden bir adım daha "yaygın ve etkili" geçmesinin beklenmesi gerek. İçkili restoranların "Ramazan dolayısıyla" kapanması, kimsenin açıkta yemek yememesi, açıkta sigara içmemesi giderek doğal sayılmalı. Bunu oruç tutanlara saygı nedeniyle yapmak doğru ama zorla yaptırılması yanlış. Ülke artık yanlışlara "zorla" götürülüyor.

Erzurum Tıp Fakültesi yayını olan "Biyokimya-1" kitabını okuyorum. Biyokimya konusuyla ilgili olmayan bir ilmihal. YÖK başkan vekili, kitabın içine bu bilgilerin "baskı sırasında" girdiğini söylüyor. Olay hiç de öyle görünmüyor. Üniversitede basılan bir kitabın içine kim (ya da kimler) baskı sırasında bu bilgileri sokmaya cesaret edebilirmiş? Kitaptan bir bölüm:

"Zamanımızın bir kısım gençleri, tıpkı huzursuz atomlara benziyorlar. Adeta ne istedikleri meçhuldur. Disipline ve itaate, kanun ve nizamlara, gelenek ve göreneklere isyan ediyorlar. Hiçbir baskı kabul etmek istemiyorlar. Fakat buna karşılık ne istediklerini de bilmiyorlar. Onlar gerçekleşince aradıklarının daha başka şeyler olması gerektiğini farkediyorlar.

"Düşünmüyorlar ki, Kainatın intizamı ve huzuru kanunlara itaatle kaimdir. Şükretmiyorlar ki, kendileri dünya yüzündeki milyonlarca insandan çok daha iyi imkanlar içindedirler. Her canlı varlığın belirli bir şekli ve belirli bir vücut hacmi vardır. Mesela bir karınca hiçbir zaman bir deve olmak istemediği gibi, bir Fil de kendisinin kurbağa olması lazım geldiğini iddia edemez. Bu bir nizamdır, bir otoritedir, bir kendi haline rıza göstermektir. Böylece dünyanın kendi kanunları içinde var olduğunu kabul etmek icabeder. Şayet Kurbağaya Fil ol diye öğüt veren olsa, o da bunu başarmağa kalkışsa, ilk olacak şey: Kurbağanın içine hava çekerek patlamasıdır. O halde her halimizi olduğumuz gibi kabul ederek, buna rıza göstermeliyiz. Sosyal farklar dahi bu şekilde mütalea edilmelidir. Bir karınca, neden ben at olarak yaratılmadım, diye isyan etmez. Üzülse bile faydası yoktur. O kaderine razıdır ve kendi işi ile meşguldur."

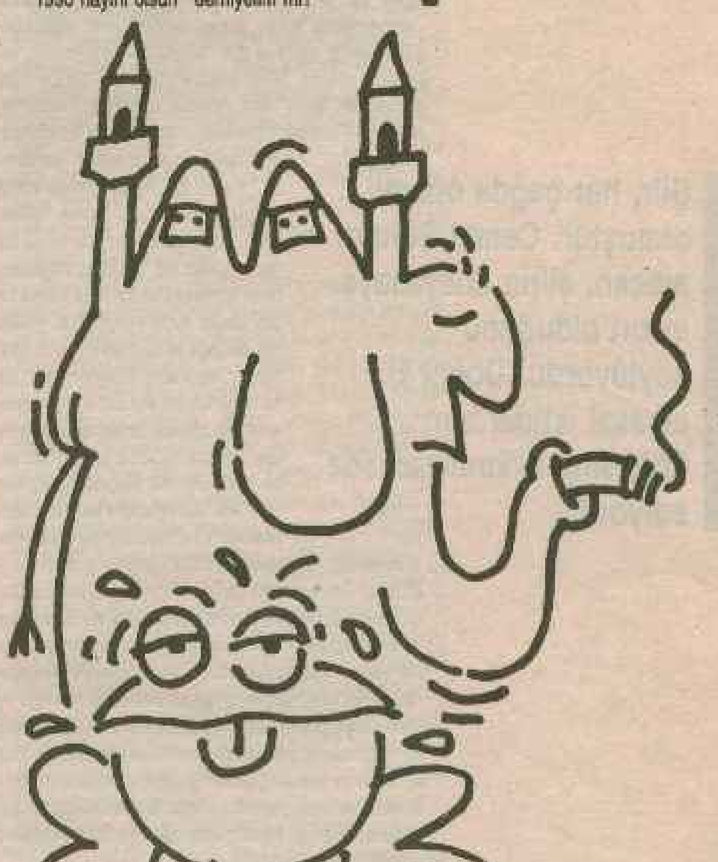
Prof. Dr. Münip Yeğin, Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde okuyan tıp öğrencilerine bu bilgileri veriyor.

"Kendi haline razı olmak, otoriteye itaat etmek, söyleneni yapmak, şükretmek." İslamın gençlere öğütleri olarak bunlar sunuluyor.

Bilinmesi gereken budur. İslam sermayesiyle desteklenen, ANAP- DYP işbirliğiyle siyasal ortamı hazırlanan temel düşünce budur.

12 Eylül Rejimi'nin "sola karşı kalkan" olarak programladığı "Atatürk ilkeleri ve din inancı"na sahip bir toplum değişiminin geldiği yer -şimdilik- burasıdır. Sola açık toplum dinamiklerini İslamla engellemek programı buralara gelmiştir.

"1990 hayırlı olsun" demiyelim mi? ■

Kürşat'la... Hasan İzzettin Dinamo üzerine...

Haksızlıkların karşısında

Hasan İzzettin Dinamo, binbir yerinden vurulmuş yüreğiyle halkının ve ezilen insanın nöbetini tuttu.

Güzel oğul, üç yıl oldu, o can besleyen gülüşünü görmeyeli. Söyleşine özlemimse, ölümün sabrını zorluyor. Sonsuzluğu böylesine karanlık düşünmüyordum hiç. Gülüşünü ve söyleşini bizden esirgersen, insana yabancı kalırım diye kaygılanırım. İnsana yabancı kalmaksa, sana hasret kalmaktan beter olur. İnsanın, kendi insanına yabancılaşması denli, kişilik parçalanmasına yolaçan başka bir durumla karşılaşabileceğini düşünemiyorum. Canım oğul, geçenlerde, Öner amcan (Öner Ünalan), Gazi Üniversitesi'nin Sosyoloji Bölümü'nden Dr. Kadir Cangızbay'la, bu "yabancılaşma" üzerine bir tartışmaya girdi. Bay Cangızbay, yabancılaşma kuramını hiç anlamamış görünüyordu. Dilsel bir sorun olarak başladı tartışma. "Yabancılaşma" bir terimdir. Bu terimi, Selahattin Hilav, Fransızca "aliénation" sözcüğünü çevirerek elde etmişti. Bay Cangızbay, çeviri yoluyla terim elde edilemeyeceğini savlıyordu. Hele bir başka savı vardı ki, dilin Tanrısal bir olgu olduğunu düşündürüyordu. Dr. Cangızbay'a göre, bilimsel terimler günlük konuşma dilinden alınamazdı. Bilim adamlarınca türetilirdi. Kısası, gökten indirilir gibi bir sav. Oysa dünyanın her dilinde, her terim, günlük dilden türetilmiştir. Bu yabancılaşma terimi de, önce Almanca'da kullanılmıştır. Almanca "entfremdung" terimi, günlük dildeki "frem" sözcüğünden türemiş. İngilizce'deki "alienation" da, ecnebi, yabancı, uymayan, aykırı anlamına gelen ve günlük dilde konuşulan "alien" sözcüğünden türetilmiş. Felsefeye, Hegel ve Feuerbach tarafından yerleştirilmiş bir kavramdır. Hegel, "yabancılaşma" kavramını, "mutlak ide"nin gelişim sürecinin aşamalarından birisi olarak belirlemiştir. Ona göre, insan tarihi ve doğa, "mutlak ide"nin **dışsallaşması**, onun kendisinden tümüyle başka bir şey olması biçiminde gelişir. Mutlak ide, doğada ve tarihsel süreçte, nesneleşir, eşyalaşır. Böylece, bilinçsiz ve özgürlükten yoksun olan, nesnelerin çokluğunda dağılıp bağlanan bu **ide**, kendisine yabancılaşır, ancak, tarihsel gelişimin akışında gerçekleşen "ide"nin kendisini bulması, kendi bilincini ve özgürlüğünü yakalaması sürecinde, bu "kendine yabancılaşma"yı aşar. Feuerbach, yabancılaşma kavramını, çok daha farklı biçimde kavrar. Ona göre, yabancılaşma, "ide"nin kendi kendine yabancılaşmasını anlatmaz. Tam karşıtı, insanların, dinsel ve idealist düşünce aracılığıyla, kendi güçlerini, kendi özelliklerini, öz gereksinimlerini, manevi ve öteki dünya gibi iki düşsel ve yanılsatıcı dünyaya dönüştürmeleri süreci olarak algılar. İnsanın yarattığı bu "öteki dünya ve manevi yaşam" güçleri, kendisinin karşısına dikilir ve onun yaşamını etkiler. Bu manevi güçler aracılığıyla, insanlar, kendi güçlerine ve kendi özelliklerine yabancılaşırlar.

> **Şiir, her çağda önemli olmuştur. Cemal Süreya amcan, şiirin anayasaya aykırı olduğunu söylüyordu. Doğal ki, siyasal iktidarların doğasına aykırılıktan söz ediyordu.**

Görklü oğul, bilesin ki, idealist felsefenin insanı öteki dünyaya tutsak kılan tüm temellerini sarsan Marx ve Engels, "yabancılaşma"nın da idealist biçimde anlaşılmasını uygun bulmamışlardır. Bunun da, toplumsal kökenini bulup, nedenlerini, toplumsal gerçeklere bağlamışlardır. Marx ve Engels, her şeyden önce, kendilerine değin ulaşan felsefe birikimini incelerken, bir yandan da, toplumun nesnel ekonomik ilişkilerini, özellikle de kapitalist üretim ilişkilerini, bu ilişkilerin uzlaşmaz irasını (karakter), bu ilişkilere uyan bilinç durumlarını, ilişkilerin nesnel içeriklerini çözümlemişler, sonuçta, yabancılaşmanın tarihsel, yani geçici olma özelliğini belirlemişlerdir. Görmüşlerdir ki, insan emeği, ürettiği meta üzerinde cisimleşen insan becerisi ve yeteneğidir. Bu maddileşmiş ve metalaşmış emek, kapitalist mülkiyet ilişkilerinde, uzlaşmaz çelişkili bir nitelik kazanır ve "yabancılaşma" biçimine dönüşür. Unutma ki, yabancılaşmanın derindeki kökeni, uzlaşmaz sınıflı toplumlardaki insanın insanı sömürüsüne ve güç kullanarak ezmesine dayanır. Sömürü, yabancılaşmanın önkoşuludur ama, kendisi değildir. Bunu da biliyorum canım oğul. Ne olursa olsun, devlet, toplumun üstünde, yabancı bir güç olarak durdukça, politika ve ideolojik bir yabancılaşmadan her zaman söz edilecektir. Ancak, sosyalist bir toplumda, yabancılaşmanın dayandığı tüm dayanaklar ortadan kaldırılabilecektir. Burjuva kuramcıları, sosyalist toplumda, yabancılaşmanın sınırlarının çok genişleyeceği savlarını alabildiğine ileri sürsünler, yabancılaşmanın ortadan kaldırılabilmesinin tek dayanağı sosyalist toplumdur. İnsan emeğinin sömürüsü durduğu gün, insanın kendisine ve toplumuna yabancılaşması da ortadan kalkacaktır. İşte, gülüşü sıcak oğul, kendime yabancılaşmamı önlemen için, gülüşünü ve söyleşini esirgeme benden.

Kürşat, benim can Memo'm, bir gün, Kemal abinin (Kemal Bayram Çukurkavaklı) gazetesinde (**Yeni Gün**), yönetim odasında oturuyorduk. Dışarıda, ince, ama amansız bir yağmur yağıyordu. İdarehanenin kapısının açıldığı balkona iki kumru kondu. Sabırsız erkek, hemen dişinin üstüne çıktı. Dişisinin tepesini gagalıya gagalıya, kanatlarını gere gere, cinsel doyuma ulaştı. Kanatları düşünce, dişisinin üzerinden yere atladı. Dişi, kendisini terk edilmiş olarak duyumsadı. Erkeğinin yanına sokuldu. Derin derin soluyan erkeğinin gagasının aralığına soktu gagasını. Erkek kumru, gagasını kurtarıp yan yan kenara çekildi. Dişi kumru, terk edilmişliğin yarattığı aşağılanmışlık duygusunu içine sindiremiyordu. Erkeğine sokuldu, gagasıyla gerdanını yakaladı. İşveleşiyor, sıcak ilişkinin sürmesini istiyordu. Erkek, doğal bencilliğini sürdürüyordu. Dişi, çok sıcaktı ve istekliydi. Sonunda, erkeğin sorumsuz bencilliğine dayanamayıp gagalamaya başladı. Bu durumu keyifle seyrediyorduk ki, içeriye, orta boylu, sarışın, duru su renginde gözleri ta derinden gülen, şişmanca bir adam girdi. Kemal abin, yerinden fırlayıp "Buyur hocam! Bu, ne güzel bir geliş", dedi, "ne güzel!" Geleni, benimle tanıştırdı. O güzel adam kimdi biliyor musun oğul? Hasan İzzettin Dinamo.

Hasan İzzettin Dinamo'yu bulur bulmaz, **Kutsal İsyan**'da, dededen söz eden bölümü anımsadım. "Üstat, dedim, **Kutsal İsyan**'ın sekizinci cildinde, "Unutuluşun Cennetine Doğru Bir Adam Daha" adlı bölümde, Demirci Efe'nin üzerine giden Kuvve-i Milliye Kumandanı Harputlu Hüseyin Avni'nin oğluyum ben." Kalkıp boynuma sarıldı ve sordu, "Baban sağ mı?" Göğsümün bir yeri acıyarak "Hayır!" dedim. Deden öleli, bir yıl olmuştu ya da bir yılı birkaç ay geçmişti. Yeşil gözleri, hâlâ şefkatle bakıyordu bana. Güzel oğul, muradım bunu anlatmak değil elbette. Hasan İzzettin Dinamo'yu anlatmak istiyorum. Babamın sağ olmadığına çok üzüldü. "Peki", dedi, "kendisiyle ilgili yerleri babana okumak fırsatın oldu mu? Baban, kendisiyle ilgili yazdığım olayları doğru buldu mu?" Anladım sorunu. Dinamo, büyük yapıtının gerçekliğini araştırıyordu. "Hocam", dedim, "babama okudum, o bölümü. Büyük bir zevkle okudu. Gözleri yaşardı. Saygıyla karşıladı emeğinizi. Ama, ne önemi var? Ben, yapıtınızın bir roman olduğunu düşünüyorum. Evliya Çelebi gibi davranmışsınız. O, gezip gördüğünü yazmış, siz, okuduğunuzu, belgelediğinizi yazmışsınız. Ama ikiniz de, olayların içindeki insanı, tarihsel insanı aramışsınız. Evliya, yaşadığı toplumda yakaladığı tarihsel insanı, daha doğrusu, tarihsel süreçteki imparatorluk insanının karmaşasını yazmış; siz, büyük bir karmaşadan toplumu selamete çıkaran insanların tarihsel kimliklerini ve işlevlerini araştırmışsınız. Evliya'nın İzolu aşiretinden Bölükbaşı'nı, sizin romanınızda birkaç kez gördüm. Romanın yansıttığı gerçek, insanın zihninde dönüşüme uğrattığı gerçektir, fotoğrafın yakaladığı gerçekten çok farklıdır. Galiba da bu yüzden, daha önemlidir. Tarihsel doğruluk, romanın arayacağı gerçek değildir. Anlatıda düşüneceğimiz gerçek, sanatçının kurduğu, ama nesnel gerçeğe aykırı olmayan bir nitelik taşır. **Kutsal İsyan**, Atatürk'ü bile, bu biçemde yansıtmayı başarmıştır."

1989'un Şubatı'ydı sanırım. İstanbul'da, Demokrasi Kurultayı'nın hazırlık toplantılarından birisi yapılıyordu. Zihni Anadol amcan, yanıma geldi ve "Dinamo, gözlerinden öpüyor, yazını çok beğenmiş, teşekkür etti" dedi. Dinamo'nun portresini çıkarmıştım. Ona teşekkür ediyordu. Bilmiyorum oğul, hakkını verebildim mi? Sevdiğine göre, kişiliğini, gereği gibi yansıtabilmişim demek. Bugün, sana, onun şiirinden söz edeceğim biraz. Severdin Dinamo'yu. Onun "Özgürlük Türküsü"nü, sık sık okuduğunu anımsarım. Doğrusu, ben, Dinamo'nun şiirini, büyük bir şiir olarak değil de namuslu bir şiir olarak severim. Kendisine yabancılaşmamış bir şiirdir. Görklü oğul, namuslu ve temiz kişiliği yüzünden, başına gelmeyen kalmamıştır. Daha, Sivas Öğretmen Okulu'nda öğrenciyken, yazın dünyasıyla ilgilenmeye başlamıştır. Dinamo'nun ilk şiirleri, Giresun'da çıkan **İzler** (1925) adlı dergide yayımlanmıştır. Demek, ilk şiirini, onaltı yaşındayken bastırmış.

Kürşat, Hasan İzzettin Dinamo, yaşama yoksul bir silahşor olarak başlamıştır. Her durum, onun aleyhinedir. 1909'da, Akçaabat'ın Ahanda köyünde dünyaya geliyor. Daha altı yaşındayken, Çarlık Rusyası'nın donanması-

nın Trabzon'u bombaladığına tanık oluyor. Ailesi, Rus istilasından kaçarak Samsun'a gidiyor. Babası ve ağabeyleri askere alınıyorlar. Osmanlı'nın yayıldığı üç cephede savaşıyorlar. Öksüz Musa, kulübesinde yaşamla savaşıyor. Sonraları, öksüz yurduna alınıyor. Osmanlı'nın Turan sevdalısı İttihatçı komutanlarının açtığı cephelerde yitirdiği babasından ve ağabeylerinden haber bile alamıyor. Öksüzler yurdunda, öksüz dostlar ediniyor. O dönemlerden tanıdığı yoldaşı, Sinoplu Hamdi'dir. Yani, bizim güzel dostumuz Hamdi Konur.

Sevgisi gönlümde ideal olmuş oğul, öksüzler yurdunda yetişen çocukları, devlet baba, yeteneklerinin doğrultusunda okutup geliştirmez. Onları, en kısa yoldan ekmek sahibi kılmak ister. Anadolu insanı için de, bir lokma ekmek, çok önemlidir. Hasan İzzettin Dinamo'yu da, İlkokuldan sonra, Sivas Öğretmen Okulu'na gönderirler. Oysa, Dinamo, Sivas Öğretmen Okulu'nun ikinci sınıfında, Homeros'tan çeviriler yapmaya başlar. Grekçeyi, o yaşlarda öğrenebilmiştir. Şiir, o yıllarda, onun tek yaşam sevincidir. **Servet-i Fünun**'da (1928), **Taşan**'da (Merzifon, 1930) hece ile yazdığı şiirlerini yayımlar. Dinamo'nun serbest koşukla tanışması, Nazım Hikmet'le başlar. O yılların yazın üniversitesi de, Nazım Hikmet'tir. Dinamo, Nazım'la nasıl tanışır bilir misin Memom? 1930'da, Sivas Öğretmen Okulu'nun son sınıfındayken, ona mektuplar yazar. Nazım, bu delikanlıyı yanıtlar. Şiirlerini sevdiğini, onları yayınlamak için çaba göstereceğini bildirir. Nazım'ın genç bir şaire ilgisi ve insani yaklaşımı, tüm kendini beğenmiş şairlere ibrettir. Şöyle yazıyor Nazım, "Üstadım, gönderdiğin şiirleri aldım. Hoşuma gittiler. Yazdıklarını hep gönder. Bunları, ilk fırsatta dergilerde filân yayınlayacağım." Genç bir şairin kumaşını beğenmiştir. O kumaştan, nasıl bir giysi biçilebileceğini anlamıştır. Ona, sıcak biçimde yaklaşarak yetiştirmek istiyor. "Bunlar, kötü şiirler, sen bu işi bırak!" gibisinden umut kırıcı sözcüklerle azarlamıyor. Kendisi gibi şairlerin, kültürümüzü geliştirmesine katkıda bulunmasına çabalıyor. Elinden tutuyor onların. 1940 Kuşağı diye yazınımıza girmiş şairler, öykücüler, romancılar, Nazım üniversitesinden yetişmişlerdir. Dinamo'nun Nazım'a gönderdiği ilk şiir şöyle: "Vurunca başına ilham denilen viski/Kızıl Meydan'da milyonca kişiye/Şiir okuyan Mayakovski/Gibi rüzgâr/Açmış ağzını uluyor/Enginlere karşı/Kutsal ateşleri üfleyen ağızlar/Gibi haykırıyor/Uyuyan kinlere karşı." Söz dizimi oldukça zayıf bir şiir. Dizeler arasında, bağlantı, iyi kurulamamış. Hele, o "viski" sözcüğü nereden çıkmış? O yıllarca, Anadolu kültüründe hiç bilinmeyen bir içki viski. Anladığım değiniyle, Mayakovski'ye uyak olsun diye seçmiş. Çünkü, Rus kültüründe de, viski geleneği yok. Ama, bu şiir, her zaman onuru koruyan bir şiir olmuştur.

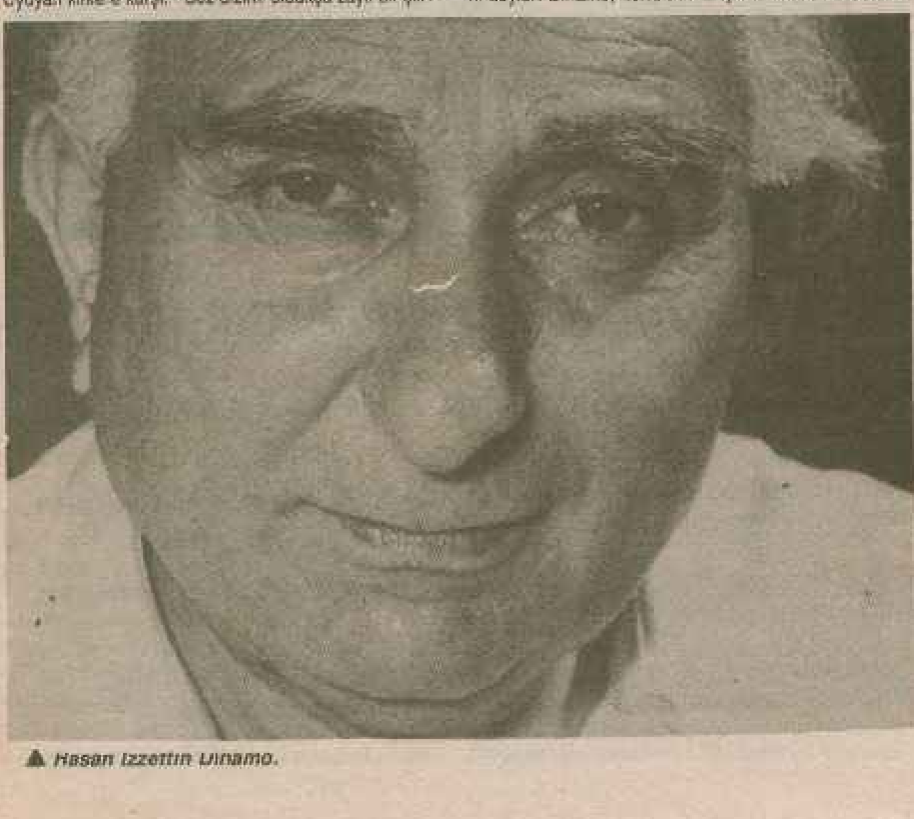
O yıllarda, sonradan, Milli Eğitim Bakanlığı'nın yüksek kademelerinde yer almış, bir ara, CHP'nin ve 27 Mayısçılar'ın güvenini kazanarak müsteşarlık makamına değin çıkmış biyoloji öğretmeni Muhsin Adil (Binal), Sivas Lisesi'nde Müdür Yardımcısı idi. Fransa'da eğitim görmüş bir kadro vardı Sivas'ta. Ahmet Kutsi Tecer, Muhsin Adil Binal ve daha birkaç kişi. Bunlardan biri de Doktor Neşati Bey'di. Dr. Neşati, sonraları Amerika'ya giderek pedagoji eğitimi yapan Ahmet Şazi ve Türkçe Öğretmeni Ruşen Zeki (Koca)ile, **Adım** diye bir dergi çıkarıyorlar. Dinamo da, bu dergiye şiirler yazıyor. Virgil'den çeviriler de yapıyor. Muhsin Adil, Dinamo'yu, Öğretmen Okulu'nun Müdürü Tatar Faik'e ihbar ediyor. Bu komünisti, okuldan atmasını, Cumhuriyet Savcılığı'na bildirmesini yazıyor. Ama, okul müdürü, bu ihbara değer vermez. Muhsin Adil, bu durumu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bildirir. Soruşturma açılır, epey baş ağrıtılır. Muhsin Adil, sonraki yıllarda, benim Genel Müdürüm oldu. Solcu düşmanlığını, yaşamı boyunca sürdürdü. Burada, bir aydın farkını belirtmek isterim oğul. Dinamo, Gazi Eğitim Enstitüsü'nün Resim Bölümü'nde öğrenciyken, Hasan Ali Yücel de, okulun müdürüdür. Dinamo, o yıllarda **Werther** çevirisini bitirmiş, **Faust** çevirisine başlamıştır. Kendisini, Faust gibi görmektedir. O dönemde yazdığı "Hasretin Dehası" adlı şiirinde, bu duygu apaçıktır. Yükselme tutkusu, dünyayı yeniden yaratma düşü, gençlik romantizmini olumlu yönde etkileyen bir aşk, ve Faustluk çabaları, bu şiirde, eksiksiz yansır. Hasan Ali Yücel, bir ihbar almış olacak ki, sık sık, resim atelyesine uğrar, Dinamo'yla konuşur. Bölümün başkanı da, İsmail Hakkı Tonguç'tur. Tonguç da, Dinamo'ya özel ilgi gösterir. O günlerde, yanılmıyorsam, **İnsan**'da, "Anadolu'da Arkadya" diye bir şiiri yayımlanır. Ya da, şiir, henüz yayımlanmamıştır da, yeni yazılmıştır, bir öğrenci şenliğinde okunması istenir. Şiir, önce, Hasan Ali Yücel'e gönderilir. O şiirde, "Görmek denir mi buna bilmem/ Bir burjuva şairin gözlüğünden" diye bir ikilik vardır. Hasan Ali, Dinamo'yu çağırır ve ona, bu şiirin gerçekliği olmadığını söyler. Dinamo, kendisini ve şiirini savunur. Hasan Ali Türkiye'de burjuva olmadığından, şiirini gerçekçi bulmadığını anlatır. Ama, Dinamo, Türkiye'de de, bir burjuva sınıfı olduğunda ısrar eder. Hasan Ali de, "Buyur oku öyleyse!" der. Muhsin Adil de aydın, Hasan Ali de! Tonguç, her yıl, öğrencilerine birkaç kuruş harçlık kazandırmak için, bakanlık kuruluşlarına başvurur, işler alırdı. Bir yaz tatilinde, Dinamo'ya da görev verir. Dinamo, birçok kitap almıştır, onları okuyacaktır. Tonguç'a, bu durumunu bildirir. Tonguç kitap okumasından mutluluk duyacağını söyler ve izin verir. Ama, kitap okuyup okumadığını da denetler. Muhsin Adil de öğretmen, Tonguç da.

O yıllarda, Cumhuriyet'i kurma ve yerleştirme çabaları sürerken, feodal kalıntıları silme çabalarına, kirli ve karanlık iktidar pislikleri de karışmıştır. Ama, insanın içini açan davranışlar da var. Dinamo, Emin Türk Eliçin'in **Köyümde Neler Gördüm** adlı yapıtını okur. Emin Türk Eliçin, bu kitaptan dolayı kızağa çekilmiştir. Bakanlığa gider ve onunla tanışır. Bu arada, Sabahattin Ali'yi görür. Sabahattin Ali de, Atatürk aleyhine yazdığı ünlü şiirinden dolayı görevden alınmıştır. Atatürk'e yazdığı mektubu, Emin Türk Eliçin'e okuyor. Emin Türk Eliçin, umutsuz ifadelerle bakıyor Sabahattin Ali'nin yüzüne. Sabahattin Ali bu işin ardını bırakmayacağını bildiriyor. Bırakmıyor da! Sonunda, Atatürk'e ulaşıyor. Atatürk, "Bu genç ve değerli yetenek hakkında yapılan işlemlerin yanlış olduğunu ve derhal işe başlatılmasını" buyuruyor. Sabahattin Ali öğretmenliğine dönüyor. Sonu da belli! Dinamo, işte bu ortamda yetişiyor ve yolunu çiziyor. 1935'te de, Muhsin Adil'in Sivas'tayken işbirliği yaptığı Ulvi adında bir ajanın kurduğu tuzağa düşerek dört yıla mahkûm oluyor. 1939'da hapisten çıkınca, askere alınıyor. Sonra da, yaşamını, yazılarıyla ve çevirileriyle kazanmaya başlıyor. Bir gecekonduda, elli yıl yazın yaşamı sürdürmek, her babayiğidin katlanacağı bir yaşam biçimi olmasa gerek.

Ben, Dinamo'nun şiirini, büyük bir şiir olarak değil de namuslu bir şiir olarak severim. Namuslu ve temiz kişiliği yüzünden Dinamo'nun başına gelmeyen kalmamıştır.

Güzel oğul, Dinamo'nun şiiri, toplumsal gerçekçi bir estetik yapıyla kurulmuştur. Her durumu, doğa izlenimleriyle süsler. Dış gerçeği, iç dünyasının aydınlığıyla zenginleştirir. Doğanın ögelerini kullanmadan, hiçbir gerçeği yansıtamaz. Doğa, onun en önemli gerecidir. Nazım'ı mahkûm ettiklerinde, "Acı, denizler gibi, açlık denizler gibi/ Yatıyor zindanda koçyiğitlerim/ Acıyı güneş değil gece temizler gibi" diye yazmıştı. Dış gerçekle iç gerçeğin böylesine bütünleştirilmesine, onun denli özen gösteren şair, az bulunur.

Can yoldaşım oğul, Hasan İzzettin Dinamo, TKP'nin bildirisini bastırıp dağıtmak eyleminden dolayı tam dört yıl hapis yattı. Bildiri, komünistlerin büyük düşmanı Mareşal Fevzi Çakmak'ın buyruğundaki gizli büroda, şair Kamuran Bozkır tarafından basılmıştı. Bozkır, o sıralarda, o büroda görevliydi. Dinamo, Ankara Hipodromu'nun koşu yolunda tuzağa düşürülüp yakalandığında, 25 yaşındaydı. Tam dört yıl yattı. "Yirmibirinci Yüzyılın İnsanlarına Şiirler" adını verdiği yapıtlarında, bu hapis yaşamının izlenimlerine rastlarız. Bu şiirleri, "Özgürlük Türküsü" adıyla yayımlanmıştı. Özgürlük Türküsü'nü, yirminci yüzyılın Türkiye'sinin insanlarının söyleyemeyeceğini düşünmüş olmalı ki, yirmi birinci yüzyılın insanlarına sesleniyor. O şiirlerinden birinde, içerideki insanın doğa özlemini, öylesine sıcak anlatır ki, şiirdeki zaafı göremezsiniz. "Bir Eyüp sabrıyla bekledim/ Sabahı olmayan gecelerde / Gül dalları yerine demir çubuklar vardı/ Münzevi -münzevi pencerelerde. / Dört uzun yıl boyunca/ Dışarda koskoca bir doğa/ Baştan çıkaran kokularıyla/ doldurdu yolları/ Her bahar göğün kapılarınca/ Şarkılar okudu tarla kuşları." Dinamo, bunları, 1939'un yazında yazıyordu. Hapisten yeni çıkmıştı. "Göğün kapıları", Cenap Şahabettin'in "dest-i sema"sına, ▶▶

▲ Hasan İzzettin Dinamo.

"dest-i şita"sına benziyordu ama, Dinamo'nunki, yaşanmışın, denenmişin yansısıydı. Dinamo'nun bu şiirinde, toplumsal gerçek, büyük bir acıyla yansır bize: "Bir Eyüp Sabrıyla bekledim/Gübreliğinde günlerimin./İnsanlar olmadı farkında/En küçük hünerimin./Ne de bir kimsenin oldu haberi/varlığımla yokluğumdan." İnsanları suçlamıyor burada. Toplumsal gerçeğin acı görüntüsünü yansıtıyor sadece. Yoksul köylü için, emeği sömürülen işçi için girersin içeri, ama onlar, senin çabandan, ideolojinden habersizdirler. Sen de yaşadın o durumları. Sağmalcı Hapishanesi'nin soğuk duvarlarının arasında, senin de acın var. Böyle durumlarda, insanın kendisi koşar yardımına. İnsanın çocukluğu, büyük yalnızlıklarında, sıcak dostluğuyla, insanı kendi cehenneminden alıp yine insanın sıcak iklimlerine götürür. Onun için, senin destanına, çocukluğunun anılarıyla başlamıştım. Çocukluğun sıcak dostluklarını duyan şairlerimizden biri de Dinamo'dur. Ben çocukluğun, güzel dostlukların yoldaşı olduğunu, Cahit Külebi'den öğrenmişimdir, Hasan İzzettin Dinamo mapusluktan öğrenmiş: "Yalnız bir bahar sabahına benzeyen çocukluğumdan/ Ebemkuşakları gelirdi/ eğlendirmek için beni."

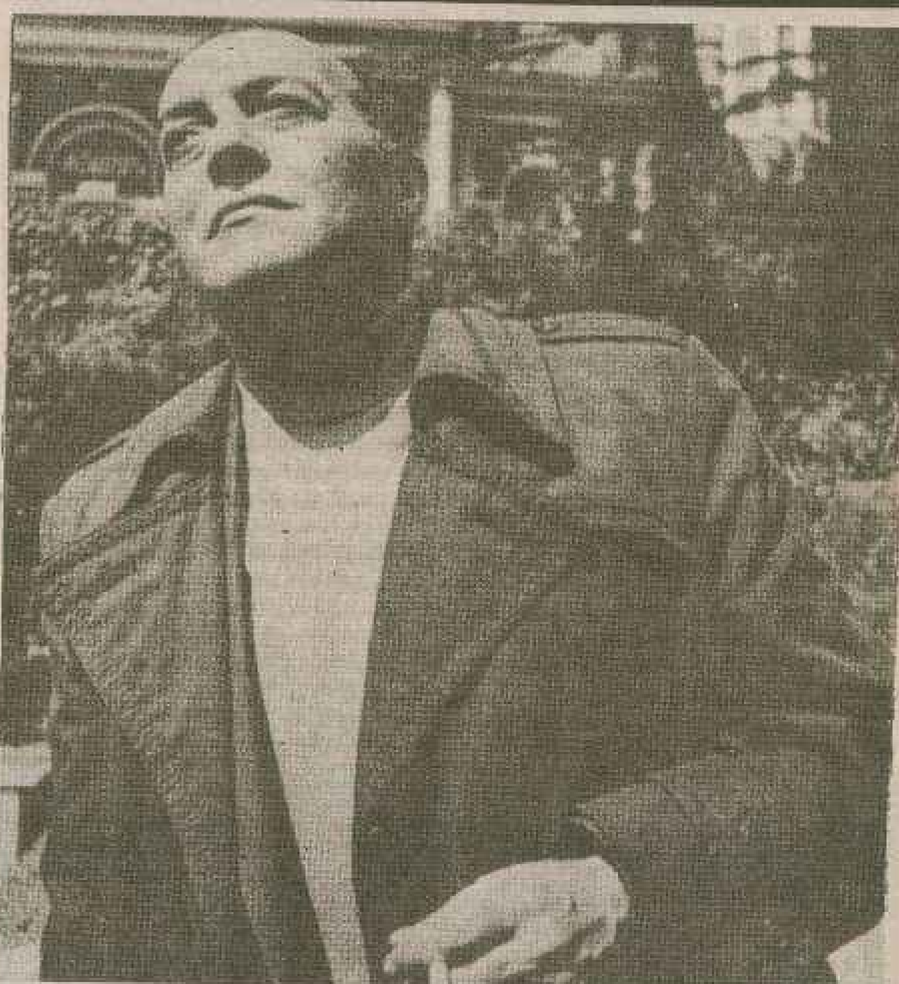
Dinamo, özgürlüğün özünü de doğada bulur. Bir bakıma, salt özgürlük, doğada vardır. İnsan ve doğa ilişkilerine de, bu açıdan değer verir. Kişiyi, ideolojisi ve tutkuları tutsak kılarken, doğa sevgisi besler. Sevgili, doğanın özgürlüğüne koşut bir davranış içinde sevilebilir: "Yeşil çağıltılarıyla akarken Yeşilırmak/ Gelirdi tutsağın gibi içimden haykırmak,/ Sense akarsu gibi, rüzgâr gibi hürdün."

Kürşat, sırdaşım oğul, şiir, her çağda önemli olmuştur. Cemal Süreya amcan, şiirin anayasaya aykırı olduğunu söylüyordu. Doğal ki, siyasal iktidarların doğasına aykırılıktan söz ediyordu. Ama, Tanrı'nın anayasasında yasaklandığı açık. İnsan, Tanrı'dan ve onun elçisinden güzel söyleyemez! Tanrı, şiiri, Tanrı sözüne karşı terbiyesizlik, saygısızlık saymış olmalı. Yoksa, Şûâra suresini gönderir miydi? Hasan İzzettin Dinamo da, kendisini, şiir imparatorluğunun kalıtçılarından birisi sayınca, Tanrı bağışlamamıştır onu. O, şiirini, güzel bir Türkiye düşü ve mutlu insanlar için düşünmüştür: "Kendimi varisi sanırdım şiir imparatorluğunun/ Belki de bu yüzden ömrüm boyunca sürgünlerde gezdim./ İçimde altın yeleli arslanı görmeseydi kanun/ Bir canavar gibi gurbetgurbet sürülmezdim." "Güzel bir Türkiye hayali ve mutlu insanlar/ Oturdu yazamadığım şiirlerime boydan boya / Katakomplardan kalkan düşüncelerin döktüğü kanlar / Çaldı en uysal düşünceme bir kanlı boya." Gerçekten de, oğul, gizli bir yerlerden uçurulan buyruklarla, haksızlığa, sömürüye, adaletsizliğe karşı, düzenin özüne dokunmadan da karşı çıkanları gün ışığına hasret kılarlar. Göz verirler de, ışık vermezler böylelerine. Sırası gelmişken, Türk şiirinin büyük kalıtçıları saydığım bir iki adı saygıyla anmak isterim Memo can. Cahit Külebi, Cemal Süreya. Edip Cansever, Orhan Veli, kendilerinden sonrakilere de büyük bir kalıtı bırakıyorlar. Aslan yatağı boş kalmıyor oğul. Ama, bağnazlıklar ve rastlantılar, Dinamo'nun yazmak istediği şiire izin vermemiş. Onun yaşamına vurulan ekmek darbesi, istediği şiiri yazmasına izin vermemiştir. Talihsiz bir şairdir o. Bunu da bilir: "Talihsiz sanatçıları memleketimin/ Halkımın türküsünden uzakta/ çıkınca içerler./ Sonra birkaç münzevi okuyucunun/ ölümsüzlüğünde/ öbür yana göçerler." Dinamo'nun bu yargısında, büyük çapta gerçek görüyorum. Devrimci bir şair, hatta, çoğunlukla diyelim, şair, halktan yana oluyor. Ama, halka yakın olamıyor. Halka yakın olmak kavramı da, oldukça yoruma açık. Halkla birlikte yaşamaksa, halk gibi davranmaksa murat, o işte biraz aykırı düşünceden söz edilebilir. Ama, halkın doğrultusunda olmaksa, onun mutlu yaşamı için savaşıma katılmaksa, o zaman daha olumlu bir yaklaşımda bulunabiliriz. Önemli olan, sınıfsal bilinci taşımaktır şair için. Bilinci taşıyan, bilinci yaşatmalıdır de. Dinamo'nun şiirinde, böyle bir bilinci buluruz. O, insanı, insan sevgisini, bir bilinç ağı içerisinde düşünebilir ancak: "Kırk yıl geçtiğim yolları/ İncileriyle süsledim gözyaşlarımın./ Gelip geçmesi için ulustaşlarımın,/ Bağışlarım da beni bilmeyerek/ bıçaklayan insanımı./ Bağışlarım bilmeyerek olsa da canımı/ Suratıma bilerek tükürene beslerim kin." Şair, ona göre, insan mutluluğunun bekçisidir. İnsan uyurken, şair onu tehlikelerden korumak için nöbet tutar: "Dikilir durur ortasında tanyerinin/ Şair nöbettedir insanlar uyusun".

Şair nöbettedir, ve korku dağları beklemektedir.

Güzel oğul, gerçekten de, içinin zifiri karanlığını söyleyen şair, işe yaramaz. Ne denli büyük olursa olsun, sözcük ekonomisini ne denli ustaca kullanırsa kullansın, yapısını nasıl bir ustalıkla kurarsa kursun, insana umutsuzluk aşılayan şair, onların savaşım gücünü yok eder. Anadolu halkı, şairlerle ağlar, şairlerle güler. Senem'in derdini, Aslı'nın ateşini, Şirin'in ayrılığını, Leyla'nın çilesini duymamış Anadolu insanı yoktur. Şair, kuşkusuz, bu beşeri durumları da yazacak, ama onun asıl işlevi, bu beşeri durumları yansıtırken, halkların ölümsüzlüklerini vurgulamaktır. Kendi toplumuna özgü kaygıları duyurabilmektir. Kısası oğul, canım yoldaşım, yiğit Memo'm, Kürşat'ım, şair, toplumunun gerçeğine ihanet etmemeli.

Şair bütün beşeri durumların ve haksızlıkların karşısına dikilmeli. Özellikle karanlık günlerde. Hasan İzzettin Dinamo, binbir yerinden vurulmuş yüreğiyle, halkının ve ezilen insanının nöbetini tuttu. Şarkılarının ve korkunun perdesini yırtan dizelerinin gür sesini halk, yıkılan duvarların önünde duyacaktır bir gün. ■

Cemal Süreya'nın Ardından

Şairler geleceğimizin arkeologlarıdır. Erken ölüm meslek hastalıkları, deldikleri kuyu kendi mezarlarıdır.

Zebanilere terkedilmiş bir halde yaşıyoruz. Hâlimiz geleceğin sûreti oldukça şairin mürüvveti ölüm, cenazesi dostların, tanışların tesellisi olacak.

Şair taifesi ömür boyu hâmilelikten başını alamayan eski zaman kadınlarına benzemez mi? Onlar da erken ölürlerdi.

"Üstü kalsın", bir O.Veli nüktesi değildi. Mevlana'ya yaraşır bir sözdü. Muhatabı bugün bulunur mu bilinmez ama tam vaktinde söylendi.

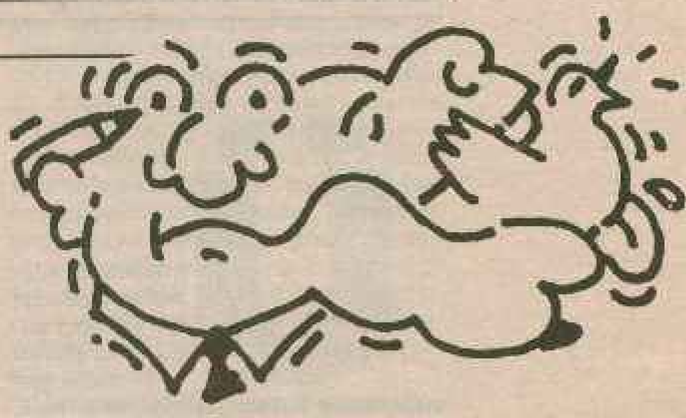
Tektaş Ağaoğlu

Prof. Dr.
İl Han Özay

Hukuk devletinden ''kurtulma''da

ATI ALAN ÜSKÜDAR'I GEÇTİ (Mİ?)

''İdare insanlıktan uzak ve hasta ruhlu bir varlıktır. Barışçı yollarla ulaşılabilecek tüm çözümleri reddeder. Didişme konusunda o denli açgözlüdür ki kendisi ile uğraşan yargı yerleri işten başlarını alamazlar.''

Bu görüşlerin, Görüş dergisinde ne zaman yer alacağı belli değil; belki de, siz bunları okuduğunuzda, gerçekten ''atı alan Üsküdar'ı geçmiş'' olacak. Zarar yok. Akif öyle düşünmese bile ''tarih tekerrürden ibaret'' olduğuna göre, gelecek seferki değişiklikler için geçerli olsa da yazmaya değer. Üstelik yasama organının genel kurulunda, çoğulcu demokratik ''Hukuk Devleti''ne içten inanmışların sayısı, diğerlerine oranla daha fazla.

Danıştay ve İdari Yargılama Usulü'ne ilişkin yasal düzenlemelerde değişiklik konusunda hazırlanan ve TBMM uzmanlık komisyonlarına sunulan tasarıların gerekçesi Sayın Adalet Bakanı ve bir milletvekiline göre: ''İdarenin eli kolu bağlı ve Türk bürokrasisi 'İdari yargı işimize karışıyor' diye şikayet ediyor'' imiş. Evet, her nedense genelde ''denetim'' ve özellikle de yargısal olanına karşı çıkan hep ''İdare'' olmuştur. ''Her nedense''-yi lâf gelişi söyledim, çünkü nedeni belli: ''İdare insanlıktan uzak ve hasta ruhlu bir varlıktır. Barışçı yollarla ulaşılabilecek tüm çözümleri reddeder. Didişme konusunda o denli açgözlüdür ki kendisi ile uğraşan yargı yerleri işten başlarını alamazlar. Haksız çıktığında da genellikle bu yargısal kararları uygulamaktan kaçar. İdare ile bireyler ve topluluklar arasındaki uyuşmazlıkların o kadar eski bir geçmişi vardır ki, acaba bundan bir zevk mi alıyor diye sorulabilir. Çoğu kez bir işe girişebilmek için kendisinden izin almak gerekiyor ya, o da bu hukuksal gücü sanki isteneni reddettiği anda en görkemli noktasına ulaşıyormuş sanır. Biraz daha az huysuz olamaz mı diye umutlanmayın, çünkü böyle bir düşünce bile onu çileden çıkarmaya yeter. Gerçi bu değerlendirme Fransa için yapılmış ama yine de 'İdari Yargı işimize karışıyor'un çok daha ayrıntılı ve gerçekçi biçimi ve her devirde, her diyarda, her idare için geçerli olduğunda da kuşku yok.

''Hukuk Devleti''nin özü nedir? Hukuk Devleti'nin özü, başta, idarenin her tutum ve davranışının yargı denetimi altında olmasıdır. Şimdi değişiklik teklifleri arasında Bakanlar Kurulu kararlarının yargı bağışıklığına sahip olması isteniyormuş. Buna hiç şaşırmamalı, çünkü çok şükür anayasamız, bazı kamu görevlileri için atamalardan tutun da uyarma ve kınama cezalarına kadar yargı bağışıklığına sahip salt ve günlük yönetsel kararlar yaratmak onurunu taşıdığından, diğer birçok konuda olduğu gibi, bu noktada da ''kendine özgü'' bir ''Hukuk Devleti'' modeline başarıyla ulaşmıştır.

Yine Hukuk Devleti'nin özü, Avrupa ülkelerinin çoğunluğunda sistem gereği kapalı kapılar ardında gelişen yönetsel kararların hukuka aykırılıkları nedeniyle, ''her derde deva'' bir nitelik taşıyan ''iptal'' davalarının ucuz ve olabildiğince kolay ulaşılabilen bir yargı yolu sayılabilmesindedir. Bu noktada da, şimdiye kadar, öğretide çok yol alınmış olduğu ve yargısal kararlar da bunu pekiştirdiği halde, gidiş, ''doğrudan etkilenen kişisel menfaat'' formülü ile, iptal davalarını tamamen ortadan kaldırmak ve nesnel hukuksal sorunların çözümünü sadece tazminat gibi etkisiz bir sorumluluk doğuran ''hak ihlali''ne dönüştürme yönündedir. Bu kabul edildiği takdirde, gerçi dedikodular bir mezar nakli davası nedeniyle bu kısıtlamaya gidildiği yönünde ise de, örneğin çevre, önemli ekonomik konular hep yargı denetiminden geçemeyecek alanlar arasına girecektir. Dolayısıyla bütün bu alanlara yapılanların ''kamu yararı''na olduğu varsayılacak ve hiçbir tarafsız ve nesnel denetim süzgecinden geçmeyen ''keyfi'' uygulamalar alıp yürüyecektir. Buna karşın ''Günışığında Yönetim'' düzeni olan Amerika Birleşik Devletleri'nde, Federal Yüksek Mahkeme'nin, ''kamu yararının hiç kimsenin, bu arada yönetimin de tekelinde olmadığı ve kendisini onunla ilgili gören her kim olursa olsun konuyu yargı yeri önüne getirebileceği''ne ilişkin kararı 1965'lere dayanmakta. Konu Hudson nehri üzerinde bir elektrik santralinin inşasına izin verme ve davacılar da kendilerini ''Manzarayı Koruma Grubu'' olarak ilan eden sanatçı, yazar, bilim adamı takımı, yani bir nevi günümüzdeki ''yeşiller''in ataları.

Hukuk Devleti'nin özü, aynı zamanda yargı denetiminin kapsamı ile de yakından ilgili. Nitekim İtalya gibi bazı ülkeler bile yönetsel işlemlerin ''sebep'' ve ''maksat'' unsurları yönünden yargı yerleri tarafından incelenebilmesi aşamasına uzun çabalardan sonra ve yüksek mahkemelerin kararları sayesinde ulaşabilmişken, bizde bunun yasal düzenlemelerde pozitif temelini bulmuş olması, hukuk düzenimiz bakımından onur verici bir durumdu. Şimdi ise ''kamu yararı'' dışında duygusal bir amaca yönelik olarak sakat karar almış olma anlamını taşıyan ''maksat'' ya da yasaların öngördüğünden başka ve gayrımeşru bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilmiş işlem demek olan ''sebep'' unsurlarının tartışılmamasına yönelik hükümler içeren değişiklik teklifine göre, idarenin artık bir ''takdir yetkisi''nden değil de ''keyfi'' davranışından söz etmek gerekecek. ''Keyfi davranış'' da yasallaşmış olacak, çağ atlayan ve anayasasına göre demokratik bir ''Hukuk Devleti'' olan ülkemizde ve yirminci yüzyılın son on yılı içinde.

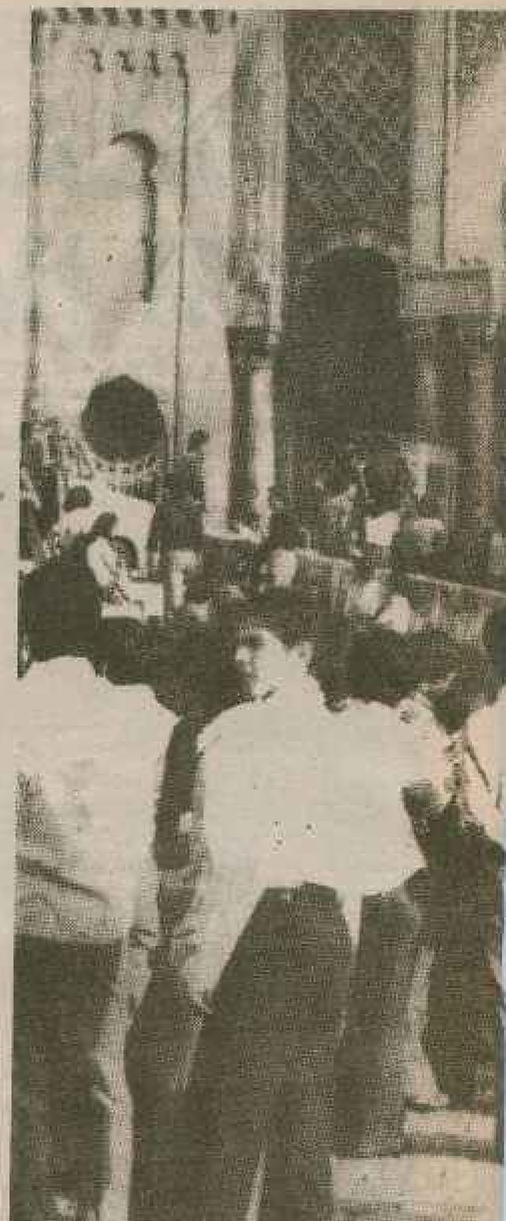
Değişiklikler arasında daha başka şeyler veya olumluları da yok mu? Bunların üzerinde durulmasa da olur. Biliyorsunuz top atışı ile karşılanması gelenek olan bir komutan bunun yapılmadığını görünce nedenini sormuş. ''Yapamamamızın onbir tane sebebi var efendim'', cevabını almış. ''Sayın bakalım'', deyince de, ''önce barutumuz yok'', demişler. Bunu duyan komutan, ''yeter gerisi önemsiz'' diye kesip atmış.

Ben de öyle düşünüyorum. ■

Prof. Dr.
Türkan Saylan

NASIL BİR YÜKSEKÖĞRENİM İSTİYORUZ?

Üniversiteler sürekli yatırımı ve tüketimi gerektiren eğitim kurumlarıdır. Üretimleri "para" değil "gelecek kuşaklar"dır.

▲ *Yükseköğrenim. Amaç daha çağdaş ve demokrat*

Üniversiteler toplumların geleceği için gereken yaratıcı insan gücünü ve bu gücün gerçekleştireceği kültürel, sanatsal ve bilimsel, dolayısıyla da sosyal gelişmelerin kaynağını oluştururlar. Bu kurumlarda çalışmayı gözealan insanlar, sürekli öğrenen, uygulayan, öğreten ve eğiten kişiler olmayı öncelikle benimsemiş olmak zorundadırlar. Üniversite öğretim üyesi, her türlü kaygunun dışına çıkıp bildiğini daha da geliştirmeyi, araştırmayı, yeni yeni sonuçlar elde etmeyi ve bunları yeni kuşaklara aktarmayı hedeflemiştir. Ömrünün sonuna dek bir öğrenci gibi okumaya ve öğrenmeye devam etmesi ve genç kuşaklarla iletişim kurabilen iyi bir öğretmen olmak için çaba göstermesi gerekmektedir. Bu zor görevi, severek ve yaptığı işten mutluluk ve onur duyarak sürdürebilmesi için özgür, yaşam koşulları uygun, yarın güvencesi tam, düşündüklerini gerçekleştirecek araç, gereç ve laboratuvar sorunları çözümlenmiş, kendi içinde tutarlı ve disiplinli bir ortamda çalışmayı istemesi doğaldır.

YÖK sistemiyle getirilen, getirilmek istenen ilkelerden hiçbirinin üniversitelerimiz için yararlı olmadığı, çok açık bir şekilde ve çok pahalıya malolan bir "deneme-yanılma" yöntemiyle doğrulanmış oldu.

Ülkemizde medreselerden üniversitelere geçildikten sonra yüksek öğrenim sisteminde çeşitli yenilikler yapıldı. Her seferinde amaç daha çağdaş ve demokratik bir üniversite sistemi yakalamak, yaratmak, kurum ve kuruluşlarıyla yerleştirmekti. Bizlerin içinde yetiştiği 1750 sayılı yasada rektörler ve dekanlar tüm öğretim üyelerinin heyecanla katıldığı demokratik seçimlerle belirlenirdi. Yükseltilmeler, belli yöntemlerle, önceden belirlenmiş bir süre içinde, adaylara kendilerini yetiştirme olanağı tanınacak şekilde gerçekleşirdi. Her hafta toplanan fakülte kurullarında eski ve yeni öğretim üyeleri birbirlerini tanır, pek çok sorunlarını bu birleşimlerde çözer, en önemlisi olup bitenden herkesin haberi olurdu. Üniversite ve fakültelerin bütçe-plan, eğitim vb. komisyonlarında öğretim üyeleri yeni deneyimler kazanır ve geleceğin çalışmalarını planlar, programlar ve en önemlisi tartışırlardı.

1980 öncesine dek bu sistemde, öğrencilerin yönetime katılmaları, diğer çalışanların kendi sözcüleri aracılığıyla sorunlarını dile getirmeleri gibi bazı demokratik kazanımlar da sağlanmış, doğru veya eğri biçimde uygulamalar yapılmıştı.

Üniversitelere "Tam-gün" çalışma sisteminin getirilmesi, uygulanması, tartışmaları, yozlaştırılması ve sonunda yok edilmesi de Türk üniversiter yaşamında tanık olduğumuz çok önemli bir başka olumsuz olgudur.

Bugün geriye dönüp baktığımızda, özünde hiç de kötü olmadığını gördüğümüz 1750 sayılı yasayı, daha özgür, daha demokratik, çalışanla çalışmayanın ayırdedilebileceği, daha geniş katılımın sağlanabileceği, öğretim üyelerinin araştırma ve yayınlarının niteliğinin yükseltilebileceği, yatırım ve harcamaların fakülteler, üniversiteler ve üniversiteler arası işbirliğiyle sürdürüleceği bir şekle sokma istek ve çabalarının oldukça yoğun olduğunu anımsıyoruz. Bu yüzden bu yasa sürekli eleştirilir, çeşitli yönlerinin değiştirilmesi istenir, önerilirdi.

Derken 1981'de üniversitelerin üzerine 2547 sayılı YÖK yasası bir kâbus gibi çöktü. Bu yasanın çeşitli bağlamlardaki aksaklıkları konusunda yüzlerce yazı yazıldı. Yüzlerce kez yönetmelik ve yönergelerle uygulamalar değiştirildi. Son olarak türban konusundaki yazbozlarla konu basit bir örtünmeden siyasi irticai boyutlara getirilerek çıkmaza sokuldu.

Sıkıyönetimle YÖK arasında sahiplenilmeden işlevini sürdüren 1402 sayılı yasa uygulaması ise son 10 yıl içinde üniversitelerimizin yaşadığı en büyük ayıp olmuştur. Ne acıdır ki bu baskıya, susturulmuş ve sindirilmiş olan öğretim kadrolarından hemen hiçbir ses çıkmamıştır. Umarız bu günahımızı, onları tekrar ve en onurlu şekilde aramıza almakla biraz olsun hafifletebiliriz.

YÖK sistemiyle getirilen, getirilmek istenen hiçbir ilkenin üniversitelerimiz için yararlı olmadığı böylece çok açık bir şekilde ve çok pahalıya malolan bir "deneme-yanılma" yöntemiyle doğrulanmış oldu ve Türk Yüksek Öğrenimi büyük bir boşluk ve geri gidiş içine sokuldu.

"Nasıl bir üniversite istiyoruz?" sorusu yine gündemde. Bazı kişi ve kuruluşların kendi düşünceleri doğrultusundaki "mütevelli heyet"li, paralı üniversitelerin ülkemiz için hiç de tutarlı olmayacağı başından bellidir. Umarız bir de bu olayı yaşayarak yanlışlığına karar vermek gibi acı bir deneyimden daha geçmek bahtsızlığına düşmez veya düşürülmeyiz!

Nasıl bir üniversite istiyoruz, 2000'li yıllara gelirken? Kuşkusuz çağdaş, demokratik, insanların birbirinden kuşkulanıp korkmayacağı, birbirlerini dinlemeyi, karşılıklı katlanmayı öğrenebilecekleri bir ortamın özlemini çekiyoruz.

Son on yılda ortaya çıkan tepkisiz üniversite topluluğunun dinamik, yapıcı ve yaratıcı bir nitelik kazanmasını istiyoruz. Suskun, emir-komuta zinciri doğrultusunda hareket eden, varlığıyla yokluğu farkedilmeyen, esen rüzgârlara göre eğilip doğrulan, hatta olum-

bir üniversite sistemi yaratmak.

lu bir şeyler yaptığında dikkatleri, dolayısıyla da kem gözleri üstünde toplama olasılığı bulunan insanlar yerine, konuşan, tartışan, düşünen, okuyan, yazan, yaratan, toplum yaşamına birey olarak, meslek dalı olarak tam anlamıyla katılanların yaşadığı, rahat soluk aldığı bir üniversite ortamı istiyoruz.

Üniversite öğrencilerinin, öğretim üye ve yardımcılarının en iyi şekilde yetişmesini sağlayacak gerçek bir üniversiter sistemin getirilmesi gereğine inanıyoruz ve tüm yöneticilerin, demokratik bir katılımla seçimle gelmelerinin yararında kararlıyız.

İlkokuldan başlayarak test sistemiyle, kâğıtlara (+) ve (-) ler koyarak yetişen, yazmayı, yazım kurallarını, yüksek öğrenimden geçmiş her birey için olmazsa olmaz koşul olan bir yabancı dili bilmeyen, okuma alışkanlığı kazanmamış, kendine güvensiz, çevresine güvensiz, gölgesinden kuşkulanan veya ezildiği için çoğu kinle dolu genç kuşakların böylesine yetiştirilmeye - veya yetiştirilmemeye- devam etmesini çok sakıncalı buluyoruz.

Yetişme koşulları, altyapıları böylesine kötü ve eşitsiz olan genç kuşakların, ister istemez bir takım aykırı akımların, tarikatların veya yeraltı örgütlerinin elinde oyuncak olacağı ve sorumluluğunun da bugünkü sistem ve buna suskun kalan tüm insanlar olduğunu bilmek zorundayız.

Üniversite öğrencileriyle öğretim üyelerinin çok yakın ve sıcak ilişkiler içinde olmasının üniversiter yaşamda ne denli yapıcı bir işlevi olduğu herkesçe bilinen, tüm ileri ülkelerde kanıtlanmış bir gerçektir ve ülkemizde bu ortamın yaratılmaması için hiçbir neden yoktur, yeter ki öğrencilerden korkmamayı, çekinmemeyi ilke edinelim. Onlarla birlikte olma, tartışma, çeşitli sorunlara çözüm arama, eski ve yeni görüşleri karşılaştırma, bir öğretim üyesi için hem bir ödev hem de bir büyük kazanım ve zevktir. Yeni bir sistemde bu uçurum yokedilmeli ve kaynaşma sağlanmalıdır.

Liselerden eksik eğitim ve yabancı dil bilgisiyle gelen gençlerin, yüksek öğrenim sırasında, bir yabancı dili, kolejlilere eşit şekilde öğrenmeleri için her çaba harcanmalı ve öğrenciler arasında uçurumlar yaratan yetiştirilme farkları hiç olmazsa en aza indirgenmelidir. Yine kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerin sağlıklı bir gençliğin en büyük gereksinimi olduğu unutulmamalı, gerekli düzenlemeler ciddiyetle yapılmalıdır.

Ders anlatma, not-kitap olayı, sınav biçimleri not değerlendirmeleri, öğrencilerin de görüşleri alınarak, gelişmiş ülkelerde uygulanan "standard bilgi verme" şekline sokulmalı ve bugünkü görece şekli, baraj puanlarını indirme çıkarma, ek sınav, atılma, geri alınma vb. sistemi yıpratıcı dış ve iç engellemelere asla meydan verilmemelidir.

YÖK yasasıyla getirilen yardımcı doçentlik, bir "baş asistan" işlevi kapsamında kalsaydı ve bu konumdakiler atandıkları kuruluşlarda deneyimli bir doçent veya profesörle birlikte çalışıp yetişselerdi belki sorun çıkmayabilirdi. Ne yazık ki uygulama böyle olmamış, örneğin, mantar gibi türeyen ve öğretim üyesi bulamayan tıp fakülteleri, herhangi bir devlet hastanesinde çalışan, yeni mezun sıradan bir uzmana "yardımcı doçentlik" teklif ederek kendisini yalvar yakar üniversiteye alıp Anabilim dalı Başkanlığı gibi sorumlu bir konuma getirmişlerdir. Bir usta-çırak eğitimi ve uzun bir süreç olan öğretim üyeliğine hazırlanma dönemi böylece kaldırılmış, üniversiter düzeyde danışacağı hiçbir kimsesi bulunmayan,yetişmesi çok yetersiz bu insanlar, yıllar yılı tüm idari ve eğitimsel sorumlulukları zorunlu olarak taşımışlardır. Öğrenci ve asistan eğitimi, hasta bakımı gibi kamu görevleri, ders vermenin yanında araştırma ve yayın işlerine yöneticilik de eklenince bu elemanlar başta kendilerini olmak üzere diğer öğrenci ve asistanları nasıl eğitebilir, nasıl verimli olabilirler? Üstelik de birkaç yıl, tüm olumsuz koşullarda tekkeyi tek başlarına bekleyen bu gençler, içinde birkaç adet "yayına kabul edilmiştir" belgesi bulunan dosyalar ve "aman efendim ne yapalım, kapasitesi bu kadar ama bize lazım, yerine adam bulamıyoruz, bütün yükü o çekiyor" açıklama ve ricalarıyla kendi kendilerine doçent ve sonra da profesör olmuşlardır. Bu onların suçu değildir, ancak üniversitelerdeki nitelik düşüklüğünün en önemli nedenlerinden biri budur.

Yeni bir üniversite sisteminde öğretim üyesi adayları akademik hiyerarşide belli süreleri geçirerek belli çalışmaları yapmak ve kendilerini tam anlamıyla yetiştirmek zorunda olmalı, atama ve yükseltilmelerinde "öğretim üyesi" kavramına uygun olup olmadıklarını objektif normlarla kanıtlayabilmelidirler. Bu sistemde hiç kimsenin hakkı yenmemeli veya padişah fermanlarına benzer uygulamalarla sistem dışına çıkılmamalıdır.

Üniversitelerin kendi iç sorunları, disiplinleri, eğitim-not vb. durumları bu sıkıntıları yaşayan, uygulamaların aksaklıklarını her an gören, çözümler üretebilen çalışanlarının katkılarıyla çözümlenmeli ve düzenlenmelidir. Dışardan ve tepeden gönderilecek yöntemlerin hiçbir yararının olmayacağı çok iyi bilinmektedir.

Üniversitelerin gerçekten üretken kuruluşlar olması bekleniyor ve isteniyorsa, gerekli koşullar tam oluşturularak kesin bir "Tamgün"ün getirilmesi ve bundan asla ödün verilmemesi, bu konuda yaşanan geri dönüşlerin bir daha asla yaşanmaması gerekmektedir. Özel çalışmalarını bırakmak istemeyen değerli öğretim üyelerinin öğretmenliklerinden "sözleşmeli" olarak belli saatler içinde yararlanılmasının ise, böyle bir sistemin içinde hiçbir sakıncası yoktur. Ancak, 24 saat çalışan, kamu hizmeti; eğitim ve araştırma yapılan üniversite kurumları, günde 3 saat uğrayan yarım-günlük Anabilim Dalı Başkanları'nca yönetilmeye (!)devam edilirse, üniversitelerimizin çok kısa bir zamanda tam çöküntüye uğraması kaçınılmazdır.

Üniversitelerimizin topluma ve toplum hizmetlerine açılma zamanı çoktan gelmiş ve geçmektedir. Kuramsal derslerin dışında, öğrenci ve öğretmenlerin tüm yurt alanına yayılarak uygulamaları üstlenmeleri, döner sermayelerini geliştirmeleri ve kazançlarını diledikleri gibi kullanmaları onları, içinde bulundukları durağan konumdan kurtaracak, ister istemez üretici ve dolayısıyla yaratıcı kılacaktır. Tıp fakülteleri sürekli kamu hizmet verirken, mühendislik fakülteleri neden yüklenicilik (müteahhitlik) hizmetlerini üstlenmesin? Hukuk fakülteleri neden avukatlık hizmeti vermesin ve o güzelim yabancı dil okulları halka açık yoğun kurslar yapmasın?

Sonuç olarak üniversiteler sürekli yatırımı ve tüketimi gerektiren eğitim kurumlarıdır. Onların üretimi para değil "gelecek kuşaklar"dır. Üniversiteleri, fakülteleri gelir sağlayacak şirketler olarak (örn. Tıp fakülteleri) görmek son derece yanlıştır. Bu kuruluşlara ne denli yatırım yaparsak o denli nitelik kazanacaklarından emin olmalı, insana, insanın gelişmesine, dolayısıyle toplumun gelişmesine olan bu yatırımları çok değil az görmeliyiz.

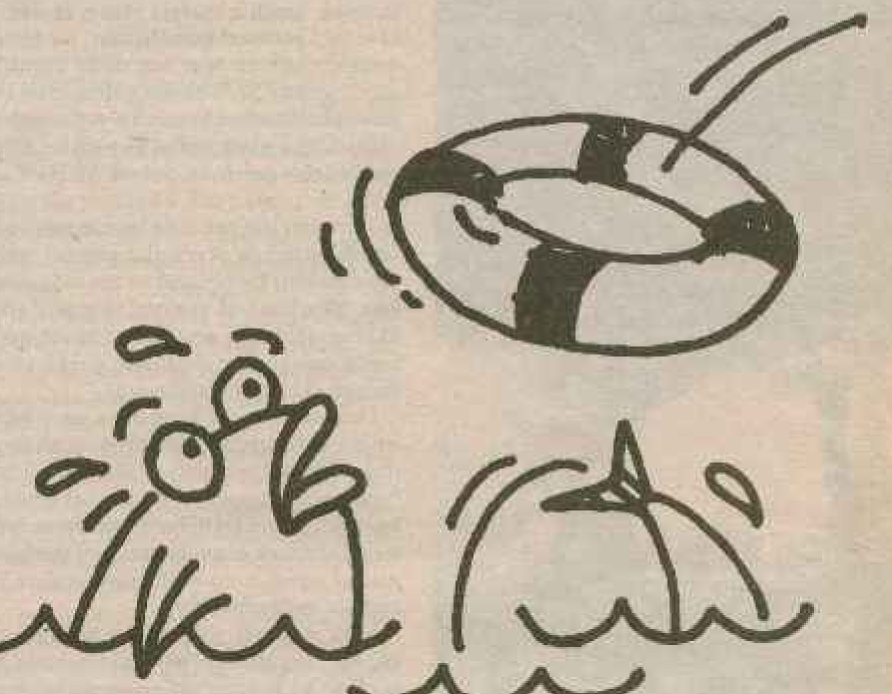
Üniversitelere ait ön yargılarımız ve art niyetlerimizi yok edip onların, öğrencileri ve öğretim üyeleriyle, asistanları ve uzmanlarıyla demokratik çağdaş, dinamik, toplum yaşamında sesi duyulan, ağırlığı bulunan kuruluşlar olmaları için tüm toplumca elbirliği yaparak hakettikleri konuma gelmelerini sağlamalıyız. ■

Nasıl bir üniversite istiyoruz, 2000'li yıllara gelirken? Kuşkusuz çağdaş, demokratik, insanların birbirinden kuşkulanıp korkmayacağı, karşılıklı katlanmayı öğrenebilecekleri bir ortamın özlemini çekiyoruz. Üniversitenin dinamik yapıcı, yaratıcı nitelik kazanmasını istiyoruz.

Prof. Dr.
Burhan Şenatalar

ANAPESK ÖZELLEŞTİRME

Özelleştirme konusunda gösterilen toplumsal tepkilerin etkili olduğu ve ANAP'ı bu konuda büyük ölçüde hizaya soktuğu söylenebilir.

Birkaç yıl öncesine kadar T.Özal'ın işbitiriciliğine dair bir kanı hayli yaygındı. Bu kanıya Özal'ın politikasını eleştiren çevrelerde bile rastlamak olanaklıydı. Bu kanı kısmen başarılı bir reklam yaklaşımıyla oluşturulmuştu, ayrıca ayrıntılı ve uzun vadeli bir irdelemeye girmeyenler "birşeyler yapılıyor" kanısına varmaya oldukça hazırdı.

Özellikle enflasyonun sürmesi ve gelir dağılımının giderek bozulması yorumları etkiledi. 1987'deki halk oylaması ve seçimle bu efsanenin sönmeye başladığı görüldü. 1988 halk oylaması ve 1989 yerel seçimiyle açık biçimde ANAP'ın çöküş dönemine girildi. Bu dönemde bocalamaların, tutarsızlıkların ve iç çekişmelerin giderek artması çok doğal. Şimdi 1992'ye kadar dayanamayacağını gören bu parti için ana sorun, kendi açısından en uygun seçim zamanının saptanması.

"Her şeyi özelleştireceğiz" gibi keskin, genel ve çok bilmiş yaklaşımın bir yönü, net bir stratejinin olmayışı idi. ANAP'ın çoğu icraatında görülen "istim arkadan gelsin" tavrı yine karşımızdaydı.

İşbitiricilik efsanesinin sönüşünü en iyi biçimde somutlayan konulardan biri de özelleştirme politikası oldu. Bu politikanın bugün ulaştığı nokta ANAP açısından tam bir başarısızlığı ve beceriksizliği gösteriyor. Öyle ki, bu konuda yapılan kamuya açık toplantılara ANAP'lı yöneticileri ve bakanları getirmek mümkün olmamaktadır. (Yalnızca benim bildiğim örnekler İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin ve Aliağa Belediyesi'nin panelleri ve Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin sempozyumu).

Başarısızlığın başka bir kanıtı da, etrafta "ANAP'ın bu konudaki yaklaşımını destekliyorum" diyen herhangi bir kuruluş ya da çevrenin görülemeyişidir. İzmir ve Eskişehir'in önde gelen sanayicileri izlenen politikanın yerli sanayii ciddi biçimde zayıflatacağını savunuyorlar. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği bile tekel durumundaki stratejik kuruluşların yabancılara satışına karşı çıktı. Toplumun diğer kesimlerindeki tepkiler daha da kapsamlı oldu. SHP ve DYP iktidara geldikleri takdirde özelleştirilmiş kuruluşları geri alacaklarını açıkladılar, ayrıca idare mahkemesine başvurdular ve DYP'nin başvurusu yürütmeyi durdurma kararı sağladı. Petrol-İş PETKİM'in yabancılara satışı girişimi karşısında işçilerin üretimden gelen güçlerini kullanarak tepki göstereceklerini açıkladı. TMMOB ve ona bağlı çeşitli odalar, basında birçok köşe yazarı ve üniversite çevreleri eleştirel bir tavır aldılar.

Özelleştirme konusunun ortaya atıldığı ilk dönemlerde boş yere umutlanan bazı iyimser çevreler de konu aydınlandıkça umutlarını yitirdiler. Bu çevreleri etkileyen başlıca faktör, hisselerin bir bölümünün işçilere ve yerel halka satılacağı vaadi idi. Herhalde milli piyangodaki son derece düşük olasılığa karşın milyonlarca insanın umutlanması gibi, özelleştirme de nesnel dayanağı pek olmayan bir umut uyandırmış olmalı.

Bu faktörün İngiltere'de kamuoyunu özelleştirme lehine etkilediği biliniyor. Sözde işbitirici ANAP bu potansiyeli dahi kullanmayı beceremedi. Becerebilseydi de, bu kısa süreli bir kandırmacadan ileri gidemezdi, çünkü nesnel engeller kısa sürede ortaya çıkacaktı: Türkiye'de ortalama gelir düzeyinin düşüklüğü ve gelir dağılımının son derece bozuk oluşu, hisse senetlerinin -istense bile- geniş kitlelere dağılmasını engelleyecekti. Kaldı ki, başlangıçta görece geniş bir dağılım sağlansa bile, hisselerin kısa bir sürede az sayıda elde toplandığı tecrübeyle sabit. Örneğin İngiltere'de gerek British Aerospace'in, gerek Cable and Wire'ın başlangıçta yaklaşık 160 000 olan yeni hissedar sayısı, hisselerin toplanması sonucu bir yıl içinde 30 000'in altına düşmüştü.

Özelleştirme ile mülkiyetin yaygınlaşması arasında iddia edilen ölçüde güçlü bir ilişki Batı ülkelerinde de yok. Türkiye gibi ülkelerde ise böyle bir ilişki daha da olanaksız. Yine tecrübeyle sabit bir nokta: Eğer gelişmiş bir sermaye piyasası varsa, bu özelleştirmeyi kolaylaştırıyor. Ancak sermaye piyasası çok zayıfsa, özelleştirmenin bu piyasanın gelişmesine katkısı çok sınırlı oluyor. Yani özelleştirmenin sermaye piyasasının gelişimini belirlemesinden çok, sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi özelleştirmenin başarısını belirliyor.

Türkiye'deki özelleştirmenin birçok Anapesk yönü var. Bunlardan biri dogmatik bir KİT düşmanlığı. Ayrıntılı bir analize dayanmayan, genel gözlemlerden hareket eden, önyargılı bir yaklaşımla KİT'lerin verimsizliği ve hiçbir biçimde düzelemeyecekleri, tek yolun özelleştirme olduğu vurgulana geldi. Cengiz İsrafil, Güneş Taner gibi kişiler "herşeyi özelleştireceğiz" gibi keskin açıklamalarla bu tavra örnek oluşturdular. Bu çok genel ve çok bilmiş yaklaşımın bir yönü de, kapsamlı ve net bir stratejinin olmayışı idi. ANAP'ın çoğu icraatında görülen "istim arkadan gelsin" ya da "yaptım, oldu" tavrı yine karşımızdaydı.

Bu tavır Türkiye gerçeklerinden tümüyle

kopuk bir desteksiz atışı sergiliyordu. Olayın -istense bile- o kadar basit olamayacağı hemen herkesçe biliniyordu. Örneğin Mayıs 1982'de TÜSİAD'ca yayınlanan ''KİT Raporu''nda kapsamlı bir özelleştirme savunulmuyor, değişik rasyonalizasyon önlemleri öneriliyordu. Hatta uçak sanayii, elektronik sanayii, sanayide robot kullanma gibi konularda devletten öncülük beklenebileceği belirtiliyordu. Aynı yıl TÜSİAD'ın o zamanki başkanı A.Koçman genel kurulu açış konuşmasında ''KİT''lerin sorununun mülkiyet sorunu olmadığını, üretim,yönetim... mali sorunlar olduğunu defalarca söyledik'' diyordu.

80'lerin modası yaygınlaştıkça ve bünyeye uyup uymayacakları kuşkulu kişiler ''uzman nakli'' yöntemiyle karar ve uygulama sürecine katılınca, özelleştirme hayalleri genişledikçe genişledi. 1987'de konudan sorumlu C.İsrafil Türkiye'nin dünyadaki en büyük özelleştirme programlarından birini uygulayacağını açıklıyordu.

Bugün ulaşılan noktada özelleştirme politikasının büyük tepki çektiğini ''yetkililer'' de fark etmiş durumda. Kendilerini ve politikalarını iyi anlatamadıklarını ileri sürüyorlar. Aslında çok iyi anlattılar, tepki de ona zaten. Yine de gördükleri tepki karşısında bir taktik değişikliğine gidecekleri anlaşılıyor. Öncelikle ülke içinde ''halka satış''a ağırlık vererek ve devlet mülkiyetinin azınlıkta olduğu kuruluşlardaki iştirakleri özelleştirmeye yönelecekler. AEG-ETİ, Fruko-Tamek, GİMA, İpragaz, Çanakkale Seramik, TOFAŞ vb. gibi iştirakler bu listede yer alıyor.

Böyle bir satış, ekonomide devletin yerini ve rolünü pek etkilemez. Ayrıca kolayca gerçekleştirilebilir. Ancak sağlayacağı gelir de, bu kuruluşların işleyişine yapacağı etki de çok küçüktür. Bu yöntemle halkın özelleştirmeye ısındırılması umuluyor. Bu pek kolay değil. Çünkü bu yöntemle ''hangi halk''ın ne kadar hisse alabileceği de kısa sürede anlaşılacak PİAR'ın 1989 ortasında yaptığı bir araştırmaya göre Türkiye'de hisse senedi sahiplerinin nüfustaki payı % 1 dolayında. Gelir dağılımı araştırmalarına göre milli gelirin yarısından fazlasını alan nüfusun en zengin % 20'si sermaye piyasası için iyi bir temel oluşturuyor. Dolayısıyla özelleştirilen hisseler en azından bu kesimde alıcı bulabilir. Ancak bunun mülkiyetin yaygınlaşması anlamına gelmeyeceği açıktır. Ayrıca iştiraklerin hisseler biçiminde satılmasının geniş KİT ailesindeki etkin yönetim, verimlilik vb. tartışmaları ile bir ilişkisi olmadığı da açıktır.

Böyle bir yöntemle toplumun bir bölümünün tepkisi yumuşatılsa bile, bunun ardından bugün düşünülen ölçüde bir özelleştirmeye geçme olanağı artık kalmamıştır.

Bugün ulaşılan noktada PETKİM vb. gibi kuruluşların blok satışla yabancılara devri konusu gündemden çıkmıştır diyebiliriz. Bu konu, ANAP'ın yukarda değindiğimiz taktik değişikliğinden sonra yeniden gündeme gelirse, yine bugünkü tepkilerle karşılaşacağı açıktır. Hatta yeniden gündeme getirme çabasının ANAP'a oy kaybettireceği de oldukça açıktır. Dolayısıyla özelleştirme konusunda gösterilen toplumsal tepkilerin etkili olduğu ve ANAP'ı bu konuda büyük ölçüde hizaya soktuğu söylenebilir. ■

Şeriat Tanrısı'nın hilesi

Buradaki ''hile''yi Türkçe'deki anlamında kullanıyorum. ''Düzen, aldatmaya, oyuna getirmeye yönelik yapılan iş, tuzak...'' anlamında.

Çokları ''Şeriat'ın Tanrısı''nı iyice tanımaz. Kendi kafasında geliştirdiği, ''sonsuz güzellikler kaynağı'' ve 'iyilik, güzellik, dürüstlük yolunu gösteren, bunu inanırlarına aşılayan varlık'' diye görür. Savunduğunda da öyle savunur. İslâm'ın, İslâm Şeriatı'nın ''Tanrı''sı mıdır konu? Konuşurken, tartışırken kafasındaki bu ''Tanrı'ya uyacak biçimde konuşup tartışır.

Onun için İslâm ''kelâm''ında da zamanla, duruma, göre, ''kafalardaki Tanrı''ya uygun düşecek biçimde yorumlar oluşturmaya çabalanmıştır. ''Şeriat Tanrısı''nın orası burası budanmış, orasına burasına eklemeler yapılmış ve bu ''Tanrı''da ''tadilât'' yoluna gidilmiştir.

Bu yapılırken, Şeriat'ın kendisindeki, temel kaynaklar olan Kur'an'daki, ''hadis''lerdeki ''Tanrı''; olduğu gibi kalmıştır kuşkusuz. Yani değişmeden... Gelişen, değişen her şeye, zamana, çağa, yeni durumlara, yeni anlayışlara, yeni yaşama biçimlerine ''meydan okumuş''tur. Böyle gelmiştir çağlar boyu. ''Hile'' sözkonusu olunca da ''Tanrı''ya yakıştırılmaz. Gelip ''kafalardaki Tanrı''ya çarpar çünkü. ''Tanrı'nın hile yapmıyacağı'' düşünülür. ''Tanrı da hile yapar mı? Hâşâ !'' denir.

Gelin görün ki ''Şeriat Tanrısı'', âyetlerin, hadislerin çok açık açıklamalarına göre; hem kendisi ''hile'' yapar; hem de ''hile'' yapılsın diye ''Peygamber''ine öğütler verdirir.

Kurân'da ''hile (düzen, tuzak)'' anlamına gelen ''hud'a''nın türeviyle bir yerde (bkz. Nisâ, ayet : 142.); aynı anlama gelen ''mekr'' sözcüğü ve türevleriyle de altı yerde (bkz. Alu İmrân: 54:A'raf: 99; Enfâl: 30: Yunus: 21;Ra'd: 42; Neml: 50.). ''Tanrı'nın hile yapar olduğu'' anlatılır. Kur'an'ın ''Tanrı''sı birtakım kasabaları nasıl yokettiğini uzun uzun anlattıktan sonra sorar:

- ''Onlar, Tanrı'nın hilesine karşı kendilerini güvenlikte mi görüyorlardı?'' (A'raf:99.)

Sonra şöyle der:

- ''Tanrı'nın düzenine karşı, yalnızca zararlı çıkan bir toplum kendisini güvenlikte görür.''

Yine Kur'an'ın ''Tanrısı'' herkese şunları duyurur:

-''... De ki: 'Tanrı, hile yapmakta, herkesten daha hızlıdır.' ''(Yunus: 21.) Bunun tam karşılığı olan sözlere, ''Tanrı''ya yakıştırılmadığı için Diyanet'in resmi çevirisinde, kendi anlamının dışında bir anlam verilmiştir. Bu, hep yapılır.

- ''Onlar hile yaptılar. Tanrı da hile yaptı. Tanrı, hile yapanların en hayırlısıdır.'' (Alu İmrân: 54.)

- ''... Onlar hile - tuzak kurarlar. Tanrı da hile - tuzak kurar. Tanrı hile - tuzak kuranların en hayırlısıdır.'' (Enfal: 30.)

Muhammed de ''inanır''larını, ''inanmaz''larıyla savaşa yöneltirken şu öğüdü verir:

- ''El harbu hud'atun = savaş hiledir.'' (bkz. Buhârî, e's-Sahih, Kitabu'l-Cihad/157; Müslim, e's-Sahih, Kitabu'l -Cihâd/17-18, hadis no: 1739-1740.) Muhammed, bu öğüdü vermekle kalmamış, kendisi uygulamış ve uygulatmıştır da. Nicelerini, örneğin bir ozanı, Ka'b ibn Eşref'i, ''hile'' yaptırarak, tuzak kurdurarak öldürtmüştür. (Buhari'nin de içinde bulunduğu hadis kitaplarında yer alan olay için bkz. Tecrîd, Diyanet Yay., hadis no: 1578.)

İslâm Şeriatı, tüm dünyayı bir savaş alanı görür. Bu savaş, ''İslam inanırları''yla ''inanmazlar'' arasındadır. Şeriat, güçleninceye dek, ''mümâşat'' yolunu, yani ''birlikte barış içinde bulunma''yı kullanır. Bu da bir çeşit ''hile''dir. Ama güçlenince, iki yoldan birinin seçilmesini ister insanlardan:

- Ya ölüm,

- ya da İslâm.

İnanç ve düşünce özgürlüğünün soluğu kesilmiştir o zaman. İslâm, hiçbir ''din''i ''din'' olarak tanımaz. Kur'an'ın ''tanrı''sı: ''Tanrı'nın dininden başka bir din mi istiyorlar? (Yani hiç olur mu?) '' diye sorar. (Alu İmran: 83.) sonra: ''kim İslam'dan başka bir din isterse, onunki kabul edilmiyecektir hiçbir zaman?'' der. Ve yine şöyle açıklamada bulunur: ''Tanrı katında din, kuşkusuz, yalnızca İslâm'dır.'' Güçleninceye dek şöyle demiştir: ''Senin dinin sana, benim dinim bana.'' (Kâfirûn : 6.) ''Dinde zorlama yoktur...'' (Bakara: 256.) Güçlendikten sonraysa, inanmazlar gösterilerek Müslümanlara şu buyruk verilmiştir:

-''...Onları nerede bulursanız orada öldürün! '' (Bkz. Bakara 191; Nisâ: 89, 91; Tevbe:5.)

İran'da mollalar, Şah'a karşı, sol kesimle ''mümâşat'' yapmıştır (barış içinde birlikte yürümüştür, Şah'a karşı birlikte savaşmıştır). Ama ne zaman ki güçlenmişlerdir, daha önce ''ittifak'' kurduklarına ne yaptıklarını herkes bilir. Mollalar, İslâm Şeriatı'ndaki ''hile'' yöntemini kullanmışlardır.

Ülkemizdeki ''molla''ların, din çevrelerinin, ''çifte standart olmasın'', ''demokrasi, inanç ve düşünce özgürlüğü'' diyerek sol kesimin karşısına çıktıkları, birçoklarını istedikleri çizgiye getirmeyi başardıkları ve Türk Ceza Yasası'nın 141, 142. maddeleriyle birlikte 163. maddesinin tartışıldığı şu sıralarda bunların bilinmesinde, unutulmamasında yarar var. ''Görüş''lerin soluğu kesilmesin diye... ■

 Çağatay Anadol

Tarık Ziya Ekinci:

"EŞİTLİK TEMELİNDE ULUSAL BİRLİK"

Bugün Doğu'da yirminci asrın en büyük dramlarından biri yaşanıyor. Bu dram karşısında maalesef kamuoyu suskun.

Tarık Ziya Ekinci 1925 yılında Diyarbakır'ın Lice ilçesinde doğdu. Lise eğitimini Diyarbakır'da, üniversite eğitimini İstanbul Tıp Fakültesi'nde tamamladı. Dahiliye ihtisası yaptı. Diyarbakır'a yerleşti ve hep orada çalıştı. 1963 yılında Diyarbakır'da Türkiye İşçi Partisi İl Örgütü'nü ve Sosyalist Kültür Derneği'ni kurdu. 1965 seçimlerinde TİP'in Diyarbakır milletvekili oldu. 12 Mart 1971 sonrasında tutuklandı. Bu kaderden 12 Eylül 1980 darbesinde de kurtulamadı.

> **DP döneminde Doğulu ağalar çok büyük ölçüde kredi aldılar, Batılı kapitalistlerle bir bütünleşme içine girdiler. İşte 60'lı yıllar bu bütünleşmenin balayı yıllarıdır ve bu yüzden göreli bir sessizlik vardır.**

▶ Üniversite günlerinizden başlayalım söze, izin verirseniz.

Ben üniversiteye 942-43 döneminde girdim. O dönemde CHP'nin tek parti iktidarı vardı. Ülkede yaprak kıpırdamasına olanak vermeyen bir baskı rejimi yürürlükteydi. İstanbul Üniversitesi'nde okuyan Kürt gençleri Dicle talebe yurdunda toplu halde, birarada bulunuyorlardı. Diyarbakir, Mardin, Siirt, Urfa, Hakkari, Bitlis, Muş, Van gibi illerden elli kadar öğrenci vardı. Yurtta kalan bazı gençler Takrir-i Sükûn Kanunu'na ve Mecburi İskan Kanunu'na karşı bir kampanya açmışlardı. Ama bu çok açık bir kampanya değildi, basında yankıları yoktu, salt yurt içerisinde Doğulu öğrenciler arasında bu iki yasaya karşı tepkiyi dile getiren bir girişimdi. O dönemde sürgünde bulunan ağaların çocuklarıydı bunların bazıları; bir kısmı sürgünde dünyaya gelmiş, bir kısmı da sürgünde büyümüş üniversite çağına gelmişti. Örneğin Yusuf Azizoğlu bunlardan biriydi. Edirne yöresinde bir yerde sürgündü ailesi. Nejat Cemiloğlu, Cemiloğlu paşalardandı, onun ailesi de Ordu'da sürgündü. Edip Altınakar'ın ailesi Kütahya'da sürgün bulunuyordu. Buna benzer birçok genç vardı ve bunlar İstanbul Üniversitesi'ne okumak için gelmişlerdi. Bu gençler Doğu'daki liselerde okumadıkları, Batı'da büyüdükleri için çok iyi Türkçe konuşuyorlardı, bizden farklı bir konumdaydılar, dünyaya bakışları da bizden farklıydı. Çünkü bizim bulunduğumuz yörelerde gazete dahi bulma olanağı yoktu. Çok kısır bir ortamda eğitim veriyordu Doğu'daki liseler. Biz gazete görmeden mezun olduk hemen hemen. Bu gençler biraz dünyaya açık, politikaya yatkın gençlerdi. Cumhuriyet Halk Partisi'ne karşı büyük bir tepki duyuyorlardı. Bu tepki 1945 sonrasında Demokrat Parti'ye kanalize olmalarına neden oldu, birçoğu bu partiden milletvekili oldular. Ön planlarda yer aldılar, demokratikleşme doğrultusunda önemli girişimleri oldu.

Ben 1957'de Cumhuriyet Halk Partisi'ne girdim çünkü CHP muhalefette demokrasi mücadelesinin bayraktarlığını yapan bir konuma gelmişti. Ve DP o zaman gemi azıya almış, bir baskı rejimi kurmuştu. Doğulu gençler hâlâ ikircikli bir konumdaydılar, CHP'ye girmenin bir nevi hıyanet olduğu kanısındaydılar. Ama ben daha bilinçli bir konumda olduğum için, Avrupa'ya gidip biraz Marksist literatürle ünsiyet peyda ettiğim için sorunlara farklı bir düzeyden bakıyordum. Türkiye'nin demokratikleşmesinin Doğu sorununun çözüme doğru gitmesinde önemli bir adım olduğunu düşündüğümden, geldim herkese rağmen CHP'ye katıldım. Çok büyük tepki oldu bana karşı.

▶ Sürgüncülerin partisine girdi gözüyle baktılar size değil mi?

Bana o gözle baktılar adeta. Ben açıklamaya çalıştım uzun uzun, onları ikna edemedim. Fakat zaman içinde birçok arkadaş bana katıldı.

▶ TİP'le ilişkiniz nasıl kuruldu?

Sınırlı sayıda sendikacı arkadaşla birlikte Diyarbakırlı aydınlar olarak TİP'i ve Sosyalist Kültür Derneği şubelerini kurduk. Konferans verdirmek için Sadun Aren'i çağırdık, geldi. İlk temasımız böyle başladı Türkiyeli sosyalistlerle. Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşuna dek Türkiye'de sosyalist hareket İstanbul'daki sınırlı sayıda aydının tekelinde olmuştur. Ve bundan ötürü de bu insanlar Anadolu'da girişimde bulunan kişilere karşı bir nevi kuşku içinde olmuşlardır. Biz başvurduğumuzda, daha sonra Aybar'ın ve Boran'ın bana yaptığı açıklamalardan öğrendim, "acaba bunlar kimdir?" diye düşünmüşler. Doğu'da, toprak ağalığının egemen olduğu bir yörede bazı insanlar çıkmış TİP'i kuruyor, hiç tanımadıkları kimseler, bunlar İstanbul'un o güne kadar bilinen sosyalist çevreleriyle bağ içinde bulunan kimseler değil, dolayısıyla böyle bir endişeleri olmuş, "yetki verelim mi, vermeyelim mi?" diye tereddüt etmişler. Daha sonra, uzun bir muhasebeden sonra vermekte sakınca olmadığı kanısına varıyorlar ve bize yetki verdiler. Biz aşağı yukarı üç ay sonra bir kongre yaptık. İyi bir toplantı düzenlendi. Genel merkezden Aybar ve arkadaşları katıldılar. Aybar toprak sorununu irdeleyen bir konuşma yaptı. Biz Doğu'da TİP'in örgütlenme çalışmalarıyla ilgili hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadık, bütün Doğu illerinde hep ilgi gördük. Batı'da TİP'e yöneltilen şiddetli saldırılara benzer bir saldırıyla karşılaşmadık.

▶ 1965-1969 arasında milletvekiliydiniz.

Evet, milli bakiye sisteminden yararlanarak seçildik. On bin civarında da oy aldık Diyarbakır'dan.

▶ 60-70 arası dönemi Kürtler üzerindeki baskı açısından nasıl değerlendirmek mümkün? Ülkedeki genel demokratik ortam, İşçi Partisi'nin varlığı, milletvekillerinin varlığı gibi faktörler baskının azalmasına etki etmiş miydi?

Kuşkusuz bunların etkisi olmuştur ama Doğu'da mevcut olan göreli sükunet Doğu'daki baskının yok olmuş olması şeklinde değerlendirilemez. Bir süreç içinde Doğu'daki egemen çevrelerin, özellikle kendi özgür iradeleriyle kapitalist ilişkiler içine giren toprak ağalarının düzenle, egemen sınıflarla bütünleşmiş olmasının sonucu olarak değerlendiriyorum ben. Daha önce egemen sınıfları da içeren şiddetli bir baskı vardı. Bu baskı biliyorsunuz Takrir-i Sükûn Kanunu ve Mecburi İskan Kanunu biçiminde resmiyette isimlendirilen iki yasanın uygulanmasıyla ortaya çıkmıştır. Şeyh Sait sonrası uygulamaları son derece kanlı olmuştur. Köyler yakılmıştır, yüzlerce, binlerce köy yakılmıştır. Derelerde insanlar öldürülmüştür, sorgusuz, sualsiz. Yargılanmadan. Tabii sembolik olarak yargılanarak öldürülenler de olmuştur. Bu şiddetli baskı aslında İttihat ve Terakki döneminden gelen bir politikanın Kürtler'e yönelik bir uygulamasıdır. Adeta Kürt sorununun kökten tasfiyesi hedeflenmiştir.

Bana kalırsa, hem 1925 Şeyh Sait ayaklanmasını da bir provokasyon olarak değerlendiriyorum. Bu sorunu kökten bitirmek için

kullanılan bir araç olarak görüyorum. 1. Dünya Savaşı'ndan sonra feodal ilişkiler egemen Doğu'da. Doğulu feodal liderlerin hemen tümü cumhuriyetin kurulmasına destek olmuşlardır, Erzurum Kongresi'nin toplanmasında etkili olmuşlardır. Sivas Kongresi'nden sonra Ali Rıza Paşa hükümetiyle Mustafa Kemal arasında yapılan protokolde çok olumlu ifadeler vardır Kürtler için, "Türkiye yıllardan beri Kürtlerle Türkler'in birlikte yaşadığı bir ülkedir, Türkler ve Kürtler her zaman birbirlerine saygılı olmuşlardır, dolayısıyla müstevli devletlerin hakimiyetinden kurtulduktan sonra Kürtler eski haklarına kavuşacaklardır" şeklinde ifadeler kullanılmıştır. İlk mecliste Hamdullah Suphi'nin yaptığı bir konuşmaya karşılık olarak Mustafa Kemal'in verdiği bir yanıt var, orada da adeta Türkler'in ve Kürtler'in kardeşçe birliğini düşünen ve o çerçevede bir toplumsal yapıyı öngören ifadeler kullanılmaktadır. Lozan Konferansı'nda da İnönü Türkler'in ve Kürtler'in kardeşçe birliğinden bahsetmiştir. O zaman tüm Doğulu ağalar tel çekmişlerdir İnönü'ye, Lozan Konferansı'nı desteklemişlerdir. Ama 1925'te Türkiye Cumhuriyeti bütün otoritesiyle kurulmuştur, bir burjuva hükümeti oluşmuş ve bu hükümetin politikası çerçevesinde bütün toplumu denetim altına alma politikası uygulanmaktadır. İstiklal Savaşı boyunca feodal beylerin, Osmanlı döneminde olduğu gibi görece bir özgürlüğe sahip olacakları imajı verilmesine rağmen, bundan adım adım geriye doğru giden uygulamalar vardır. Ama henüz otorite bütünüyle kurulmamıştır, Doğu'da; Doğulu feodaller eski alışkanlıklarını sürdürmektedirler. Bir feodal bey veya bir şeyh bir yerden bir yere giderken yanında otuz-kırk atlı, yüz atlı artık gücüne göre bir kuvvetle seyahat etmektedir. İşte Şeyh Sait de bir gezisinde Piran'da bir gece misafir kalıyor, yani şimdiki Dicle ilçesinde, beraberindeki atlılar çeşitli evlere dağılmıştır, içlerinden ikisi de güvenlik kuvvetleri tarafından aranmaktadır. Görevli jandarma kumandanı bunları yakalamak ister, Şeyh der ki "bunlar benim misafirimdir, sabaha kadar bekleyiniz, ben sabahleyin çıkıp gideceğim, o zaman bunları yakalarsınız, tertibatınızı alın", ama komutan ısrarla üzerine gider ve çatışmaya neden olur. Bu çatışmadır Şeyh Sait isyanına neden olan. Bana öyle geliyor ki bu çatışma merkezden verilen bir direktifle planlanmış ve uygulanmıştır. İsyandan sonra yapılan uygulama da bu kuşkularıma hak verdiriyor. İsyan bastırılmıştır, liderleri yakalanmış idam edilmiştir, buna rağmen yıllarca süren bir baskı, bir terör estirilmiştir Doğu'da. Binlerce insan katledilmiştir, sorgusuz, sualsiz. Sıkıyönetim komutanları, mahalli komutan vekilleri, binbaşılar, yüzbaşılar istediğini çağırtmış, öldürtmüştür. Hayatını kurtarmak isteyenlerden büyük paralar vurmuşlardır. Otuz altın, kırk altın, yüz altın karşılığında veremeyenler öldürülmüştür. Ali Barut diye bir isim vardır bizim yörede. Lice ve çevresinde görevli olan bu küçük subay tenekelerle altın götürmüştür ve binlerce insanı öldürtmüştür. Şimdi şöyle bir soru geliyor akla. İsyan bastırılmış, neden bu büyük tenkilat, neden bu kadar büyük sürgün? Onbinlerce insan Batı'ya sürülmüştür. Takrir-i Sükun Kanunu, Mecburi İskan Kanunu taa 1950'lere kadar yürürlükte kalmıştır. Sürülenler 25'ten 50'ye kadar yirmibeş sene hep sürgünde kalmıştır. Bazı aydınlarımız derler ki bu baskı feodaliteyi tasfiyeye yöneliktir. Hayır. Feodaliteyi tasfiyenin birinci koşulu köklü bir toprak reformudur ki Doğu'da hiçbir zaman toprak reformu yapılmamıştır.

Özellikle 1950'den sonra Doğu'ya dönen ağalar yeniden topraklarının başına geçtiler ve adım adım tarımda bir kapitalistleşme başladı. Traktörler, biçerdöverler alındı, makina parkları kuruldu vesaire... DP döneminde Doğulu ağalar çok büyük ölçüde kredi aldılar, Doğulu toprak ağalarıyla Batılı kapitalistler bir bütünleşme içine girdiler. Zaten politik bakımdan bütünleşme var. İşte 60'lı yıllar bu bütünleşmenin balayı yıllarıdır ve bu yüzden göreli bir sessizlik vardır. Ama yavaş yavaş şehirlerde bir yığılma meydana çıkmaya başlamıştır. İnsanlar köyden kopmanın avantürünü yaşıyor, şehirde işsiz kalmanın sıkıntısı içinde yavaş yavaş baskının farkına varıyor. Irkçı ve şoven milliyetçi baskılara karşı bir tepki yavaş yavaş şekilleniyor. Bu yüzden 70'li yıllarda yeni bir baskı dönemi yaşandı kanaatime göre. Yanlış hatırlamıyorsam 1967'de başlayan Doğu mitingleri böyle bir ortamın ürünüydü. İşsizlik sorunu büyük boyutlarda, yatırım yok, şehirlerde bir yığılma var. İşletilen doğal kaynakların ürünleri Batı'daki fabrikalarda işleniyor. Batman petrolü için rafineri Mersin'de kuruluyor. Batman'da üretilen asfalt Batı'ya gidiyor. Buna büyük tepki oldu. Batman, Silvan ve yöresindeki büyük işsiz kitlesi buna çok büyük tepki gösterdi. İşte ilk Silvan mitingi böyle doğdu. O mitinge bütün siyasi partiler çağrıldı. O mitingi bizim Silvan İlçe Başkanı Mehdi Zana ve arkadaşları örgütledi. Mehmet Ali Arslan da bu örgütlenme içindeydi. Her tarafa telgraflar çekildi, mitinge katılmaları için özellikle Doğu milletvekilleri çağrıldı. Hiçbir Doğu milletvekili katılmadı, mitinglere Kürtçüler'in hareketi gözüyle bakıldı. Bu yasal, meşru tepkiye böyle bir önyargı ile bakıldı.

▲ Tarık Ziya Ekinci

Öteden beri zaten tüm siyasi iktidarlar, düzenin temsilcileri ve özellikle Milli Emniyet, Doğu'daki en ufak demokratik talebi hep bölücülükle suçlar ve hep altında bölücülük arar. Daha sonra Batman'da, Diyarbakır'da, Siverek'te, Ağrı'da, Tunceli'de ve Lice'de peşpeşe bir yıl boyunca pek çok miting yapıldı.

Üzüntüyle ifade etmek isterim ki gerçekten bugün Doğu'da korkunç bir insanlık dramı yaşanmaktadır. Yirminci asrın en büyük dramlarından birisi yaşanıyor. İnsanlar yarın ne olacağının endişesi, korkusu içinde. Her gün köyler yıkılıyor, mezralar yıkılıyor, köyler haritadan siliniyor, insanlar sürgüne zorlanıyor, işkence görüyor, sorgusuz-sualsiz öldürülüyor. Gazetelerin verdikleri bilgilere göre İran ve Irak sınırı boyunca yüzü aşkın köyün tümden tasfiye edileceği ve insanların topyekün sürgün edileceği söyleniyor. Adeta Doğu bir kapalı av alanı haline gelmiş. Kimin ne yaptığı, nasıl bir uygulama yaptığı bilinmiyor. Bu dram karşısında maalesef kamuoyu suskun. Büyük basın, büyük ölçüde sessiz, parlamentoda bir tepki yok. Sanki olaylar Türkiye'nin dışında cereyan ediyor. Bakıyorsunuz Azerbaycan'da olup bitenler büyük tepkiyle karşılanıyor, radyo, televizyon yaygara koparıyor, basın manşet atıyor ama Doğu'da büyük dram yaşanırken kimsenin sesi soluğu çıkmıyor. Neden? Çünkü yıllardan beri adeta Doğu'da yaşayan insanlar Türkiye'nin dışında insanlar olarak ve Türkiye'nin bütünlüğüne karşı potansiyel bir düşman olarak algılanmış ve gösterilmiştir. Kürtler bu vatanın özbeöz evlatları olarak hiçbir zaman görülmedi ve gösterilmedi. İkinci sınıf vatandaş muamelesi yapıldı, hatta vatandaş muamelesi dahi yapıldı diyemezsiniz. Bundan ötürü kamuoyunun vicdanında da orada yapılanlara karşı bir tepki doğmuyor. Sanki ülkenin dışında olaylar cereyan ediyor. İnsan Hakları Derneği'nin hemen harekete geçmesi lazım, Demokrasi İzleme Komitesi'nin hemen harekete geçmesi lazım, bütün siyasi partilerin şiddetli tepki göstermeleri gerekiyor. Ama hiçbir ses yok. Demokrat kamuoyunu harekete geçirmek için mektuplar yazdım, Doğu'da süren savaşa son verilmesi için bir kampanya açılmasının gereğine dikkat çektim ve bu kampanyayı yazılarıyla, sahip oldukları olanaklarla desteklemelerini talep ettim. Bir yankı vermedi bu mektuplar. **Milliyet** gazetesinde iki yazara yazdım, cevap yok. **Cumhuriyet** gazetesinde iki yazara yazdım, cevap yok. Bu ülkede devrimciyim diyen, demokratım diyen, insanım diyen herkesin omuzlarına düşen bir görevdir bu drama son vermek. Bu savaşa son vermek için etkinlik göstermek, kamuoyunu duyarlı hale getirmek, orada yaşayan milyonlarca insanı bu acılı yaşamdan, bu feci durumdan kurtarmak için mücadele edilmesi gerekiyor.

Demokrat kamuoyunu harekete geçirmek için mektuplar yazdım, Doğu'da süren savaşa son verilmesi için bir kampanya açılmasının gereğine dikkati çektim. Bir yankı vermedi bu mektuplar.

▶ **Böyle bir kampanyanın temel istekleri neler olabilir?**

Öncelikle savaşın derhal durdurulması, olağanüstü hal durumuna son verilmesi, bölge valiliğinin derhal kaldırılması, yörede aşiret- ▶▶

leri birbirine karşı konuma getiren ve insanların bugünkü dramlarının en büyük nedenlerinden biri olan köy koruculuğu sisteminin derhal kaldırılması gerekir. Arkasından da ölüm-kalım durumunda bulunan bu insanlarla insanca bir diyalog kurulabilmesi için bunların Kürt olarak varlıklarının tanınması ve bu insanların diline, kültürüne saygılı bir ortamın yaratılması, arkasından da bu yörede yaşayan insanların özgürce demokratik sürece katılabilmelerini sağlayabilmek için köklü bir toprak ve tarım reformunun yapılması gerekiyor. Bu önlemler alındığı takdirde bu savaş kendiliğinden bitecektir çünkü tarih bize göstermektedir ki eğer bir toplumda önemli bir sorun ortaya çıkmışsa o sorun iç çelişkilerin uzlaşmaz bir konuma gelmesinin bir sonucudur. Bugün Doğu'da yıllar yılı sürdürülen baskı ve terör politikası, inkârcı, asimilasyoncu baskı ve terör politikası, bugünkü ulusal birlik anlayışıyla, siyasi iktidarlarla, Doğu'da yaşayan insanlar arasında toplumun o kesimi arasında uzlaşmaz bir çelişkiye neden olmuştur ve bu uzlaşmaz çelişki böyle şiddet olayları şeklinde ortaya çıkmıştır. Onun için zora ve baskıya dayanan ulusal birlik politikası yanlıştır, bu politika ulusu bölme sonucunu doğurmuştur, Türk ve Kürt halkını birbirine düşman konumlara götürmektedir. Bu yanlıştır, bu çağın gerisinde kalan bir anlayıştır ve 65 yıllık uygulama bir sonuç vermemiştir. Hiçbir zaman da sonuç vermesi mümkün değildir. Kürtler'in varlığı sosyolojik bir gerçektir, tek sağlıklı yol bu konunun açık seçik tartışılması, kamuoyunun bu konuda bilgi sahibi olması ve duyarlı hale getirilmesidir. Sanırım böyle bir yolun açılmasıyla da Türkiye'de daha farklı bir ulusal birlik anlayışı gündeme gelecektir, üniter devlet içinde yeni bir ulusal birlik anlayışı, yeni bir ulus anlayışı ortaya çıkacaktır. Irkçı olmayan, şoven milliyetçi olmayan, insanların kardeşçe birarada yaşadığı, iki asli öge temelinde iki halkın karşılıklı olarak birbirine saygısını ve özgürce verecekleri karar sonucu oluşan bir ulusal birlik söz konusu olabilir. Yoksa şimdiye kadar uygulanan politikalarda ısrar edildiği takdirde ulusal birlik olmayacaktır, ulusal birlik tehlikeye girecektir. Ve ben bundan ötürü bugüne kadar uygulanan politikalara ulusal birlik politikası değil, ulusal hıyanet politikası diyorum.

Bugünkü ulusal birlik anlayışı, siyasi iktidarlarla, Doğu'da yaşayan insanlar arasında uzlaşmaz bir çelişkiye neden olmuştur ve bu uzlaşmaz çelişki böyle şiddet olayları şeklinde ortaya çıkmıştır.

▶ **12 Eylül darbesi bütün halkı örgütsüzleştirdi, yasal örgütlerinden mahrum bıraktı. Şu anda gerek insan hakları konusunda gerek Kürtler üzerindeki baskı konusunda toplumda yeterli bir tepki olmamasının önemli nedenlerinden birisi herhalde depolitizasyon ve örgütsüzleştirme olsa gerek. Dolayısıyla politizasyon ve örgütlenme gerekiyor. Marksistler'in birliğini sağlayacak bir birleşik Marksist partiyi yasal olarak kurma çabaları var. Ben hem bu konu hakkındaki düşünce ve tavsiyelerinizi duymak hem de genel örgütlenme mücadelesinde Kürtler'e düşen bir şeyler var mı, bu konuda düşüncelerinizi öğrenmek isterim.**

Merak ettiğiniz konu son derece önemli sayın Anadol. Gerçekten 12 Eylül'den bu yana çok yaygın bir depolitizasyon uygulaması yapıldı. Ve bugün demokrat, Marksist çevreler hemen tümüyle örgütsüz bırakıldı. Demokratların, devrimcilerin, Marksistler'in vakit kaybetmeden süratle örgütlenmeleri gerektiği kanaatindeyim. Çünkü geniş kitleler örgütsüzdür bugün. Egemen sınıfların politik saldırıları karşısında sahipsizdir. Örneğin Doğu'da yaşanan drama, baskılara karşı tepkisizliğin bir nedeni de budur. Oradaki insanların hak ve hukukuna sahip çıkacak ciddi, demokrat veya Marksist bir partinin olmayışı çok olumsuz bir rol oynamaktadır. Marksistlerimizin yasal Marksist partiyi süratle hayata geçirmelerini bekliyoruz. Öznel düşüncelerimizi bir tarafa bırakarak, bu ihtiyaca cevap verecek bir örgütlenmeye girmek gerekiyor.

Bunun yanında Türkiye'de demokratik gelişimin önündeki engelleri aşmak gibi bir sorun da vardır. Bu da Doğu sorunu, Kürt sorunu diye adlandırılan sorundur. Bu sorun acil, sağlıklı bir çözüme ulaşmadan Türkiye'de demokrasinin yerleşmesi mümkün değildir. 141-142. maddelerin kalkması, Marksist legal bir partinin kurulmuş olması tek başına bu sorunun çözümlenmesini sağlayamaz. Tek başına Kürt sorununun Türkiye demokrasi hareketinin önünde bir engel olmaktan çıkarılmasına imkân vermez. Onun için Kürt halkının bütün sınıf ve katmanlarıyla olanakları ölçüsünde demokrasi mücadelesine katılması gerekiyor. Bu demokrasi mücadelesinin Marksist bir parti çerçevesinde kazanılması bana çok güç hatta olanaksız geliyor. Çünkü bir sınıf partisi olacaktır ve Marksist bilimin verilerine göre hareket edecektir. Sınıf bilinci olan kitlelerin desteğini alacaktır. Henüz kendisi için bir sınıf konumuna gelmemiş olan kitleler; işçiler, emekçiler, köylüler bir yana Doğu'da egemen çevrelerde, toprak sahipleri, ticaret erbabı ve egemen sınıftan olan diğer katmanları da bu savaşıma kazanmak gerekiyor. Çünkü onlar da bu baskılardan rahatsız olmaktadırlar. Onun için Doğu'nun tüm sınıf ve katmanlarının demokrasi mücadelesine katılmalarını sağlayacak bir yöntem geliştirmek gerekiyor. Ben şahsen Doğu'daki ve Batı'daki demokratların, yani Kürt ve Türk demokratların, birlikte oluşturacakları katılımcı, insan haklarına dayalı, çağdaş demokrasiyi gerçekleştirecek bir partide mücadele etmeleri gerektiği inancındayım. Örneğin bugün CHP'nin mirasçısı sayılan SHP, adeta devletin tek sahibi konumunda görünerek Milli Emniyet'ten ve devlet benim diyen gizli odaklardan aldıkları mesajlara dayanarak politikalar üretmektedir, kararlar almaktadır. Bu tutumundan ötürü SHP ülkedeki ihtiyaca cevap verecek, çağdaş bir demokrasinin savunucusu konumunda değildir. Nitekim Kürt kökenli 7 milletvekilinin Türkiye'deki demokrasi hareketine bir katkıda bulunmak üzere yaptıkları bir girişim; Paris'te yapılan bir konferansa izleyici olarak katılmaları suç sayılarak partiden ihraç edilmişlerdir. Oysa çağımızda insan haklarına dayalı çağdaş demokrasi sorunu artık bir ülkenin iç sorunu olmaktan çıkmıştır. Bir ülkenin demokrasi güçleri kendi ülkelerinin iktidarlarına karşı demokrasi savaşımı verirken, başka ülkelerin demokrasi ve insan hakları için de mücadele etmektedirler. Bu başka bir ülkenin içişlerine karışma biçiminde değerlendirilemez. Türkiye'deki demokratlar, demokratik örgütler de başka ülkelerdeki haksızlıklara karşı çıkacaklardır, başka ülkelerdeki kuruluşlar da Türkiye'deki insan haklarına aykırı davranışlara karşı çıkacaklardır. Buna alışmak lazım. Özellikle SHP Sosyalist Enternasyonal'e bağlı bir parti olarak bunu öncelikle anlaması, kavraması gerekirken, adeta ırkçılığın bayraktarlığını yapmıştır. Onun için Doğu'daki insanların artık Türkiye'deki siyasi yelpazede bulunan partilerden hiçbir umudu kalmamıştır. Bu nedenle demokrasi mücadelesine farklı bir platformda, gizli odakların yönlendirdiği devlet anlayışı dışında, bugünkü insan haklarına bağlı çağdaş demokrasiye uygun bir demokrasi mücadelesine katılmaları gerekmektedir. Bu 7 milletvekili ve onlara daha sonra katılmış olan Kürt kökenli ve Türk kökenli milletvekillerinin yürüttüğü hareket eğer bu ihtiyaca cevap verirse sanırım Kürtler'in desteğini görecektir. Kürtler toplu halde böyle bir demokrasi mücadelesinin yaygınlaşması, gelişmesi, tabana oturması için bütün güçleriyle böyle bir harekete destek olacaklardır. Ama bu hareketi yönetenler klâsik "parti" anlayışı çerçevesinde kalıp muhalefette ya da henüz örgütlenme aşamasında her türlü demokratik talebe evet deyip, daha sonra 12 Eylül'ün meşruiyeti sınırları içinde kalmakta ısrar ederlerse, kitlelerin beklentilerine cevap veremezler ve ülkenin ihtiyacı olan insan haklarına dayalı çağdaş demokrasi mücadelesine öncülük yapmazlar.

▶ **Böyle bir programın "amaç" maddesini siz yazacak olsanız kısaca nasıl yazarsınız?**

Öncelikle Türkiye'de 12 Eylül Anayasası'nın ve bu anayasanın çizdiği hukuk çerçevesinin tümden tasfiyesini, yerine yeni bir anayasanın getirilmesini; insan haklarına dayalı, katılımcı, çağdaş demokrasiyi öngören bir anayasanın yapılmasını; Toplantı, Gösteri ve Yürüyüş Kânunu'nun derhal yürürlükten kaldırılmasını, yerine bu anayasaya uygun Gösteri ve Yürüyüş Kanunu, bu anayasaya uygun Siyasi Partiler Kanunu, bu anayasaya uygun Dernekler Kanunu ve bu anayasaya uygun İş Kanunu'nu, bu anayasaya uygun Toplu Sözleşme ve Grev Kanunu'nu ve yine bu anayasaya uygun olarak lokavtın bir hak olmaktan çıkarılması gibi geniş bir çerçeve içerisinde demokrasiyi öngörecek bir anayasa yapılmasını taahhüt ederim, ben hazırlarsam programımı.

▶ **Kürt sorunu bağlamında...**

Kürt sorununda bugüne kadar geçerli olan ulus anlayışını, Türkiye'de herkes Türk'tür anlayışını bir tarafa iten, Kürt halkının varlığını kabul eden, Kürt ve Türk halkının eşit haklı kardeşçe birliğini öngören bir ulus ve ulusal birlik anlayışı çerçevesinde ilgili anayasa maddelerinin yeniden düzenlenmesini öngörecek bir programatik düzenlemeyi öneririm. ■

Türk-İş Genel Kurulu ve sendikal birlik

SERT ÇATIŞMALAR OLACAK

Türk-İş Genel Kurulu'nun oybirliğiyle aldığı kararlar, ülkemizde önümüzdeki dönemde yükselecek olan birlikte meşru kitle mücadelesinin kısa vadeli programını oluşturmaktadır.

Ankara'da 6 Ocak 1990 günü DİSK ve bağlı sendikaların yöneticileri bir toplantı yaptılar. Bu toplantıya DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk tarafından sunulan raporda şu değerlendirme yer alıyordu:

"Türk-İş'in çağdaş iş hayatını yeniden kurmak bakımından hiçbir çözüm olmayacağı son Türk-İş Genel Kurulu ile bir kez daha görülmüştür. DİSK üyeleri askeri yönetimin zoruyla Türk-İş bünyesinde toplandığı halde, Türk-İş yönetimi yine sağın elinde kalmıştır. Böylece, işçi sınıfını bölmeyelim diyerek DİSK'in canlandırılmasını gözardı edenler ve mücadeleyi Türk-İş içinde vermeyi yeğleyenler yanıldıklarını görmüş olmalıdırlar. İşçi sınıfının birliğini sağlamak bizim temel amacımızdır. Bu birliğe herkesten çok biz değer ve önem veririz... Sermaye ile kucak kucağa olunarak birlik sağlanamaz. İşte bu yüzden diyoruz ki, birlik Türk-İş içinde kurulamaz.."

Türk-İş'in Genel Kurulu, Petrol-İş dergisinin Ocak 1990 sayısının kapağında ise şöyle değerlendirilmişti: "Türk-İş Genel Kurulu: Tabanın gücü yönetime değil, kararlara yansıdı... Türk-İş Genel Kurul kararlarını yaşama geçirmek, bahar rüzgârlarını 1990'lara taşımak için görev başına." Bu değerlendirmeye katılmamak mümkün değildir.

Türk-İş Genel Kurul Kararları

Türk-İş Genel Kurulu'nda oybirliği ile alınan kararlar arasında şunlar yer alıyor:

- TCK'nın 141, 142 ve 163. maddelerinin kaldırılması,
- Genel grev,
- Direnişlere Türk-İş'ten destek,
- Tüketici boykotları,
- Demokrasiye yönelecek her türlü müdahaleye karşı çıkma,
- Demokratik kitle örgütleriyle yakın işbirliği,
- 1 Mayıs,
- Bütün sendikalar arasında dayanışma,
- İşçinin sınıf bilincini geliştirici eğitimler.

Türk-İş Genel Kurulu'ndaki saflaşmalar ve alınan sonuç konusunda bugün daha fazla tartışmanın bir yararı yoktur. Önemli olan, işyerlerindeki işçilerin, sendika temsilcilerinin, şube yöneticilerinin ve sendika yöneticilerinin tavrıdır. Sermayenin saldırısı durmadığına göre, işçi sınıfının mücadelesi de yükselecektir. Türk-İş Genel Kurulu'nda **oybirliğiyle** bu kararların alınmış olması, önemli bir mevzidir. Türk-İş Genel Kurulu'nun oybirliğiyle aldığı bu kararlar ülkemizde önümüzdeki dönemde yükselecek olan birlikte meşru kitle mücadelesinin kısa vadeli programını oluşturmaktadır.

1990'da sert çatışmalar olacak

1990 yılında Türk-İş'e bağlı sendikaların 624 bin üyesinin toplu iş sözleşmesi görüşmeleri başlayacaktır. Hak-İş üyeleri ve bağımsız sendikalar da hesaba katılırsa, 1990 yılında 750 bine yakın işçi, sermayedar sınıfla doğrudan karşı karşıya gelecektir.

1989 yılına bahar eylemleri damgasını vurmuştu. a) Bu eylemler ağırlıkla çok sayıda işçinin birarada çalıştığı kamu kesimi işyerlerinde gerçekleştirilmişti; b) siyasal iktidar beklemediği bir kitlesellikle karşılaşmış; c) yerel seçimler öncesinde oy kaygısıyla, seçimler sonrasında da kaybının şokuyla fazla müdahale edememiş; d) vermek zorunda kaldığı zamları enflasyonla geri almayı planlamıştı.

1990 yılındaki toplu iş sözleşmelerinin çoğunluğu özel sektördedir. Türk-İş'e bağlı sendikalarda toplu pazarlığa oturacak 624 bin işçinin 268 bini 500 kamu kuruluşunda, 356 bini ise 1409 kamu kuruluşunda çalışmaktadır. Kamu kuruluşlarındaki 268 bin işçinin 99 bini 365 belediyededir. İşyerleri oldukça dağınıktır.

Siyasal iktidar ve polis, daha küçük ve dağınık işçi gruplarının karşısında daha deneyimli olarak çıkmaktadır. Sermayedar sınıf ise, özellikle iş yavaşlatma ve vizite eylemlerinin yol açtığı üretim kaybını kabullenebilecek bir ekonomik durumda değildir. Bu durum, kanun dışı grev iddialarıyla işçi çıkartmalarının artmasına yol açmaktadır.

Hükümet, belediyelerde yönetimde olan muhalefet partilerini yıpratmak amacıyla, belediyelere, Belediye-İş Sendikası'nın haklı taleplerini karşılayabilecekleri kaynakları vermeyecektir. Belediyelerin işçilere olan borçları ve Belediye-İş'e olan aidat borçları, bu işkolundaki mücadeleyi sertleştirecektir. Belediye gelirlerinin sınırlı olduğu dönemlerde belediye ile sendikanın işbirliğiyle yapılan direnişler yeniden gündeme gelebilir.

Türkiye Taşkömürü Kurumu'nda çalışan 48 bin işçi, hükümetin özelleştirme politikasıyla karşılaşacaktır. Hükümet, Thatcher Hükümeti'nin 1984-1985 yıllarında İngiliz maden işçilerine uygulattırdığı bir grevin benzerini Türkiye'de tezgahlamaya çalışabilir. Bu da mücadelenin sertleşmesini getirecektir.

Özel sektörde ise tekstil ve metal işkollarında çok sayıda işçi mücadeleye girecektir. Metal işkolunda MESS bu dönem epey zorlanacağa benzemektedir.

Sözleşme görüşmeleri 1990 yılında başlayacak işçiler, 1989 yılında kamu kesimi işçilerinin elde ettikleri sonucu hareket noktası olarak alacaklar ve daha ötesine geçmeye çalışacaklardır. Grev hakkı üzerindeki yasak ve kısıtlamalar ise askeri dönemdeki mantıkla sürmektedir. Yeni grev tüzüğü ile kısıtlamalar daha da artırılmıştır. Bu koşullarda, başarısı 1989 yılında kanıtlanmış grev-dışı eylemlere daha yaygın, ama küçük birimler halinde başvurulduğunda, sermayenin saldırısı sert olacaktır.

Ne yapılmalı?

Türk-İş Genel Kurulu'nda oybirliğiyle alınan kararların hayata geçirilmesi, sermayenin saldırısının püskürtülmesi ve yeni mevziler kazanılması için büyük ölçüde yeterlidir. Türk-İş'in yapısı, sermayenin ve ANAP'ın tavrı nedeniyle, 1980 ve özellikle 1986 yılından sonra çok büyük değişiklikler yaşamıştır. 1989 Genel Kurul kararları bunun kanıtıdır.

Sermayenin saldırısı ancak işçi sınıfının geniş kesimlerinin birlikte vereceği meşru kitle mücadelesiyle geriletilebilir. DİSK mutlaka açılmalıdır. Ama Türk-İş ile DİSK arasındaki ilişki 12 Eylül öncesindekinden çok farklı olmalıdır. Çünkü bugünkü Türk-İş ne 12 Eylül'deki, ne 1982 Anayasa oylamasındaki, ne de 1984-85 yıllarındaki zirvelerdeki Türk-İş'tir. DİSK'in bugünkü bazı yöneticileri 1960'lı yıllardan 1977 yılına kadar nasıl değişmişlerse, Türk-İş'in üye kitlesi ve yöneticilerinin önemli bir bölümü de benzer bir süreci yaşamıştır. ■

▶ **Saldırıları nasıl göğüsleyecek.** *Türkiye'de işçiler 1990'da sermaye ile sert sürtüşmelere girebilecek.*

Fakirlik bütçesi

Ülkenin kıt kaynakları kısa dönemli dengeler uğruna yabancılara aktarılmaktadır.

Gelir bölüşümünde ortaya çıkan bozukluk ülkenin sosyo-ekonomik yapısını bozmuştur.

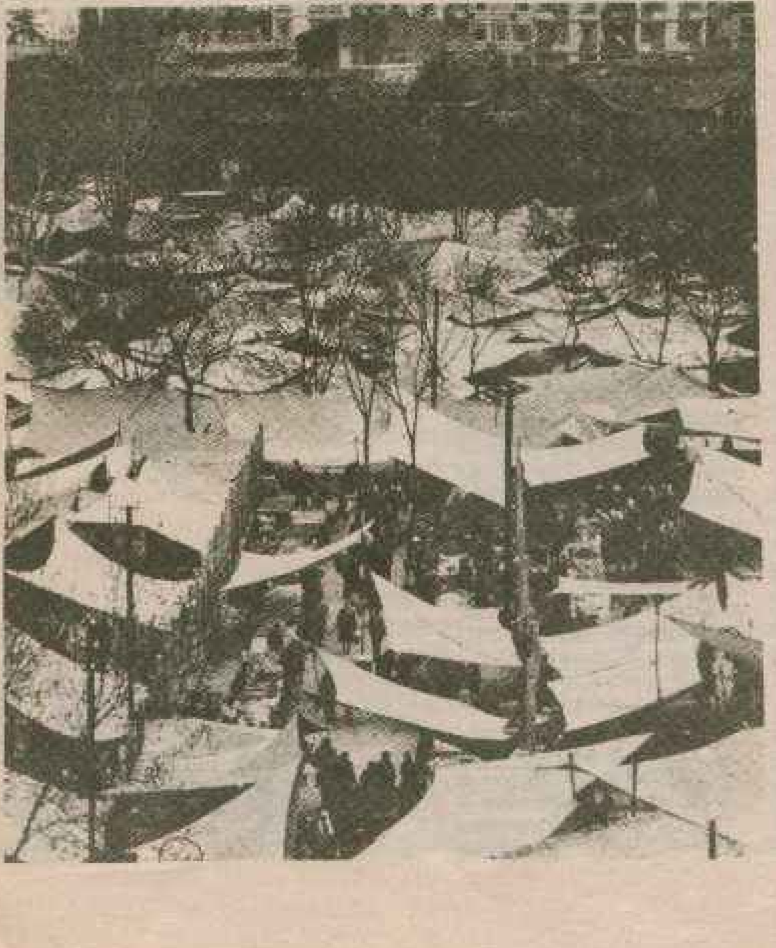
1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu 10,6 trilyon lira açıkla Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Bilindiği üzere açıklanan resmi rakkamlara göre 1989 yılında eflasyon hızı yüzde 70,4 olmuştur. Bu nedenle 1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu'nda öngörülen bütçe açığı miktarı üzerinde tartışma açmak zorunlu olmaktadır.

1990 yılında beklenen bütçe açığı toplam harcamalara göre yüzde 16,58, gelirlere göre ise yüzde 19,88'dir. Bu verilere göre bütçenin uygulanabilmesi için her Türk vatandaşı adına hükümetin yaklaşık 200.000 lira borçlanması gerekmektedir.

Bütçe yasasının 36. maddesi Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakana mali yıl içerisinde 9 trilyon lira tutarında, bir yıl ve daha uzun vadeli iç borçlanma yetkisi vermektedir. Borçlanabilecek miktar gerektiğinde 9 trilyon liranın yarısı kadar fazla olabilecek yani 13,5 trilyon liraya çıkartılabilecektir.

Bütçe yasası gereği olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu bakan her Türk vatandaşını borç altına sokabilecek, bu yetkiyi bütçe yasasında belirlenen koşullara uygun olarak kullanacaktır.

Verilen yetki sınırları içerisinde çıkarılacak devlet tahvillerinin çeşitleri ile bunların faiz oranı, ihraç fiyatı, ödeme süresi, basım ve satış yöntemleri ve diğer koşullar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından belirlenecektir. Bu tahvillerin basım giderleri ve satışa katılacak bankalara ödenecek komisyon ve banka işlemleri vergileri ile satışa katılan bankaların satış işlemleri dolayısıyla yapacakları her türlü gider, vergi, resim ve harçların Hazine tarafından bankalara geri ödenmesinde ve tahvillerin basımında uygulanacak kurallar Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası arasında Muhasebe-i Umumiye (Genel Muhasebe) ve Devlet İhale Yasası uygulanmaksızın akdedilecek mali servis anlaşması ile belirlenecektir.

▼ ***Fakirleşme ortada.*** *Satınalma gücü düşünce, pazarlar daha da önem kazandı.*

İç borçlanma için çıkarılacak tahvillerin basımı, satışa sunumu ve bu işlerle ilgili olarak yapılacak işlemlerin devlet denetiminden uzak tutulabilmesi için 1990 Mali Yıl bütçesine hüküm konulmuş, bu hüküm Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş, Muhasebe-i Umumiye Yasası uyarınca denetim yetkisine haiz bulunan Sayıştay bu konuda devre dışı bırakılmıştır.

Devlet, 1990 Mali Yıl bütçe tasarısı ile adeta bir tefecilik yetkisi almış, bu yetkinin uygulanışı yine bütçe yasası ile anayasal bir kuruluş olan Sayıştay'ın denetimi dışında bırakılmıştır.

Çıkarılacak tahvillerin faiz ve anapara ödemeleri ile mali servis anlaşmasında yer alacak ödemeler ve bunların dışında kalan diğer konsolide devlet borçları ile ilgili gider ve işlemler her türlü resim ve harçtan bağışık tutulmuştur.

Devlet iç borçlanma senetlerinin dövize endeksli olarak ihracı halinde, anaparadaki kur artışları her faiz ödeme tarihi itibariyle yeniden hesaplanıp ana değerine eklenerek iç borç kaydı yapılacaktır.

Devlet iç borçlanma tahvilleri ile Hazine bonoları kamu kurumlarının yapacakları ihale ve sözleşmelerde teminat olarak ve Hazine tarafından satılacak milli emlak bedellerinin ödenmesinde nominal değerleri üzerinden kabul edilecektir.

□

1990 Mali Yılı bütçesi geçtiğimiz yıl bütçe yasalarından farklıdır. Çünkü bütçe yasasının 60.maddesi vergilerle ilgili hükümleri içermektedir. 1990 yılına kadar vergi yasalarının uygulanışı ile ilgili olarak yapılması öngörülen değişikliklerin ayrı yasalar halinde şekillendirilmesi alışkanlığı 1990 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile terk edilmiştir.

1990 mali yılı bütçe yasası'nın 60. maddesi ile ticari ve serbest meslek kazanç sahipleri için uygulanması öngörülen hayat standardı gösterge rakamları ile temel gösterge rakamları arttırılmış, bu artıştan vergi yükümlüleri başlangıçta haberdar olmamışlardır.

Bütçe yasası ile yapılan düzenleme gereği olarak, Ankara, İstanbul, İzmir gibi kent merkezlerinde faaliyet gösteren serbest meslek erbabı 1989 yılında en az 10,2 milyon kazanç elde etmiş gibi vergi ödemek zorunda kalacaklardır.

Bütçe gelirlerinin vergi gelirleri ile karşılanması sırasında dikkate alınması gereken ilkeler, 1990 yılı bütçe yasası çalışmaları sırasında dikkate alınmamış, vergi gelirleri daha çok alt ve düşük gelir seviyesinde yer alan yurttaşlar üzerinde etkin olabilecek şekilde belirlenmiştir.

Özellikle 1989 yılı Aralık ayı sonunda Bakanlar Kurulu tarafından alınan bir seri kararla kesilecek ceza miktarları arttırılmıştır. Vergiyi doğuran olayların belirlenmesi ile ilgili olarak arttırılan ceza miktarları yeterince bilinçlendirilmemiş yükümlüler açısından üzerinde durulması gereken bir konudur.

Daha çok alt gelir grubunda yer alan ve enflasyon nedeniyle elindeki mali olanaklar giderek azalan perakendeci nezdinde yapılan yaygın denetimler sonucunda, işini terk etmek zorunda kalan esnaf ve sanatkarlarımızın sayısı giderek artmakta, bağımsız çalışma olanağını kaybeden esnaf ve sanatkarlar sonuçta ücretli haline dönüşmektedirler.

1990 yılına girerken yapılan düzenlemeler bireysel nitelikte küçük sermaye ile çalışan ve daha çok beceriye dayalı faaliyet gösteren esnaf ve sanatkarları ücretli haline getirebilecek bir özelliğe sahiptir.

□

Türkiye 1990 yılına girerken, yetkililerin de ifade ettiği gibi dış ödemeler dengesi açısından herhangi bir sorunla şimdilik karşı karşıya değildir. Döviz kurları belli bir istikrar kazanmıştır. Ani ve dik dalgalanmalar pek söz konusu olmamaktadır.

1990 yılına girerken ihracatımızda belli bir duraklama olmuş, iç piyasa fiyatlarının istikrarlı tutulabilmesi için ithalat işlemlerinde bazı kolaylıkların sağlanacağı açıklanmıştır. Bu arada yaş sebze ve meyve ithalatı konusu tartışmalara neden olmuştur.

Döviz kurlarının oynak olmaması nedeniyle, yabancı para, getirisi kazançlı ülke olarak Türkiye'yi görmeye ve bulmaya başlamıştır. Bu daha çok yapılan istihbarat ve edinilen bilgilerle hareket kazanan bir olgudur.

Dış ülkelerde özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde parasal tasarrufa verilen faiz ve kâr payları bellidir. Faiz oranı en yüksek yüzde 14'ler civarındadır. Bu oran aynı zamanda kâr payı dağıtımı için de ölçü alınabilir. Örneğin 10 bin dolarlık bir tasarrufun aylık faiz miktarı bu durumda yaklaşık yüzde 1,1 oranındadır.

10 bin doların en yüksek faiz uygulaması ile bir aylık getirisi ise ayda yaklaşık 110 dolardır. Oysa söz konusu tasarruf elindeki dolarları Türkiye'ye getirmiş olsa ve dolarları Türk Lirasına çevirerek herhangi bir bankaya bir ay vadeli yatırmış olsa elde edeceği mali olanağı şöylece hesaplıyabiliriz:

1989 yılı kasım ayı sonlarına doğru doların Tahtakale satış fiyatı 2.320 lira civarındadır. Ülkemize bu tarihlerde 10.000 dolar geldiğini varsayalım ve Tahtakale piyasasında Türk Lirasına dönüştüğünü düşünelim. Elde edilecek Türk Lirası miktarı (2.320 x 10.000 =) 23.200.000 liradır.

23.200.000 liranın bir ay süre ile yıllık yüzde 38'den bir ay vadeli olarak herhangi bir bankaya yatırıldığını varsayalım. Bu faiz oranı ile ayda yüzde 3,16 oranında faiz geliri elde edilir. 23.200.000 lira bir aylık vadeli hesap için alınacak faiz miktarı vade bitiminde en az (23.200.000 x 3,16 =) 733.120 liradır. Bu miktardan gelir vergisi ve savunma sanayi fonu için toplam yüzde 10,5 oranında kesinti yapılır. Kesintiden sonra mevduat sahibinin eline kalacak net miktar (733.120 - 733.120 x % 10,5 =) 656.141 liradır.

Aralık ayı sonunda döviz kurlarında hafif bir değişme olmasına rağmen özellikle dolarda pek değişme olmamıştır. Doların değeri 2.320 lira civarındadır. Elinde-

ki 10 bin doları Türkiye'ye getirip bir ay vadeli bir bankaya yatıran kişi, ay sonunda, yani vade bitiminde tasarrufunu ve elde ettiği net faizi tekrar dolara çevirmek isterse (23.200.000 - 656.141/2.320) yaklaşık 10.282 dolar elde edecektir.

Böylece yabancının tasarrufunu ABD'de veya herhangi bir Avrupa ülkesinde tutması yerine Türkiye'ye getirip değerlendirmesi ona beklediğinin çok üzerinde bir menfaat sağlayacaktır. Bu menfaat yukarıdaki hesaplamadan da anlaşılacağı üzere 10 bin dolarda aylık (282 - 110 =) 172 dolardır.

Türkiye'nin dış ödemeler dengesinde bir sorun yoktur. Döviz kurları düşük tutulduğu sürece bu böyle olacaktır. Çünkü ülkeye döviz girişi hızlanmıştır. Ancak Türkiye'den yabancılara ülke kaynaklarından pay aktarılmaya başlanmıştır. Bu aktarma, kısa dönemli dış ödemeler dengesi rahatlığı için sağlanmıştır.

Yabancıların ülkeye döviz getirmeleri, Türkiye içerisinde getirdikleri dövizleri serbestçe değerlendirebilmelerine rağmen, döviz girişi daha çok resmi işlemler dışında olmakta, şu anda serbest döviz piyasında işlem gören veya görmesi muhtemel döviz miktarı kesin olarak bilinmemektedir.

Döviz girişi enflasyonist etki yaratan bir olgudur. Çünkü ülkeye girişi yapılan döviz bedellerini ödeyebilmek için Türk Lirası gereklidir.

Yaş sebze ve meyveyi yurtdışından ithal etmeyi düşünen, ithalatı serbest bırakmak için çeşitli girişim ve yasal düzenlemelerin yapıldığı bir dönemde yatırımlar durmuş, ülke vatandaşının satın alma gücü düşmüştür.

1989 yılının altı aylık ödemeler dengesi hesapları sonuçlarına göre cari işlemler bilançosunda Haziran ayı sonu itibariyle 48 milyon dolarlık açık olmuştur. 1988 yılı Ocak-Haziran döneminde 368 milyon dolar olan cari işlemler açığı 1989 yılının aynı döneminde yüzde 87 oranında azalmıştır. Dış ticaret bilançosundaki açığın artmasına karşılık diğer mal ve hizmet gelirlerinde işçi dövizlerinde ve turizm gelirlerinde meydana gelen gelişmeler cari işlemler bilançosu açığını önemli ölçüde azaltmıştır. Ancak bu arada Türkiye'ye faiz avantajı için giren döviz kanalları da giderek artmaya başlamıştır. Bu konu resmi kayıtlar dışına da taşmıştır.

Türk Lirasına olan talep artışının, milli para değerini arttıracağı düşüncesi ortaya çıkan gelişmeler sonucunda yok olmuştur. Yabancı para değerindeki müdahaleci istikrar, Türk lirasına ülke içersinde talebi arttırmış, buna karşılık döviz girişini Türk Parası ile ödemek zorunda kalan para yönetimi emisyon hacmini artırmakta sakınca görmemiştir.

1990 mali yıl bütçesi fakirleşme bütçesi niteliğindedir. Satınalma gücünde ortaya çıkan düşme ve kişi başına dolar bazında düşen gayrisafi hasıla rakamları da bu görüşü doğrulamaktadır. 1990 yılı bütçesi içersinde eğitime ayrılan pay yüzde 17,3, buna karşılık faiz ödemelerine ayrılan pay yüzde 23,1 dir. Ülkenin eğitime ayrılan kaynaklarından daha fazlası borç faizlerinin ödenebilmesi için feda edilmektedir.

Bütçenin bugünkü hali ile kesinleşemeyeceği, iç borçlanma kaynaklarına daha çok başvurulacağı bir varsayım olarak kabul edilmelidir. Gerçekte bu görüş bütçe yasasının 36.maddesine konu oluşturmuştur.

Ülkenin kıt kaynakları kısa dönemli dengeler uğruna yabancılara aktarılmaktadır. Gelir bölüşümünde ortaya çıkan bozukluk ülkenin sosyo-ekonomik yapısını bozmuştur. Alt gelir gruplarında yer alanların sayısı artmış, buna karşılık gayrisafi milli hasıladan aldıkları pay düşmüş, üst gelir grubunda yer alanların sayısında artış olmazken pay alma açısından daha farklı hale gelmişlerdir. Bunun kaçınılmaz sonucu bütçe kaynaklarının yaklaşık 1/4 ünün faiz olarak ödenmesidir. ■

D O K U N

DOĞRAMACI ADINA ÜZGÜNÜM

YÖK Başkanı İhsan Doğramacı tam dokuz yıldır gündemde. Gün geçmiyor ki, Doğramacı adı kamuoyunda ilk isim olmasın. Görevden alınması ve ayrılması da olası değil. Üniversitelerin tek egemeni olmayı seviyor ve öyle tanınmayı da çok istiyor. Göstermelik olan YÖK kurulu da gerçekte o ne derse yapıyor. Bay Doğramacı, aynı konuda az zaman aralığında iki zıt karar alma becerisini gösteren insan. Normal insan kişiliğinin izin veremeyeceği bu tür karar değiştirme ve uyum gösterme özelliğini kaç insan gösterir? İşte Doğramacı, böyle bir insan. Bunu da son yıllarda gizlisi saklısı olmadan kanıtlıyor.

Bir türban olayıdır gidiyor. Üniversitede okuyan kız öğrencilerin bir bölümü türban, başka deyişle başörtüsü takmak istiyorlar. Bu istek Doğramacı'nın elinde oyuncak oldu. 1982'den beri neredeyse altı ayda bir karar değiştiriyor. Kim güçlü ise ona uyuyor. Her uyumda kendine göre bir gerekçe buluyor. Buluyor ama, kişiliğini yerle bir ettiğini görmezlikten geliyor. Sonuçta, oldum olası Doğramacı'yı kişi olarak sevmeyen ve davranışlarını sürekli eleştiren bizleri bile üzüyor. Bu kadar olmamalı, dedirtiyor. Bizler insan ve insanlık adına üzülüyoruz. Düşmanımız da olsa insan olarak bilinen bir yaratığın güne göre sık değişim göstermesini istemiyoruz. Onun için Doğramacı adına üzgünüz. Kısacası insan Doğramacı adına üzgünüz.

Gelin de üzülmeyin. 1982'de o günün Atatürkçü geçinenleri adına türbanı üniversitelerde yasaklıyor. Türbanlı öğrenciler derslere alınmıyor. Bir yıl sonra ANAP iktidara geliyor. Türbanı bayrak yapan ANAP'ın baskısına boyun eğen Doğramacı, onun kişiliğinde YÖK, başörtüsünü serbest bırakmak için tanımını değiştiriyor ve modern türban adını alıyor. Hepimizin bildiği sıkmalar modern türban sayıldı ve derslere girilmeye başlandı. Bu uygulamanın yankıları kamuoyunda dinmek bilmeyince yine 12 Eylül Atatürkçülerinin baskısına boyun eğdi, türban gerçek tanımını buldu ve yasaklandı. Adam ne yapsın, birisi kendini atayan, diğeri hükümet olduğu için işlerini gördürdüğü kitle. Hangisine daha önemli işi düşecekse onun dediğini tutuyor. Aradan bir süre daha geçiyor. ANAP'ın oy oranı düşüyor. Bu düşüşe türbanın yasaklanışının etkisi olduğu kanısına varan ANAP, uyguladığı baskı sonucunda; 1988 Aralık ayında YÖK, yeniden bir yönetmelik maddesiyle türbanı serbest bırakıyor. Bunu, aynı doğrultuda bir yasa maddesinin çıkışı izliyor. 13 öğretim üyesi Danıştay'a, Cumhurbaşkanı Kenan Evren Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açıyor ve her iki mahkeme yönetmelik ve yasa maddelerini iptal ediyorlar. Böyle olunca kendiliğinden türban yasağı başlıyor. Ders yılı başında türbanlı öğrenciler derslere alınmıyor. Doğramacı yaşı 75 olmasına karşın sürekli beklenti içinde olan insan. Devlet memurları işe yaramıyorlar diye 65 yaşında emekli olurken, Doğramacı'nın işe yararlılığı 75 yaşına ve sonrasına değin sürüyor. ANAP'ın baskısıyla Doğramacı ve YÖK'ün seçkin üyeleri bu kez türban giyenleri cezalandıran disiplin maddesini yürürlükten kaldırdılar. Dolayısıyla, türban giyen öğrenciye ceza verilemiyor ve türban, Doğramacı ustalığı ile serbest bırakılıyor.

Şu günlerde türban olayı gündemde. Bunu gündemde tutan da bizi üzen de Doğramacı'nın güvensiz kişiliği. Kamuoyunda büyük tepki alan bu uygulaması karşısında üniversitelere gizli buyruklar vererek yasaklamayı üniversiteler yapsın istiyor. Bugün kimi üniversiteler türbanı yasak tutuyorsa ondan izinsiz yapamazlar. Bunu böyle bilmek gerekir. Kısacası, bu 75 yaşındaki insan, benim cinsim ve meslektaşım, kime yaranacağını bilmiyor. Sonuçta insan ve meslek, insanlar arasında büyük yara alıyor. Benim üzüntüm bu. Yoksa Doğramacı'dan bana ne! Üniversiteleri 50 yıl geriye götüren bir insan adına niye üzgün olayım?

Sabah Gazetesi'nde Bekir Coşkun "Bunlar nasıl hoca" diye, Güngör Mengi "Defol Hoca" diye yazıyor. Bir başka gazetede bir grup öğretim üyesi "Doğramacı bukalemun gibidir" diyor. Kendinin atadığı ve ikinci kez seçmediği İTÜ Rektörü Kemal Kafalı da "Doğramacı 70 yaşında bir çocuktur" demekten geri durmuyor. Bütün bunlar profesör olarak beni de yaralıyor. Şu yazıların benim ünvanımı taşıyan insanlara söylenmesi ağırıma gidiyor. Sonra da yolda gördüklerim, "profesör dediğin ne ki, onlara güven olmaz, yalak insanlardır vb" sözler söylüyorlar. Oysa ben ve arkadaşlarım bu tür sözleri hiç haketmedik. İşte ben bunun için üzgünüm. İnsanlık öldü diye sık sık yineleriz ama, bu kadar da ölmedi canım.

Yaş sınırını yasa çıkartarak çözen YÖK başkanına hekimler kurulu rapor vermeli. Başka kurtuluşumuz yok.

1915 Irak Erbil İlçesi doğumlu çocuk hekimi Prof.Dr. İhsan Doğramacı'nın yaşı 75'tir. Bu yaşta değil kamu çalışanı olan, yaşayan insan kalmadı. Rahmetli Cemal Gürsel hastayken cumhurbaşkanlığı yapamaz diye hekimler rapor verdiler ve yenisi seçilmişti. Doğramacı için de benzer yöntem uygulanamaz mı? Bir hekimler kurulu rapor vermeli. Yaş sınırını yasa çıkartarak çözen YÖK Başkanı hekimler raporunu çözemez sanırım. Başka kurtuluş yok da ondan. Güngör Mengi ne kadar defol dese, olmuyor işte. Bütün bunları aslında Doğramacı için istiyorsam namerdim. Ben, insanlık adına istiyorum. ■

"KADIN ÇALIŞMASI"NDAN KADIN HAREKETİNE

Feminist olan ve olmayan sosyalist kadınlar başta olmak üzere, kadınlar arasında dayatmacılıktan arınmış canlı bir diyalogun tartışmalarımızı zenginleştireceği muhakkak.

Kadın hareketi üzerine tartışmaları derinleştirmeye ihtiyacımız var. Kadınların kurtuluşunun kapitalizmin ve erkeğin sömürü ve baskısından kurtulmaktan geçtiği; sınıf çelişkileriyle cins çelişkisinin içiçe geçtiği, binlerce yıldır bu çifte sömürü ve baskının sadece biçim değiştirdiği koşullarda başka türlüsünün düşünülemeyeceği üzerine bugüne dek pek çok şey söyledik. Nihai hedefi doğru belirlerken, mücadelenin bugünü için ise pratiğimiz çoğu kez yetersiz, tartışmalarımız kısır kaldı.

Tanığı ve parçası olduğumuz pratiği, kişisel ve kolektif deneylerimizin ışığında şöyle bir yokladığımızda, "kadın çalışması" anlayışından kadın hareketinin mensubu olmaya geçişin, kavramlarda ve pratikte bir dizi ayrıştırmayı dayattığını görmemek mümkün değil.

Kadın hareketinin esas olarak cins sömürüsüne karşı mücadele temelinde gerçekleştiğine dikkat etmek durumundayız.

Kanımca, öncelikle kadın kitleleri arasında siyasi faaliyette bulunmak ile kadın hareketi içerisinde yer almak arasındaki bağlantı ve farkı ayırdetmek gerekiyor. Her parti ya da siyasi hareketin kadın kitleleri arasında kendine yandaş bulma gayretleri çeşitli çalışma biçimleriyle somutlanıyor. Siyasi örgütlerin yan kuruluşları, rezervleri, "yedek güç"leri olarak şekillenmelerin çeşitli örnekleri gösterilebilir. (ANAP'ın Papatyaları, DYP'nin Gülleri, SHP'nin kadın komisyonları, çeşitli sol grupların "çizgi dernekleri" var.) Sosyalist siyasi hareketin de kadın kitleleri arasında ve onları sosyalizme kazanmaya, siyasi mücadeleye çekmeye yönelik faaliyetleri vardır ve kuşkusuz olmalıdır. Sosyalist siyasi hareket emekçi kadınlar, özellikle de işçi kadınlar arasında ve **kadın-erkek** tüm sosyalistler tarafından yürütülmesi gereken bir siyasi faaliyeti örgütlemek durumundadır. Geniş yığınlara yönelik siyasi faaliyetin ve kitleselleşme gayretlerinin bir bölümü olarak -kendi özgül yanları gözetilerek- şekillendirilecek, bu faaliyetin şimdiye dek ağırlıklı biçimde olduğu gibi partili kadınlara havale edilen "kadın çalışması" olmaktan çıkarılması gerekiyor. Bu siyasi faaliyet alanının doğru tespiti, kadın hareketini "siyasi av" alanı olarak görülmekten kurtaracağı gibi, partili kadınları da kadın kitlesi içinde gerçekleştirdikleri demokrat nitelikli faaliyetlerini sosyalist siyasi faaliyet olarak algılama yanlışından kurtaracaktır. Yine bu yönde, kadın hareketini "demokratik çalışma" alanı olarak gören dar yaklaşımdan, bu "alan"dan siyasi hareketlere kadın devşirme mantığından kurtulmak gerekiyor. Kadın hareketinde kimse kimseden siyasi kimliğini terketmesini isteyemez. Çalışmalar sırasında çeşitli etkileşimler sonucu herhangi bir siyasi harekete yandaş da kazanılabilir, ne ki bu, çalışmanın ancak bir "yan ürünü"dür.

Diğer taraftan, sosyalist kadınların kadın hareketi içerisinde kendi konumlarını belirlemeleri söz konusu. Sosyalist kadınlar iki cephedeki -hem kapitalizmin, hem de erkeğin sömürüsüne karşı- mücadeleyi uyumlaştırma çabalarında, kadın hareketinin esas olarak cins sömürüsüne karşı mücadele temelinde gerçekleştiğine dikkat etmek durumundalar. Bu temelde, kadın hareketinin, değişik sınıf ve kesimlerden gelen, farklı sosyal, siyasal ve kültürel konumlara sahip kadınları kucaklayan,kadın politikaları ve örgütlenmeleri açısından çok çeşitlilik gösteren pek çok parçalı bir bütün olarak görülmesi gerekiyor. Bu açıdan, örneğin kadın hareketinin bu heterojen yapısı gözönünde tutularak, kadınların kadın olmaktan kaynaklanan tüm sorunlarına sahip çıkacak bir program oluşturma (ki on yıl önce derneklerimizin gayet kapsamlı programları vardı) ve kadın hareketini bu program etrafında toparlama düşüncesinin gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Kadınları, ne kadar kapsamlı olursa olsun nesnel olarak gerçekten kapsayıcı olamayacak bir program etrafında toplamaya girişmek yerine, onları bulundukları yerde (yerleşim, üretim, çalışma birimleri vb.) ve ihtiyaca uygun talepler üretmeye, talepleri gerçekleştirmek üzere inisiyatif sahibi olmaya, faaliyete ve örgütlenmeye teşvik etmenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Böyle bir yaklaşım, sosyalist siyasi hareketin kendi programatik hedefi doğrultusundaki talepleriyle kadın hareketinin taleplerinin çakıştığı konu ve alanlarda politikalar üretmesini engellemez. Kadın hareketinin ortak taleplere sahip olabileceği ve ortak eylemler gerçekleştirebileceği gerçeğini de hiç dışlamaz.

Yine aynı şekilde, bu alanda örgütlenme konusunda geçmişten kalan başlıca miras olan "örgütlenme eşittir dernek", "ülke çapında örgütlenme eşittir merkezi bir dernek / örgüt" anlayışının da aşılması gerektiğini düşünüyorum. İşleyiş mekanizması ne kadar esnek, yola çıkış amacı ne kadar kapsayıcı olursa olsun, bizzat "merkezi tek bir örgütün kadın hareketini birleştirebileceği" düşüncesi kadın hareketinin nesnel parçalı-bütün gerçeğine uymuyor.

Farklı kadın politikalarının, örgütlenme biçimlerinin kadın hareketi içerisinde kendilerini özerk birimler olarak ifade etmesinin zaaf değil, tartışmaları ve pratiği zenginleştirici olduğuna inanıyorum.

Kadınların sorunlarına, durumlarına yaklaşımda aynı ya da birbirine yakın görüşleri paylaşan kadınlar, istiyorlarsa, kadın hareketi içerisinde örgütlenme biçimlerinden sadece bir biçim olarak merkezi bir dernek/örgüt elbette kurabilirler ve bunu yaparken de tüm kadın kitlesine değil, kendi kitlelerine -aynı siyasi görüşü değil, kadın politikaları konusunda aynı görüşü paylaşan kitleyi kastediyorum- hitap ettiklerini bilirler. (Burada aynı parti ya da siyasi harekete mensup olan, ama kadın hareketine farklı yaklaşan kadınların pekâlâ olabileceğini vurgulamak gerekiyor. Sözgelimi birleşik Marksist parti kurulduğunda bu durumun hemen somutlanması sözkonusu olabilecektir.) Ayrıca kadın hareketi içerisinde bir örgütlenme biçimi olarak merkezi bir örgüt ne derece tercih edilebilir, bu da tartışılmalıdır.

Kendi payıma, kadınların bulundukları yerde bir araya gelmelerinden, inisiyatif ve renklerini geliştirmelerinden, kendi talep ve ihtiyaçları doğrultusunda örgütlenmelerinden, işleyiş mekanizmaları şekillendirmelerinden, özerk yapılar oluşturmalarından yanayım. Sol sosyalist kadınların da bir parti ya da siyasi hareket "adına", tek başlarına ya da birlikte hareket ederek, tüm kadın kitlesini tek çatı altında toparlamaya girişmek yerine, kendilerini kadın kitleleri içerisinde yetkinlikleri, yaratıcılıkları, becerileriyle ve elbette siyasi kimliklerini de açıkça ortaya koyarak kanıtlamaları gerektiği kanısındayım. Kısaca "yerinde örgütlenme" denebilecek önerinin bir örgütlenme modeli değil, çok çeşitli örgütlenme biçimlerini kucaklayabilecek bir yaklaşım olduğunu ve kadın hareketinin gücünü marjinale hapsetmek bir yana, tam tersine örgütlenmeyi yaygınlaştırarak, birlikte hareket ve ortak eylem için gerçek zemini hazırlayacağını düşünüyorum. İster küçük bir çalışma grubu olsun, ister mahalle/semt/ilçe/il düzeyinde olsun üretici-tüketici kooperatiflerden, kadın merkezlerine, lokallerden halkevleri ya da belediye kadın komisyonlarına, dernekler vb. bu örgütlenmelerin birlikte hareket etme yönünde geçici ya da kalıcı nitelikte yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası koordinasyonları için bugünden ambargo koymanın gereksizliğine, bunu kadın hareketinin iç dinamiklerinin belirleyeceğine inanıyorum.

Kadın hareketi konusunda tartışmaların henüz başlangıcındayız. Feminist olan ve olmayan sosyalist kadınlar başta olmak üzere, kadınlar arasında dayatmacılıktan arınmış canlı bir diyalogun tartışmalarımızı zenginleştireceği muhakkak. ■

AMERİKA'YA DİKKAT!

Avrupa'nın iki yakasının birbirine yakınlaşması çok kişiyi sevindirirken, bir avuç insanı kuşkusuz üzdü. Silah sanayiinden çıkarı olanlar, silah satanlar, ellerindeki mallardan kurtulmak için yeni pazarlar arayacaklar, yaratacaklardır.

Brüksel'deki NATO merkezinden döndükten sonra bir basın toplantısı yapan Başkan Bush, bir kadın gazetecinin sorusu karşısında güç durumda kaldı. TV'de canlı yayınlanan basın toplantısında Bush'un keyfini kaçıran soru şuydu:

Sovyetler'deki perestroyka ve Avrupa'da hızla girişilen silah azaltma politikası sonucu ABD'nin de askeri harcamalarında çok önemli azalma olacaktır. Artan milyonların ülkenin yoksullarına yöneltilmesi söz konusu olabilir mi?

Bush'un baştan savıcı yanıtı kimseyi hoşnut etmedi. Soru çok yerindeydi gerçekte. Öyle ya, ABD'deki her üç zenciden biri, asgari geçinme düzeyinin altında yaşıyor. Yılda 11.000 doların altında bir gelirle yaşamaya çalışırlarken, beyazların ortalama yıllık geliri, 25.000'in üzerinde. Ülkenin 230 milyon vatandaşının % 20'si kent kenarlarındaki gettolarda oturuyor. 19 milyon ağız, yiyecek kuponları yardımıyla doyuruluyor. Washington'daki Urban Enstitüsü'nden araştırmacı **Richard Michel** şöyle diyor:

"Yuvarlak hesap, Amerikalıların % 20'si yoksul, % 20'si zengin ve % 60'ı orta halli halktır diyebiliriz. 1980'li yılın galipleri zenginler oldu, mağlupları ise yoksullar. Zenginler daha zenginleşti, yoksullar daha yoksullaştı." **(Dagens Nyheter, 30/12/1989.)**

ABD'nin brüt ulusal üretiminin (GSMH) % 6,4'ünün (1987) askeri araç-gereç ve silahtan oluştuğunu, yüzbinlerce kişinin geçimini bu sektörden sağladığını düşünürsek, Bush'un basın toplantısında neden keyfinin kaçtığını anlamamız kolaylaşır.

Ve Panama

Fazla kötümser olmak istemeyiz ama, Panama olayının, bir dizi Amerikan saldırganlığına başlangıç oluşturduğu görüşündeyiz. Olayın zamanlaması, kesinlikle bir rastlantı olamaz. Noriega'ya değgin Amerikan adli makamlarının suçlamaları yeni bir şey değil; ülkedeki son seçimlerde hile yaptığı yolundaki Amerikan savları da bilinen şeylerdi. Bu durumda, Avrupa'daki gelişmelerin hemen ardından Panama'ya saldırmaları, tümüyle gerçek amaçlarını ortaya çıkarmıştır. Eskiye gidilirse, birçok ABD saldırısı olayının, uluslararası yumuşama ortamları sırasında gerçekleştiğinin örnekleri görülebilir.

ABD askeri sanayi doymak bilmeyen bir dev olarak kendisine pazar bulmakta, bulamazsa, yaratmaktadır. Birçok ülkede CIA eliyle etkili bir yere sahip olan Pentagon, bu sanayinin gereksinmelerine göre işlevde bulunmaktadır. **The Washington Post**'un ünlü gazetecisi **Bob Woodward "Veil"** adlı kitabında,[1] 1981-1987 yıllarında CIA'nın başkanlığını yapan **William J. Casey**'nin 1983'te Ortadoğu'ya yaptığı "hoşbulduk gezisini" şöyle anlatıyor:

"Casey, Kahire'ye yaptığı 2200 millik uçak yolculuğundan sonra Mısır Başkanı Mübarek'le buluştu ve ABD'nin ülke dışındaki CIA merkezlerinin en büyüklerinden birinin bölge şefiyle görüştü. Afgan gerillalarına gönderilen silah ve araç-gereçlerin büyük bölümü Mısır aracılığıyla gönderiliyordu. Gezi daha sonra; Sovyetler Birliği, Suriye ve Irak'la sınırı, Karadeniz ve Akdeniz'e kıyısı olan, Casey'in görüşüne göre stratejik konumu olup da yeterince değeri bilinmeyen Türkiye'ye devam etti. Son durak, Kral Hasan'ın Fas'ı oldu. Uğranılan her ülke çok önemliydi ve Casey'in bunlardan hiçbirini gözden kaçırmaya niyeti yoktu. **CIA bu ülkelere yalnız güvenlik ve istihbarat yardımı yapmakla kalmıyor; onların önderlerine, tıbbın en son buluşlarından yararlanma, yönetime uçak sağlama ve gönderdikleri kişilere ABD'de eğitim yapma gibi hizmetlerde de bulunuyordu.**"[2]

Bunları yazan, ABD'nin başkentinde çalışan, adını andığı politikacılarla özel yaşamında bile birlikte olan tipik bir Amerikalı gazeteci. Ne dersiniz? CIA'nın "hizmetlerini" alan bu önderler, aldıkları kararlarda ne denli bağımsızdırlar acaba? Zamanında Noriega da böyle biriydi; sonunda düşmanları oldu. Şimdi bakalım hangi Panamalı öndere "hizmet" sunacaklar... Bedeli ne olacak? Panama Kanalı mı?

Başkan Bush'un parlak geçmişinde, CIA başkanlığı da var. Ülkelerin nasıl kullanılacağını oradan da biliyor. Şimdi toplu bir silahsızlanmaya gidildiği taktirde, ülke içindeki güçlü çevrelerin bam teline basacağının da bilincinde. O zaman, makinanın çarklarını yağlı tutabilmek için, üretimi en azından azaltmayacaktır. Panama'dan sonra sıra belki Nikaragua'ya, belki El Salvador'a gelecektir. Çok işsiz kalırlarsa, Ortadoğu'da birtakım kolaylıklar düşünebilirler. Şimdilik, ABD'nin "arka bahçesi" daha elverişli bölge durumunda. Öyle ya, dünyanın hangi ülkesinde Amerikan usulü demokrasi yoksa, gidip asker gücüyle yönetimi değiştirmek, Beyaz Saray'ın en doğal hakkı olarak gösteriliyor. Panama konusunda Ankara'nın neden tepkisiz kaldığını anlamak bu açıdan bakınca da güç olmuyor. Şimdi bir de şunu düşünün: Ya Sovyetler gidip Çauşesku'yu Romenlerden önce devirseydi "bu adam hanedan kurmuş bir sultan" diyerek, Amerikan usulü demokrasi hayranlarının tepkisi nasıl olurdu? ABD'ye istediği ülkeye girme hakkını en azından sessiz kalarak veren ülkeler, anında feryadı koparırlardı "Çauşesku Varşova Paktı ülkelerinin en bağımsız önderiydi de ondan," diye.

Sovyetler Birliği yıllardır, ABD'nin hızlandırdığı silahlanma yarışından yakınır, oraya yatırılan paranın ülke ekonomisinin bunalım içindeki yerlerinde kullanılamamasına üzülürdü. Şimdi büyük bir istekle, askeri sanayii sivil sanayiye aktarma çabasındalar. Aynı şey ABD için söz konusu olmadığından, askeri sanayi aynen ayakta tutulacaktır ve bunun bedelini dünyanın çeşitli yerlerinde Beyaz Saray'a göbeği bağlı olan önderlerin yönettiği halk ödeyecektir. Ama işgal altında kalarak, ama hiç gerekmeyen dev bir orduyu besleyerek.. Enflasyon canavarını, işsizliği ve insan haklarından yoksunluğu bu tabloya ekleyebilirsiniz.

Panama bir başlangıçtır. Lütfen Amerika'ya dikkat! ■

1) Woodward, Bob: Veil: The Secret Wars of the CIA 1981-1987 Pocket Books, New York, 1988. (Türkiye'de de "Peçe" adıyla yayınlandığını sanıyoruz.)
2) A.g.y. s. 300-301.

◀ Başkan Bush. Parlak geçimişinde CIA başkanlığı da var. Ülkelerin nasıl kullanılacağını oradan da biliyor.

BİZ KURUÇEŞME'DE TARTIŞIRKEN...

Küller altından bir şeyler yeşerecekse Marksist teorinin ve pratiğin, klasik öncü sosyalist parti yapısının ve daha birçok şeyin iğneden ipliğe gözden geçirilmesinden korkmamalıyız.

Garip ve ironik bir rastlantıyla adı "Kuruçeşme" diye kalan "Sosyalist Birlik" toplantılarında başından beri birlik stratejisini genel bir radikalleşme eksenine oturtan anlayış egemen oldu. Gerek ilk çağrıcılar grubunda, gerekse tartışma toplantılarını düzenlemekle sorumlu kurulda, çoğunluğun paylaştığı bu yaklaşım, geleneksel Marksizmin çeşitli varyasyonlarını birarada tutan oldukça güçlü bir yönelişti. Birlik sürecinin devrimci-reformist ayrışması üzerinde gelişeceğini öngören bu cephede, normal koşullarda yan yana gelmesi pek kolay olmayan birçok siyaset, "reformist" sayılan siyasetleri dışlama siyasetinde birleşmekte hiç güçlük çekmedi. O güne dek herkesin kendi çevresinde konuştuğu, kendi dergilerinde yazıp çizdiği konular bu kez yüz yüze konuşuldu. Geçmişe oranla çok daha olgun bir tartışma üslubu geliştirildi. Açık toplantılarda, ortak karşıtlığın sözcülerine karşı bile, kronolojik yaşı ortalamanın hayli üstündeki kimi "fenomen şahsiyet"i isyana sürükleyecek kadar saygılı bir dil kullanıldı. Büyük emek ve özveri ile yayınlanan tartışma tutanakları ve bildirilerde, "devrimci" ve "reformist" tezler, daha geniş çevrelerde tartışılmak üzere yan yana sunuldu. Fakat **bütün bu olumlu yanlarına karşın, devrimcilik-reformizm ekseni üzerinde saatler ve günler boyu sürüp giden tartışmalar bugüne kadar sosyalist birlik konusunda somut bir proje üretemedi.** Programın "birlik düzlemleri" ile ilgili son aşaması henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte, daha ilk toplantıdan itibaren açığa çıkan devrimci-reformist ayrışmasına dayalı yaklaşım, kısa süre içinde, sonucunu beklemeyi gereksiz kılacak netlikte kendini ortaya koydu.

Marksizmin acı derslerle dolu dönemlerden geçe geçe yeni sentezlere ulaşacağına, pisliğe bulanmış gezegenimizi ancak onun yaşanabilir hale getirebileceğine inanıyorum.

Reformizmin sözcüleri olarak kabul edilenler ise "alternatif program"larını ve partileşme stratejilerini, ne kimseye benimsetebildiler ne de bunların kendileri için bağlayıcı bir ön koşul olmadığına, dolayısı ile birlik görüşmelerini engellememesi gerektiğine, başkalarını inandırabildiler. Bu arada "legale çıkmak" diye adlandırılan eylemler sırasındaki basın açıklamaları, Kuruçeşme'de zaten fazlasıyla egemen olan "reformizmi" dışlama eğilimlerini haklı olarak daha da güçlendirdi.

Hiçbir sosyalist çizgiyi dışta bırakmayan, Korkut Boratav'ın deyimi ile, "ilkesiz birlik"ten yana olan, benim de içinde bulunduğum azınlık ise Kuruçeşme toplantılarında kayda değer bir etkinlik gösteremedi. **Ben kendi hesabıma sigara dumanına boğulmuş odalarda, reformizm illetine yakalanmamak ve devrimci kimliğimize toz kondurmamak için nelere dikkat etmemiz gerektiği yolundaki diskurları saatler boyu dinlemekten yoruldum. İnsanın kilosu ile devrimciliği arasındaki ters orantı üzerine kurulan zarif teorilerden, şeyh vasiyetlerinden, tarikatçılıktan sıkıldım.** Hiç kuşku yok ki onlar da, durmaksızın Türkiye siyasetinde ciddiye alınacak boyutlarda, birleşik, kanatlı, demokratik ve legal bir sosyalist partinin hedeflenmesi gerektiğini tekrarlayıp duran benden sıkıldılar. Sonuç olarak hiç kimse yerleştiği mevziden bir adım öteye gitmedi. Legal parti tezini sürekli gündem dışı tutanlar dahil olmak üzere, herkes ilk gündeki pozisyonunu inatla korudu. Reformist-devrimci ayrışması anlayışını savunanlar, en sağlıklı birliğin ayrışmadan geçtiğini döne dolana anlattılar ama kiminle ve nasıl bir birlik tasarladıklarını bir türlü ortaya koyamadılar. Başladığımız noktaya dönmek için harcanan bunca emek ve zamanın gerekçesi ise hâlâ ortaya çıkmadı.

Bizler bu minval üzere toplanıp dağılırken Berlin duvarı yıkıldı. Çavuşesku ve Bayan Elena kurşuna dizildi. Romanya'da komünizm neredeyse yasa dışı ilan edildi. Öteki Doğu Avrupa komünist partilerinden kimi halktan özür dileyerek ismini değiştirdi, kimi kendini feshetti. Bayraklardan orak-çekiçler, kızıl yıldızlar kesilip atıldı. Yüzbinlerce insan komünizm karşıtı gösteriler düzenleyerek "çok partili, parlamenter demokrasi" istediklerini haykırdılar. Çar yanlısı, kralcı, milliyetçi, liberal partiler kuruldu.

Çevremizde bu olağanüstü altüst oluşlar yaşanırken içerde SHP'den toplu istifalar ve solda yeni parti arayışlarıyla kendini gösteren bir siyasal canlanma başladı. Dışımızdaki dünyada bunlar olup biterken biz reformistleri köşeye sıkıştırabilecek uygun formülasyonlar bulmaya, "proletarya diktatoryası"nın nasıl yetkin bir demokrasi vadettiğini kanıtlamaya uğraşıyor, "devletin sönümlenmesi" aşaması üzerine tezler sıralıyor, telaş içinde, önceden saptadığımız programı aksatmadan gerçekleştirebilmek için didinip duruyorduk. Bu toplantılardan birinde ben, "devrimi bir iki ay erteleyebileceğimizi", Türkiye'de ve dünyadaki siyasal gelişmelerin bizim tartıştığımız konuların sınırlarını çok aştığını ileri sürmüş ve gündemimizi biraz güncelleştirmeyi önermiştim. Çoğunluk kendisini öylesine kaptırmıştı ki bu önerinin üzerinde bile durulmadı.

Şimdi Kuruçeşme programının ortalarına geldiğimiz şu günlerde bir kez daha, külahımızı önümüze koyup, her şeyden önce **dışımızdaki sosyalist dünyayı toz duman içinde bırakan bu fırtınanın gerçekten ne anlama geldiğini iyice bir düşünmemizi öneriyorum. "O dünya zaten sosyalist değildi ki. Troçki (ya da Mao) bunları çok önceden görmüştü" vb. yanıtların infantil bir haz verebileceğini anlıyorum. Bu hazzın, gözlerimizin önünde büyüyen yangından, has Marksizm-Leninizm'in, yara almadan kurtulacağını zannedecek kadar, sağduyuyu dumura uğratmamasını diliyorum.** Vietnam'ı, Küba'yı, ya da Arnavutluk'u şimdilik ayakta tutan gücün Marksizm-Leninizm mi, yoksa dış dünyaya kapanan sıkı rejim önlemleri mi olduğunu bilmiyoruz. Kim ne derse desin yetmiş yıllık Marksist pratiğin günümüz dünyasında yaya kaldığını apaçık görmek zorundayız. Bunun nedenini ideolojik sapmalarla açıklamaya çalışmak naif bir çabadır. Doğru da olsa sonucu değiştirmez. **Evet, yangın reel sosyalizmin bacasını sarmıştır ama küller "irreel" olana, yani düşüncelerimizdeki bize göre yanlışsız sosyalizme karşı, yeryüzündeki milyonlarca insanın umudunun ve güveninin üstüne yağmaktadır.**

Bu küller altında bir şeyler yeşerecekse Marksist teorinin ve pratiğin, klasik öncü sosyalist parti yapısının ve daha birçok şeyin iğneden ipliğe gözden geçirilmesinden korkmamalıyız. Artık kutsal kitaplardaki ayetleri tekrarlayarak bir yere varamayacağımızı, geniş kitlelerin güvenini kaybeden Marksizmin bu bunalımı aşmak için yeni çözümlemelere, yeni yorumlara gereksinimi olduğunu görmek zorundayız. Böyle zamanlarda sağ ve sol savrulmalar yanında, kaynağa dönmek, eski ustalara başvurmak gibi püriten ortodoks reflekslerin, marazi keskinliklerin ve ahlakçılığın da yaygınlaşacağını, yeni arayışların ve her türlü kuşkunun ideolojik suç sayılabileceğini biliyorum. **Ben Marksizmin can çekişmediğini, acı derslerle dolu dönemlerden geçe geçe yeni sentezlere ulaşacağını, zenginleşeceğini, geleceğin özgürlükçü, eşitlikçi, katılımcı toplumunu yaratacağını düşünüyor ve pisliğe bulanmış gezegenimizi ancak onun yaşanabilir hale getirebileceğine inanıyorum. Ama kendimi politikacıdan çok, akıl-fikir sağlığı ile de uğraşan bir hekim olarak gördüğüm için, şu yaşadığımız günlerde Marksizm adına, insanların gördüklerini özgürce yorumlamalarını, kendilerini diledikleri gibi tanımlamalarını engelleyen, "sınıf mümessillerini" ideoloji sapkınlarından daha tehlikeli buluyorum.**

Kuruçeşme şimdiki halde, Marksistlerin özgürce düşünce üretebileceği, farklılıkların teorik ve pratik zenginleşmenin aracı haline gelebileceği çok sesli bir birliği gerçekleştirme ve siyasi yaşamda açılan olanaklardan yararlanma becerisini gösteremedi. Meramımı yeterince anlatamadığım düşüncesiyle bundan önce kendimi sorumlu tutuyorum. ■

SİYASETTE MARKSİZME TEKABÜL EDEN BOŞLUK

Türkiye'de yasal siyasi yelpazedeki bir boşluktan söz edilecekse, bu boşluk ancak Marksistler tarafından, birleşik yasal bir Marksist parti marifetiyle doldurulabilecektir.

Abdullah Baştürk ve arkadaşları sosyal demokrat nitelikli yeni bir siyasi parti kurmak için çalışmaları başlattıklarını açıkladılar. "Gerçekten demokratik" olacağı belirtilen bu yeni oluşuma, sayıları az da olsa bazı Marksistlerin de ilgi ve sempatiyle baktıkları anlaşılmaktadır.

Türkiye'de üçüncü bir sosyal demokrat partiye ihtiyaç bulunmadığı fikrinde hemen herkes birleşmektedir. Öyleyse böyle bir parti ihtiyacı nereden doğmuştur? Sanırız bunun cevabı, mevcut sosyal demokrat partilerin durumunda aranmalıdır. Türkiye'de sosyal demokratlar yönünden asıl ihtiyaç demokratlaşmadır ve demokrasi mücadelesinde daha tutarlı ve aktif davranabilmektir. Bu bakımdan, Baştürk ve arkadaşlarına kendini hissettiren ihtiyaç, genel siyasi yelpazedeki bir boşluktan değil, sosyal demokrasinin demokratik bir muhalefet olmamasından doğan boşluktan kaynaklanmaktadır.

SHP'den atılan milletvekilleri ve bu ihracı haksız bularak ayrılan Baştürk ve arkadaşlarının kurmayı düşündükleri parti, her şeyden önce bu ihraç ve istifaların **gerekçelerine** uygun düşmelidir. Yedi milletvekilinin SHP'den ihraç edilmelerinin gerekçesi besbellidir. Bu milletvekilleri kendilerini Kürt kimliğiyle ileri sürdükleri için partilerinden ihraç edildiler. Baştürk ve arkadaşları da bu ihracı haksız bulduklarını belirterek partilerinden istifa ettiler. İstifa gerekçelerinin bundan ibaret olmadığını, SHP'nin demokratik niteliğini büsbütün yitirdiğini ve demokratların bu parti içinde kalmalarının anlamsızlaştığını da belirttiler. Öyleyse kurulacak sosyal demokrat parti Kürt kimliğinin daha baştan altını çizerek kuruluş gerekçelerinden biriyle uyumlu olmak zorundadır. Gene bu parti, Türkiye'de demokratik hak ve özgürlükleri, bu özgürlükleri yok eden anayasal çerçeveye karşı verilen bir mücadele tarzında savunmak zorundadır. Bunun bugün ne denli cesur bir siyasi mücadeleyi gerektirdiği gün gibi ortadadır. Öyleyse Baştürk ve arkadaşları sadece savlarıyla tutarlı bir perspektif ilan etmekle kalmayarak, bunun gereklerini yerine getirmeye de hazır olmalıdırlar.

Türkiye'de yasal siyasi yelpazedeki bir boşluktan sözedilecekse, bu, Marksistlere karşılık düşen bir boşluktur. Bu boşluk ancak Marksistler tarafından, elbirliğiyle ve birleşik yasal bir Marksist parti marifetiyle doldurulduğu zaman dolacak olan bir boşluktur. Ancak Türkiye'de yasal siyasi yelpaze sadece Marksist düşüncenin örgütlenmesinden yoksun değildir, çünkü Marksizmin işlevi böylesine marjinal değildir. Türkiye'de, siyasi demokratikleşme dahil, modern toplumda olması gereken bütün süreçlerin önü tıkanmıştır. Türkiye ancak, birleşik yasal bir Marksist partinin açacağı perspektiften yürüyerek yeni gelişme dinamikleri kazanabilecektir. Öyleyse siyasette Marksistlere karşılık düşen boşluk, sanıldığından daha büyük, Türkiye'nin gündemini tıkayacak denli geniş bir boşluktur.

Marksist hareketin bu boşluğu doldurmak için birlikte hareket etmek zorunda olduğuna dair en küçük bir kuşku yoktur. Ancak Marksist hareketin kendi içinden çıkıp gelen kimi eğilimlerden ötürü birleşik yasal bir Marksist partinin yaratılması gecikmektedir. Böyle bir partinin yaratılması geciktiyse ve daha da gecikecekse bundan elbette Marksistler sorumludurlar. Bazı Marksistlerin ilgi ve sempatilerinin kurulacak üçüncü bir sosyal demokrat partiye yönelmesinden ötürü bir sorumluluk doğacaksa, bunun da sorumlusu Marksistler olacaklardır.

Marksist hareketin Türkiye'de, kendi birliğini zorlaştıran faktörler olarak geliştirdiği eğilimlerden biri Marksistlerin birliğini değil, "Marksizm içi ayrışmaları" önemseyen eğilimdir. Marksizmin işlevini ve perspektifini daraltan bu eğilim, Marksizmin hayli yüklü bir fatura ödediği eğilimdir. Marksist solun Türkiye'de çoktan ve biraz da fazlasıyla sağladığı "aynılar aynı" vasatı üzerinden yürüyerek bir yere varılamayacağı gün gibi ortadadır.

Marksistlerin birliğini birleşik yasal bir Marksist partide sağlamayı zora koşan eğilimlerden biri de "Kendi bildiğini okumak" fakat kendi bildiğini "herkes adına" okuduğunu kanıtlamaya çalışmaktır. "Tek başıma varım" diye çıkmadığını, amaçlarının "diğer Marksistlerle birlikte yasal bir parti kurmak" olduğunu sık sık açıklama ihtiyacı duyan TBKP genel sekreteri Haydar Kutlu'nun **koşul** saymayarak ileri sürdüğü şu koşula bakalım: " 'Komünist' adını koşul olarak ileri sürdüğümüz de doğru değil. Biz çok önceden beri isim fetişisti olmadığımızı söyleye geldik. Komünist adı egemen güçlere karşı bir koşuldur. Yasak duvarı 8 Aralık çıkışı ile delindi ama henüz yıkılmadı, yıkıldığında 'parti adı' sorunu Marksist solun iç sorunu haline gelir. O durumda parti adı ortak hareketin, birliğin çıkarları açısından yeniden ele alınabilir." (**Adımlar** 14-27 Ocak 1990. Sayı 27.)

O zaman düşünelim. Nedir Marksistlerin hemen bugünden, yasal bir Marksist partiyi oluşturmak üzere işe koyulmalarının engeli: 'Komünist' adıyla yasallaşma tavrındaki ısrardır. Çünkü "ortak hareket" dediğin Marksist hareketin öteki bileşenleri, yasallaştırılacak şeyin kimlik mi, isim mi olduğu konusunda seninle aynı görüşü paylaşmıyorlar. Böylece "egemen güçlere karşı koşuldur" dediğin isim, ortak hareketin taraflarına karşı ileri sürülmüş bir koşul olmuyor mu? Ayrıca, madem ki "ortak hareket"ten sözediyoruz, ortaklığın, oluşturacağı ve bizimki olmayacağını peşinen kabullendiğimiz bir iradeden de söz ediyoruz demektir. Öyleyse ileri sürülecek olmazsa olmaz bir koşul olacaksa, bunu da "ortak hareketin" iradesi belirlemeyecek midir? Senin koşulun 'komünist' adı ise, gel, bunu "ortak harekete" getir, orada ortak bir iradeye dönüşürse benim kabulümdür, ama sen aksi sonucu yani "komünist" adıyla yasallaşmanın "ortak hareket" tarafından reddedilmesini kabul edeceğini bu günden deklare edebiliyor musun?

> **Yedi milletvekilinin SHP'den ihraç edilmelerinin gerekçesi besbellidir. Baştürk ve arkadaşları da bu ihracı haksız bularak istifa ettiler. Öyleyse kurulacak sosyal demokrat parti Kürt kimliğinin daha baştan altını çizmek zorundadır.**

Yasak "delinmiş ama henüz yıkılmamıştır, yıkıldığında..." İşte koşul içinde bir koşul daha. "Yıkıldığında"... Ancak o zaman "isim" "sorunu tartışılabilir" hale gelecektir. Neyin ne zaman tartışılacağını sen tayin edeceksin ve "ortak hareket", ortak hareket olacak. Demek ki, hem "ortak" hem de sadece kendisi. Marksistlerin birliği platformuna bu açıdan yaklaşılması, ben sizinle isim sorununu bugün tartışmam, ancak yasak yıkıldığında tartışabilirim tavrıyla hareket edilmesi ve kendi örgütsel bencilliğinin bir ilkeymiş gibi sunulması, bu yaklaşımın gerçekten Marksistlerin birliğini isteyip istemediğini de gündeme getirir, nitekim getirmektedir. ■

Yaşar Yiğit

SOL'DA ZİHNİYET DEVRİMİ

Hemen herkes birlik istiyor, hiç kimse "iddia edildiği gibi birlik acil, zorunlu bir ihtiyaç değildir, biz mücadelemizle birliği sağlayacağız" demiyor, ama yine de birlik gerçekleşme yoluna girmiyor.

İnsanlığın binlerce yıldır süregelen gelişim zincirinde çok özel bir halka olan 20. yüzyılın son on yılına girmiş bulunuyoruz. Dünya uygarlığının yaratıcı öznesi olan insanlık, yeni bir çağa, bu büyük değişime, hazırlık yapıyor. Herkes kendi bulunduğu konumdan kalkarak istem ve eylemlerini daha açık ve güçlü şekilde duyuruyor. Ne var ki, insanlığın bütün duyularının ayağa kalktığı ve gizil potansiyellerinin açığa çıktığı 20. yüzyıl bu görkemli atılımı gölgeleyen sorunların doğmasına da tanık oldu. "Global Sorunlar" olarak adlandırılan bu yeni türdeki sorunlar, dünyamızı bir yokoluş/varoluş durumuyla yüzyüze getirdi. Özellikle bilimsel-teknolojik devrimin devasa potansiyelinin şimdiye kadar büyük ölçüde doğaya ve insana aykırı yıkıcı kullanımı öncelikle ele alınması gereken bir sorun olarak ön plana çıkıyor. Çeşitli yönleriyle, dünyamızın içinde bulunduğu bu durum, herkesi endişelendiriyor.

Birlik sürecini zora sokan egemen yaklaşım "sol" sektarizm değil, asıl uzağı göremeyen pragmatik birlik anlayışıdır.

Bir yanda, tüm sorunların doğmasına kaynaklık eden kapitalizm, diğer yanda, kendi halklarının ihtiyaçlarına yabancılaşmış sosyalizm olgusu insanlığı adeta bir seçeneksizlik durumuna sürüklemiş görünüyor.

İnsanlık, bu yeni türdeki sorunları aşmanın, içine düşülen bu çukurdan çıkmanın yollarını arıyor ve tartışıyor. Gelişmenin sürekliliğini tehdit eden bu özgül durumu, filmlerdeki uzaylılar yaratmadığına göre elbette ki sorumlusu bizleriz.

İşte bu noktada sosyalizm, insanlığa ve onun geleceğine karşı duyduğu derin sorumluluk duygusu içinde, kendisinden kaynaklanan öznel hataları, özeleştirel bir tarzda ortaya koymakta ve bunları giderme yönünde cesur, enerjik bir yaklaşımla bu çok tehlikeli çukurdan hep birlikte çıkışın projesini insanlığın gündemine sunmaktadır. Sosyalizm, insanlığın kendi yolunu seçme özgürlüğünün güvence altına alındığı, içeriden ya da dışarıdan şiddet ile bastırılmadığı, demokratik bir ortam istiyor. İnanıyoruz ki, bu ürkütücü atmosferin aşılmasıyla şu temel soru insanlığın politik gündeminin merkezine yerleşecektir: Kapitalizm de, sosyalizm gibi insanın hakkını insana verebilecek mi?

Özeleştiri gibi, insanlığın eriştiği en yüksek sorumluluk duygusundan yoksun bulunan kapitalistler ve sınıflı toplumun bencilliğinin tutsağı olmuş bütün siyasal akım ve eğilimler, koro halinde "sosyalizmin iflas ettiği"ne, "komünizm idealinin öldüğü"ne dair çığlıklar atıyorlar.

Öte yandan sosyalizm, tarihinde benzeri görülmedik, derinlemesine ve genişlemesine yayılan esaslı bir iç mücadele yaşıyor. Sovyetler'de patlayan açıklık ve yenilenme rüzgârı, sosyalizme yabancı olan her şeye karşı açtığı uzlaşmaz mücadele ile, on yıllardır suyun dibinde birikmiş olan çamur ve tortuyu yüzeye çıkartıyor. Yetmiş küsur yıldır, bilinmeyene yolculuk serüvenine çıkmış olan sosyalizmin, mevzi-lokal kayıplar verecek olsa bile, bu iç mücadeleden arınarak ve güçlenerek çıkması ihtimali, tarihin mantığı ile tamamıyla uygunluk içindedir. Reel sosyalizmin, perestroyka ile birlikte, daha üst, yeni ve çağdaş bir evreye sıçradığını görmek, bizleri sosyalizmin geleceği konusunda iyimserleştiriyor.

Yeniden yapılanmanın militarist modeli ve Türkiye

Bilimsel teknolojik devrimin doğrudan, muazzam etkileri altında yeniden yapılanma rotasına giren farklı sistemlerin sınır çizgilerinde yer alan Türkiye, artan bir dikkatle dündaki yeni süreçlerin ışığında kendi özgül konumunu yeniden sorguluyor.

Yönetici kapitalist sınıf ve politik temsilcileri, yoğun bir arayış içinde, yüzlerce yıllık Doğu despotizminin geleneklerinden azami ölçüde yararlanarak, 67 yıllık cumhuriyeti sürdürmenin yeni yollarını denemeye hazırlanıyorlar. Devletin yapısını güçlendirmeyi esas alan bir çizgide ortaya çıkan, içeride modernizasyon, dışarıda entegrasyon yönelimleri, yönetici sınıf cephesindeki konsensusun ana çerçevesini oluşturacağa benziyor. Kısacası, yeniden yapılanmanın militarist modeli ve Türkiye'nin değişen dünyaya adaptasyonu, 90'lı yılların içeriğine damgasını vurmaya aday gözüküyor.

Öte yandan egemen güçlerin, 12 Eylül rejimi ile pekiştirdikleri merkezi-politik inisiyatifi sonuna kadar kullanmaya kararlı oluşları, diktatörlüğe karşı demokrasi alternatifine öncelikli bir yer kazandırıyor. Bu nedenle nüfusun ezici çoğunluğunun acil istemi, politik yaşamın demokratikleştirilmesidir.

Ne yazık ki, hem toplumun ekmek ve özgürlük özlemine tercüman olacak, hem de kapitalist-militarist temeldeki gelişme modellerine karşıt, alternatif toplumsal gelişme modelleri üretebilecek ileri dinamikler politik temsilden yoksundurlar. Politik saflaşmada "Sol'daki Boşluk" olarak nitelendirilen bu durum, uzun yıllardır süregelen yaygın birlik özlemine de kaynaklık etmektedir.

Sol'un gündemi ve zihniyet devrimi

Türkiye'nin sosyo-politik gündemi ve yakın gelecekte sol'un nasıl bir rol oynayacağı sorusu, kamuoyunda yeniden ön plana çıkmaya başladı. Bu yeni ilgide, sosyal demokrat hareketteki çözülme belirtilerinin yanı sıra, sosyalist ülkelerdeki gelişmelerin de önemli payı olmuştur. Kanımızca, sola yönelik beklenti ve umutların gerçek karşılıklarını bulabilmesi için, öncelikle solun kendini yeniden tarif etmesi gerekiyor. Bu yöndeki arayış ve tartışmaların belli bir düzlemde süreklilik kazanması, hem dışsal hem de içsel politik gündemin yeniden belirlenmesini, solda yeni yol seçimlerine açıklık getirecektir.

Türkiye sol hareketi, son 30 yıllık zaman diliminde, dalgalı denize düşen kayık misali amansız bir varoluş mücadelesi vermiştir. Sözü edilen politik boşluğu gidermenin bütün yolları denenmiş ve pratikteki geçerliliği test edilmiştir. Kazanılan birikim ve özdeneyim, Türkiye sol'unun en büyük zenginliği olarak önümüzde durmaktadır. Kendini bağımsız olarak ifade etmenin, ünlü deyişle "güneşin altında özgürce yer alma hakkı"nın farklı biçimleri, akıp giden hayatın sadeleştirici etkisi altında fazlalıklarını atarak, eksikliklerini tamamlayarak belli bir maddi gerçekliğe kavuşmuşlardır.

Ne ki bugün, akıl almaz bir fedakârlık ve cesaretle yaşanmış ve yazılmış tarihten, politik sahnenin kulisinde kalmış, azınlık ve kendini beğenmişlik psikolojisi ile marjinallik çıkmazına saplanmış bir sol olmak, hemen herkesi acı acı düşündürüyor olsa gerek. Böylesi bir durumda hiç kimse sevabı kendisine günahı başkasına yazan bencilce yaklaşımlara prim vermemelidir. Zamanın ve insanlığın bizden beklediği tutum, kendi öznel hatalarımızı kökensel temelleriyle birlikte açıklıkla ortaya koymaktır. Evet, bu yapılabildiği taktirde solda gerçek bir zihniyet devrimi yaşanacaktır. İşte o zaman bıktırıcı ölçüde havada uçuşup duran sözler, vaadler, kavramlar, yaşamdaki gerçek karşılığını bulmaya başlayacaktır.

Sosyal süreçlere politik müdahale/kitlelerle bütünleşme/yaşamı yeniden örgütlendirme ve dönüştürme hedefleriyle kendisini yeniden bulacak olan sol, geçmişe ilişkin muhasebenin, günümüze ilişkin mücadelenin ve geleceğe ilişkin projelerin gerçek hakkını vermeye aday olabilecektir.

Birlik neden gecikiyor?

Sol'un gündeminde bir süredir ön sıraya yerleşmiş olan birlik sorununun, en "gizemli" konu ve temel siyasi gerilim kaynağı olmaya devam ettiğini herhalde herkes kabul edecektir. Hemen herkes birlik istiyor, hiç kimse "iddia edildiği gibi birlik acil, zorunlu bir ihtiyaç değildir, biz mücadelemizle birliği sağlayacağız" demiyor, ama yine de birlik bir türlü gerçekleşme yoluna girmiyor. Aziz Nesin'in "Biz bize benzeriz" saptamasında olduğu gibi, belki bunun da "kerameti" bizden menkuldur.

Sanıyoruz bu izahı güç sorunu bir bilmeceye ve heyülaya dönüştürmeden ele almanın bir yolu vardır. Anlaşılan özlemlerle gerçeklerin doğru ayrımını yapmayı bir kez daha denemek gerekiyor. Olayın ilginçliği şurada saklı olmalı. Böylesine toplumsal bir ihtiyaç olarak kabul gören birlik sürecine, zamanında yapılmış politik öngörüler sonucunda değil, tamamıyla pratik zorunlulukların dayatması sonucunda gelinmiştir. Yani tercihler zorunlu ama henüz özgür değil. Durum saptaması için bir anket yapılsa, herhalde çoğunlukla birlik gereksinimi dışsal nedenlerle açıklanmaya çalışılacaktır. Hem de Komünist Manifesto'nun "Bütün ülkelerin işçileri birleşin" çağrısını bildiğimiz halde.

Birlik sürecinin bütünselliğini deforme eden, hedefe yönelik akışını güçleştiren yaklaşımlar bir madalyonun iki ayrı yüzü olarak karşımıza çıkmaktadır. Madalyonun bir yüzünde birliğin diyalektik çoğulcu yapısını benimsemeyen klâsik dogmatik-monolitik-statik anlayışlar, diğer yüzünde ise birliğin bütünsel teorisini gözardı eden günübirlikçi-pragmatik zihniyetler bulunmaktadır. Ve sanılanın aksine birlik sürecini zora sokan egemen yaklaşım "sol" sektarizm değil, asıl uzağı göremeyen pragmatik birlik anlayışıdır. Bu anlamda "birliğin politik ön planı"nı önemsemeyen Kuruçeşme platformu ile, nihayet "Tekil Çıkış-Birlikte Kuruluş" olarak özetlenebilecek bir noktaya gelen TBKP'nin birlik anlayışları, çoktan aşılması gerekli birlik anlayışlarının olumsuzluklarıyla malûldürler.

Birlik sürecine ve "birlikçi" zihniyetlere damgasını vuran kültürün kimyası analiz edildiğinde, en az bulunan şeyin özgür irade olduğu görülecektir. Bu nedenle birlik sürecini özgürleştirmek gerekiyor. Bilinç ve özgürlükle yoğrulmuş birlikçi tutum, her aşamada sorumluluk duygusunu içselleştirecek ve çelişkilerin çözümünde yapıcı rol oynayabilecektir.

Birliğin demokratik/ çağdaş modeli

Birlik sürecinin özgürleştirilmesi, onun belirlenen olmaktan, belirleyen olma aşamasına yükseltilmesiyle olanaklıdır. Birlik sürecine katılan parti, hareket, grup, çevre ve bireyler, kendisini eksiksiz özgürce ifade edebileceği bir diyalog-tartışma ve birlikte çalışma ortamından geçerek, nasıl bir birlik istediklerini, -ve nasıl bir birliği reddettiklerini- açık seçik anlatmak durumundadırlar. Şayet nasıl bir birlik istediğimizi açıklıkla ve kararlı bir tutumla ortaya koyamıyorsak, birliği hak etmemişiz demektir. Çünkü her şey gibi birlik de, yoğun emek harcanarak hakedilecek ve kazanılacaktır. Doğaldır ki, tercihlerini birliğin en yüksek biçiminden, partiden yana koymuş olanlar herkesten çok emek vermek zorundadırlar.

Sol kamuoyu, tercihlerini "Birleşik Marksist Parti"den yana koymuş olanları uzunca bir zamandır bilmektedir. Ancak bunların söz konusu partinin hazırlık ve kuruluş süreci için ne yaptıklarını ya çok az bilmekte ya da gerçekte bir şey yapılmadığı için sürecin kendiliğinden akışından "mantıki yorumlar" çıkarsamaktadır.

Parti birliğinin gerçekleşmesinde engel teşkil eden birçok etmenin varlığı bilinmektedir. Bunlar, programatik/politik ve örgütsel nedenler olarak kategorize edilebilir. Sanırız bunlarla bağlantılı, ama bunların daha üstünde bir engel, daha doğrusu boşluk, birleşik parti isteyen Marksistler'in çabalarını gölgelemektedir. Söz konusu boşluk, geleceğin sosyalist demokrasi partisinin yapılanışını, hemen bugünden birleşik hareket bazında içselleştiren, birliğin ona katılanları hem içeren hem de aşan sentezini, kolektif bir irade ve otorite olarak örneyi hedefleyen, kaba eşitlikçiliği ve klâsik çoğunluk/azınlık psikolojisini kırmış, iknayı ve konsensusları temel alan, farklılıkları zenginliğe dönüştüren bir demokratik birlik modelinin objektif bir ölçüler manzumesi olarak yaratılmayışından doğuyor.

Birliğin demokratik-çağdaş modeli, "devrimci/reformist" ya da "klâsikçi/yenilikçi" gibi yapay mutlaklaştırmalardan uzak, kolektif bir irade içinde gönüllü yer almanın haklar ve görevler bütünlüğünü gözeten bir tarzda, birliğin bütünsel çıkarları ile birliğe katılanların çıkarlarını uyumlaştıran, sadece merkezdekileri değil, belki ondan daha çok tabanda, hayatın içindeki birliği esas alan bir model olabilir. Böylesi bir model, merkezlerdeki olası zihniyet değişikliğinin gerçek güvencesi olabilecek aşağıdan bir devrimin önünü açacaktır.

Birliğin ve yenilenmenin öznesi

Evet, sol'daki birlik ve yenilenme süreçlerini kesin sonuca götürecek, tabuları ve kültleri cesaretle yıkarak ve eskimiş her şeyi yetkinlikle aşarak, gelenekten geleceğe, gelecekten bugüne bütün güzelliklerin ve değerlerin taşıyıcısı olabilecek aşağıdan bir devrime ihtiyaç vardır. "Hava kurşun gibi ağır" ve "yüreklerin kulakları sağır" olsa bile "hava toprak gibi gebe"dir.

Soldaki birlik ve yenilenme süreçlerini kesin sonuca götürecek tabuları ve kültleri cesaretle yıkarak ve eskimiş her şeyi yetkinlikle aşarak, gelenekten geleceğe, gelecekten bugüne bütün güzelliklerin ve değerlerin taşıyıcısı olabilecek aşağıdan bir devrime ihtiyaç vardır.

Bu devrim, içimize ve topluma yönelik olarak sürdürdüğümüz politik ilişkiler alanında oluşmuş nüveler ve "gelişmekte olan eğilim" olarak zaten vardır. Bu devrimin hızlandırıcı öznesi, bu yönelimi benimseyen ve sorumluluklarını girişkenlikle yerine getiren her tek insanın kimliğinde somutlaşacaktır. Ve asla önceden verilmiş bir "müktesep hak" değildir. İnsanlığın yaşamında yep yeni bir çığır açan ve 150 yıl önce gerçekleşen "düşüncede devrim" bugün her yöne ışık saçan bir aydınlanma olarak yeniden güncelleşmiştir. Devrimin güncelliği yenilenmedir.

Şayet bugün enternasyonal düzlemde bir sosyalist yenilenme hareketi ortaya çıkmış ise, hiç kuşkusuz bunun temel nedeni, dünün "öncüleri"nin sosyalist gelişmenin özüne sadık kalmamış olmasındandır. Bir Marksist olarak ne yaparsak yapalım, kendimizi tartacağımız sabit bir değer hep önümüzde duracaktır: Seçme ve Denetleme Özgürlüğü. Sosyalist yenilenmenin özü, bu iki temel özgürlüğün hakkıyla kullanılmasında düğümleniyor.

Türkiye sosyalist hareketinin diğer ülkelerden farklı, özgül bir yanı, bölünmüşlüğün aşılmasının yenilenmenin ta kendisi olmasında somutlanıyor. Bütünü ifade etmekten uzak tek tek parçaların, tekil anlamda yenilenebilmeleri nihai olarak imkânsızdır. Bu nedenle yeni bir yüzyılın eşiğinde değişimin öznesi olabilmek, Türkiye sosyalist hareketi için birlik içinde yenilenme denkleminin doğru kurulmasından geçiyor. Birlik içinde yenilenme, gerçekte, klâsik birlik içinde mücadele yaklaşımının daha üst ve çağdaş biçimlenişi olarak algılanmalıdır.

Birlik içinde yenilenmenin özneleri, içimize çöreklenmiş "doğruculuk fetişizmi"nden kaynaklanan hata yapma korkusunu kırarak, özgür ve yaratıcı düşünebilen, saçmalığa dönüşmüş olan dar grup psikozlarının parçalanmasında tereddüt etmeyen, bir düzleme sıçrama yapmak zorundadırlar. Önümüzdeki süreçler işte bu sıçramayı olabildiğince yığınsal yapıp yapamayacağımızı test edecektir. ■

NASIL BİR PARTİ?

Uzun süredir sayfalarımızda yer verdiğimiz "Nasıl Bir Parti?" soruşturması Yalçın Yusufoğlu'nun yazısıyla son buluyor. Şüphesiz sorun "ezelden ebede" kapsanmış ve bitirilmiş değildir. Bir soruşturma biçiminde olmasa bile konuyla ilgili görüşlere yer vermeye devam edeceğiz bu yüzden.

Yalçın Yusufoğlu: Kendini siyasetle sınırlamayan parti

Geçtiğimiz aylarda **Görüş** sayfalarında çeşitli görüşlerle yanıtı aranan "Nasıl Bir Parti?" sorusu, ülkemiz sosyalist hareketinin içinde bulunduğu birlik tartışmaları sürecinde ele alınan başka sorulara bağlı bir önem taşıyor.

Kuşkusuz, o soruların hepsinden önce, daha elemanter bir soruyu sormak gerekiyor: **Niçin Parti?** Bu sorunun yanıtı, partinin ideallerini ve düşünsel temelini, uzun ve kısa erimlerdeki genel programatik şekillenmesini, dolayısıyla, bu partiyi birlikte oluşturacak olanların yönelimlerini gündemin ön planına getiriyor.

Parti, halkın her alanda kendi öz kurumlarını yaratmasına, işlevlerini genişletmesine, yapılarının demokratikleştirilmesine, kendi varlığını, ağırlığını onlarla ifade etmesine, bu kurumlar içinde bireyler olarak gelişip yetkinleşmesine yardımcı olmak zorundadır.

Öngörülen partinin sosyalizmi amaçlaması ve ülkemizde geçmişten bugüne oluşagelmiş sosyalist birikime hitabetmesi, bu birikimi mevcut halk dinamikleriyle bütünleştirip ilerilere götürmesi dileği çabalarımızın varoluş nedeni.

Bugün toplumumuzun gündeminde çok yakıcı sorunlar var, siyasi demokrasi ve ekonomik-sosyal reformlar ihtiyacı her geçen gün daha da ivedi bir önem kazanıyor. Türkiye, gelir dağılımındaki adaletsizlik bakımından, uluslararası istatistiklere göre, dünyadaki en kötü yedi ülkeden birisi. Çalışan yığınlar büyük sıkıntılar içinde. İmalat sanayii çıkmazda, tarım çöküntü halinde. Çevre kirliliği ise yoksulluk ve kötü beslenmenin yanı sıra, büyük kentlerde insanlarımızın biyolojik varlığını tehdit eder boyutlarda. Ve en önemlisi, bunca ağır sorunlar altındaki ülkede demokrasi yok. Sonuç olarak insanlar bezgin ve umutsuzlar, çaresizlik içindeler, yarını düşünmek şöyle dursun, bugünü nasıl geçireceklerini düşünüyorlar. Bir Türkiye düşününüz ki, yurttaşları, büyük kentlerden ücra köylere kadar tek kurtuluş yolunu, Avrupa'ya mı olur, Suudi Arabistan'a mı, Kanada'ya mı, yoksa Avustralya'ya mı neresi olursa olsun, kapağı yurtdışına atmakta görüyorlar.

Kurulacak sosyalist nitelikli bir parti, tabii ki, halkın en ivedi sorunlarına somut çözümler önermek zorunda. Fakat, salt ivedi sorunların çözümü doğrultusunda muhalefet yapmak için sosyalist bir parti kurmanın anlamı yok. Zira, iki adet sosyal demokrat partiye ilaveten üçüncüsü kurulurken, bir dördüncüye ne gerek var?

Bu bakımdan, oluşturulmasını arzuladığımız parti, elbette toplumumuzun tüm güncel sorunlarına ivedi olarak eğilecektir, ama böyle bir parti sosyalist toplum projesiyle ve amacıyla yola çıktığı ve bugünü yarına bağlayabildiği takdirde toplumsal ihtiyaca yanıt verebilir; onun varoluşu ancak anti-kapitalist niteliğinde ve sunacağı sosyalist toplum modelinde asli ifadesini bulabilir.

Böylece, **"Nasıl Bir Sosyalizm?"** sorusu, birlik ve partileşme çabalarımızda en fazla tartışmamız gereken konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorun, sosyalizmin "reel sosyalist" versiyonunun yadsınması ve bu kapsamda gerçekleştirilmiş -birbirine pek benzer- modellerin "o toplumsal koşullarda ancak bu kadar olabiliyor" tarzında referans sayılmaktan çıkması anlamına geldiğinden, sadece yeni kurulacak olan sosyalist kimlikli bir partinin değil, söz konusu ülkeler dahil dünyanın dört bir yanındaki sosyalizm amaçlı tüm partilerin, çevrelerin tartışma gündeminin başındadır.

Birlik ve partileşme çabalarında sosyalist toplum projesi tartışmalarının müşterek temel noktalara ulaşabilmesi sadece amaçlanan sosyalizmin sosyal, ekonomik, siyasal ve kurumsal karakteristiklerinde birbirine yaklaşan nosyonların ve görüşlerin çeşitlilik içindeki ahengini ortaya çıkarmayacak, aynı zamanda kurulucak partinin modeli konusundaki kavram birlikteliğini ve dolayısıyla işleyiş esaslarını getirecektir.

Tabi ki, böyle bir noktaya varılması tartışmaların biteceği, -yani partinin ancak tartışmalar sona erdikten sonra kurulabileceği- anlamına gelmiyor, tersine, tartışan, değişik görüşleri irdeleyen, dünya sosyalizmindeki ve sosyalist düşüncedeki gelişmeleri, değişmeleri izleyen, kendisi de çok seslilik içinde üyeleriyle ve heyeti umumiyesiyle yaratıcı, üretken olan bir parti amaçlanıyor.

Ne ki, partinin işlevi, topluma ekonomisiyle, demokrasisiyle, kurumlarıyla, insani ilişkileriyle, sosyal yaşam tarzıyla, manevi değerleriyle sosyalizm projesi sunmak, kapitalizmin sömürücü ahlâksızlığını, insan üzerindeki tahribatını sıradanlaştırıcı rolünü Üçüncü Dünya'da üç milyon insana çektirdiği acıları vb. sergilemekten ibaret değil. Böyle bir parti, sosyal muhalefet içinde sosyalist bir örgütlenme olarak, diğer sosyal muhalefet güçleriyle ve onların siyasal olan ve olmayan örgütleriyle, kuruluşlarıyla birlikte, bugünden toplumda ileriye doğru değiştirici, koşulları iyileştirici, yığınlar lehine somut sonuçlar alıcı bir mücadele vermek, bunun için de, her şeyden önce, halkın her alanda kendi öz kurumlarını yaratmasına, varolanlara sahip çıkıp, geliştirmesine, işlevlerini genişletmesine, yapılarını demokratikleştirmesine, kendi varlığını, ağırlığını onlarla ifade etmesine, bu kurumlar içinde bireyler olarak gelişip, yetkinleşmesine yardımcı olmak zorunda.

Bu iki ana işlevi birbirinden ayırmak olası değil. Çünkü yığınlar ancak kendi kurumlarıyla bugün demokrasiyi ve daha iyi yaşam koşullarını kazanabilirler, gene ancak bu kurumlara geniş bir demokratizm ve hayatiyet içinde çalıştırarak kişisel bakımda gelişebilirler, devletin ve resmi ideolojinin baskılarından, tabularından özgürleşebilirler, kendi öz güvenlerini kazanıp, birey olarak yetkinleşebilirler, zenginleşebilirler, dolayısıyla topluluk olarak daha serbestleşebilirler. Bu kurumlar, kadın, gençlik, çevre akımlarından veya ulusal mesleki örgütlenmelerden, belediyelere, değişik işlevlerdeki yerel komitelere, inisiyatiflere, kültürel kuruluşlardan semt derneklerine, hatta spor klüplerine kadar, üretim ünitelerinin eğitim birimleri yerleşim mahallerinin ve de sokağın kurumlarıdır, kuruluşlarıdır, örgütleridir ya da münferit birimleridir. Kısacası akımlardır, örgütlerdir, yayınlardır, kültür ve sanat topluluklarıdır, kooperatiflerdir, sendikalardır, komitelerdir, tek tek kişilerdir. Böylesine geniş yığın aktivitesi ve inisiyatifi insanlarımızın giderek özgürlük alanını da genişletebilecek, merkezi siyasi otoritenin nüfuzunun ve hatta tüm siyasal alanın dışında geniş bir hareket zemini oluşturacaktır.

Aynı zemin, yarın sosyalizm kurulurken, gerçek özgürlük zemini olacaktır. Toplumun üzerinde bir devlet, devletin içine eldiven gibi girmiş bir iktidar partisi ve ikisinin birlikte oluşturduğu katı bir hiyerarşi, bürokratik bir merkeziyetçi yapı tehlikesine karşı yığınların inisiyatifine ve özyönetimine dayalı, otonom kurumların ve hatta kurumlar dışı halk yığınları aktivitesinin yaratacağı dinamik devinim, ve bireyin yetkinlik düzeyi, yönetim bilgi ve deneyimi, kültürel gelişkinlik, manevi değerler sistemi sosyalizmin, desantralizasyonunun ve sınıfsız topluma ilerleyişin, insanın kendi kendisini mânen yeniden üretebilmesinin, özgürce dışa vurabilmesinin güvencesi olacaktır.

□

Oluşturulmasını amaçladığımız partinin kendisini, yaratılacak olan tüm o kurumlarla, kuruluşlarla, akımlarla, birimlerle birlikte mütalaa etmesi, olanca kapasitesiyle, imkânlarıyla onların içinde, arasında olması gerektiğini düşünüyorum. Parti, o örgütler, akımlar, çevreler, kuruluşlar, ekonomik birimler, komiteler vb. "siyasidir, değildir" demeden onlarla bütünleşebilmelidir, onların hepisinin topyekûn bir sosyal canlılık, geniş, yaygın, çok renkli, hareketli bir bütünsel toplum dalgası ya da devasa bir dalgalar topluluğu haline gelebilmesine yardımcı olabilme-

li, sahip olduğu tüm potansiyeli bu amacın hizmetine sunmalıdır.

Böyle bir yaklaşım, ister istemez alışageldiğimiz parti kavramının dışındaki bir partiyi öngörüyor. Parti elbette bir siyasal kuruluştur, ama kendisini siyasetle sınırladığı, siyaset ve siyasetdışı alanlar ayırımı yaptığı ve siyasetdışı alanlara birtakım köprülerle ulaşmağa çalıştığı, toplumsal devinim içinde siyasal olanla olmayanı kaynaştıramadığı, "her şey siyasal iktidar için" koşullanmasına saplandığı takdirde, günümüz toplumunun ihtiyaçlarına cevap veremez, siyasal bir muhalif güç olarak toplumu değiştirme görevini bihakkın yerine getiremeyeceği gibi, yarın iktidara da gelse, üstelik başka siyasal partilerle birlikte de gelse talip olduğu misyonu o politik çoğulculuğa rağmen, gene de salt siyaset ve devlet içinde deformasyona uğratmaktan kurtulamaz.

Bu bakımdan, kurulacak partinin geniş siyasal bir yelpazeyi içermesi, ayrıca kendi dışındaki siyasal güçlerle daha da geniş ve yaygın bir siyasal çoğulculuğa ulaşması da yeterli gözükmüyor. Böyle bir parti -ve partiler, siyasal akımlar bütünlüğü- kendisini salt siyaset alanına hapsettiği takdirde ve hapsettiği ölçüde, hayatın sadece o kadarının içinde olacaktır. Oysa, politika ne denli önemli olursa olsun ve çözümler ne denli oradan geçerse geçsin, toplumu ileriye doğru götürmek isteyen tüm siyasal kuruluşlar, mutlaka sosyal yaşamın siyaset dışı alanlarıyla bütünleşmek zorundadırlar. Bu husus, aynı zamanda parti içi demokratizmin ve canlılığın da başlıca güvencesidir. En köklü demokratik geleneklere ve en güçlü ileri sendikal kuruluşlara sahip olan kapitalist ülkelerde bile komünist partilerin kendi içlerinde oluşturmuş bulundukları ve bir türlü kurtulamadıkları bürokrasi ve hiyerarşinin başlıca nedeni, kanımca, o partilerin siyasal alanda mahsur kalmışlıklarıdır. (Bunun da ideolojik boyutu, Marksizmin aşırı politizasyonu ve vülgarizasyonudur, Marksizmin düşünsel zenginliği ve yaratıcılığının körelmesi ve öğretinin bir politik doktrine indirgenmesi, hayattan koparılmasıdır. Reel sosyalizm uygulaması ise, deformasyonun devlet helinde örgütlenmesi ve devlet gibi büyük bir siyasal kurumla her şeyin siyasetin vesayeti altına sokulmasıdır.)

Yeni ve geniş bir siyasal kuruluşu amaçladığımız bugünkü süreçte, en başta, geçmişteki kendi deneylerimizi, parti ve siyaset anlayışımızı ve modellerimizi köklü bir irdelemeden, özeleştiri süzgecinden geçirmemiz ve yeni partinin oluşumu, çabalarında geçmişteki anlayışımızı bu şekilde aşmamız tabii ki, dünyadaki geçmiş ve bugünkü deneyleri incelememiz, yeni bir parti anlayışında henüz genç de olsa bazı yeni deneyleri de yakından izlememiz gerekiyor.

□

Kurulacak partiyi yukarıda vurguyla andığım halk kurumlarıyla bütünleştirebilmek için, partinin kendisini rijid bir parti ve partililik kavramına kaptırmamasına, merkezi yapının mümkün olduğunca az, ademi merkeziyetçi inisiyatifin ise güçlü olmasına özen göstermek önem taşıyor.

Ademi merkeziyetçi yönelimden kastım sadece yerel birimlerin özerkliğinin esas alınmasından ve her kademede daha geniş yerel birimdeki yönetici organın üst olmaktan çok, kendi alanındaki birimler arasında koordinasyon görevi yapmasından ibaret değil. Aynı zamanda her yerel birimde değişik alanlardaki uzmanlık ya da diğer çalışma birimlerini özerk kılmak, hatta gereğinde oradaki yerel siyasi yönetici organdan tümüyle bağımsızlaştırıp o alanda ülke çapındaki parti içi ve parti dışı başka birimlerle irtibatlandırmak da aynı desantralizasyonun bir parçası olarak gözüküyor.

Gene, işyeri, okul, yerleşim birimi, meslek kolu, kültürel faaliyet, belediyelerin semt birimleri ve daha pek çok alanda parti üyesi olanlarla olmayanların siyaset temelinde değil, fakat yaptıkları somut iş çerçevesinde birlikte çalışabilmelerinde siyasi motifleri ikinci planda tutmak, oraları "siyasal çalışma alanı" gibi görmeyip, önce o heterojen bileşimlerin asli işlevlerini en önde tutmağa, geçtiğimiz yıllarda, özellikle yasal çalışma deneylerinde de hep böyle öngördüğümüz halde, niçin bu konuda başarılı olamadığımızın nedenlerini araştırmak, söz konusu nedenler arasında parti üyelerinin partili-partisiz, ayırımındaki katılıklarını ve şartlanmalarını, bugün nasıl aşacağımızı ve yeni partide tekrarlanmamasını nasıl sağlayacağımızı düşünmek gerekiyor.

Merkeziyetçiliğin asgariye indirilmesi, yerel kademelerdeki özerk çalışmaların komite ve üye inisiyatiflerinin, parti üyesi çalışmalarının, komite ve üye inisiyatiflerinin, parti üyesi olmayanlarla heterojen bileşimler oluşturma çabalarının yanı sıra, merkezi düzeyde de yeni modellerin geliştirilmesini zorunlu kılmakta.

Her şeyden önce, merkezi organların, sadece isim bakımından değil, aynı zamanda işleyiş ve düzenleme bakımından da "Merkez Komitesi- Politbüro" ya da "Genel Yönetim Kurulu- Merkez Yürütme Kurulu" modeli dışında düşünülmesinden yanayım.

Örneğin, bizzat merkezin kendisi bir organlar bütünü, özerk birimler birlikteliği olarak şekillenebilir. Yani klasik partilerdeki merkez komitesi sekreterliklerine ya da doğrudan politbüroya bağlı ihtisas büroları yerine, uzmanlık alanlarında parti üyesi olan ya da olmayan fakat birlikte çalışacak ve ürün verebilecek, karar ve görüş oluşturabilecek yetkin kişilerden mürekkep özerk çalışma kurulları oluşturulabilir. (Ekonomi, tarım, işçi, sendika, diğer bazı temel meslek dalları, dış politika, gençlik, kadın hareketi, kültür-sanat, çevre sorunları, ve teknoloji ve daha pek çok dalda böyle yetkin ve yetkili, çünkü özerk çalışma birimleri yaratılabilir.) Onların kendilerini temsil etmek üzere gösterecekleri yeterince aday arasından, kontenjan usulüyle genel kongrede seçilecek kişiler, partinin en yetkili ve geniş yönetim kurulunun bir bölümünü oluştururlar. Diğer parti teşkilatlarını temsilen seçilecek olanlarla birlikte seyrek toplanan, geniş bir yönetici kurul oluşturulur. Onun kendi içinden seçeceği, diyelim ki, aylık toplanan daha dar bir organ bütün çalışma alanları ve parti teşkilatları yürütme değil, koordinasyon işlevi görür. Teşkilatların ve merkezdeki temel ihtisas kurullarının en az bir temsilciyle bu koordinasyon organında temsil edilmeleri sağlanır. Bu koordinasyonun içinden dönerli sistemle seçilecek kişiler, haftalık toplanan, günlük işlere bakan her ay koordinasyon kuruluna ve daha seyrek toplanacak geniş yönetici kurula sorumlu daha dar bir kurul oluşturulur. Bu kuruldaki başkan, genel başkan yardımcılığı, genel sekreterlik gibi görevler de, keza, dönerli sistemle belirlenir. Bu görevler kongre dönemleriyle de kısıtlanabilir, iki kongre arasındaki daha dar zaman birimleriyle de. Hem koordinasyon kurulu, hem daha dar kurul ve içindeki görevliler geniş yönetici kurul tarafından seçildiği gibi, verilen görevler gene aynı kurul tarafından geri alınabilir. Ayrıca, sadece koordinasyon üyelerine ve onun içindeki dar kurul görevlerine yıl sınırlaması konulduğu gibi, daha uzun entervallerle olmak üzere, geniş yönetici kurul üyelerine de yıl sınırı koymak doğru olur.

Merkezi organlar konusunda bu denli ayrıntıya girmemin nedeni, kolayca anlaşılacağı gibi, merkezin parti üzerindeki hakimiyetine ve uzun yıllar sürecek yöneticiliklere kapı açmama, partide yöneten-yönetilen ilişkilerini kaldıracak modeller geliştirme çabasıdır.

Kurulacak partiyi halk kurumlarıyla bütünleştirebilmek için, partinin kendisini rijid bir parti ve partililik kavramına kaptırmamasına, merkezi yapının mümkün olduğunca az, ademi merkeziyetçi inisiyatifin ise güçlü olmasına özen göstermek önem taşıyor.

Keza, sadece yerel birimlerin özerklikleri ve inisiyatifleri, daha geniş bölgeyi içeren bir "üst kurul"un, üst kurul olarak değil, koordinasyon kurulu olarak görev yapması gibi yöntemlerin yanı sıra, sık sık parti içi forumlar düzenlemek yerel, bölgesel ya da ulusal düzeyde oluşabilecek bu forumları üyelere açık yapmak, yerel örgütlerin yayın çıkarabilmesine kısıtlama getirmemek, önemli konularda, sorunu tüm değişik görüşlerle yayın organlarında ve forumlarda tartıştıktan sonra, tüm üyelerin referandumuna sunmak, referandum merciini kongre'ya da olağanüstü kongre kararından yüksekte tutmak parti içi demokrasiyi ve üyelerin iradelerinin yansamasını geliştirecek yöntemlerdendir.

□

"Nasıl Bir Parti?" tartışmaları hem Görüş'te, hem de diğer çeşitli sosyalist basında kısmen tartışıldı, bundan sonra da tartışılmaya devam edecek. Fakat asıl önemli olan, o partiyi daha başlangıç evresinde oluşturacak olan binlerce sosyalistin tartışmasıdır. Sanıyorum, bundan sonraki merhale, bu tartışma ve görüş alış-verişinin o partinin asli sahipleri tarafından sadece parti modeli konusunda değil, her konuda, yaygınca yapılması olmalıdır.

■

YAŞASIN İNSAN

Parti özgül şartların partisi olarak şekillenmemeli, daha ilk adımında kendisini gerçekten sosyalizmin, eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzenin bir bileşeni olarak gerçekleştirmeli.

Yaşasın .... partisi!

Geçmişte ne kadar çok yazdık, ne kadar çok haykırdık, her birimiz kendi partilerimiz için bu şiarı. Sadece bizler mi? Yeryüzündeki Marksist partilerin tamamı böyleydi. Hele partilerden partilere mesajlarda, karşılıklı "yaşama ve yaşatma" temennileri, selamlamanın olmazsa olmaz bir normu haline gelmişlerdi.

Ama sonra ne oldu?

İlelebet payidar olacağına inanılan nice parti sapır sapır döküldü. Ne "yaşasın" duaları kâr etti, ne de aminler. Görüyoruz "muzaffer" partilerin kimileri "reddi miras"la ayakta kalmaya çalışıyorlar, kimileri dağılma tehlikesiyle karşı karşıyalar, hatta bazıları toplum dışı ilan edilmek isteniyor. Bir zamanlar "**toplumun vicdanı**" mertebesine erişmiş bir kısım muhalefetteki partiler ise gittikçe marjinalleşiyorlar.

Partinin mutlaklaştırılması, kutsanması parti mensuplarını da hükmü altına alıyor. Partili yücelik ve kutsallıkta sıradan yurttaştan farkediyor. Bu durum parti hiyerarşisinde daha vahim bir mertebeleşmeye yol açıyor. Yanılmaz politbürolar, her dediği hikmet genel sekreterler arz-ı endam etmeye başlıyor.

Bütün "yaşasın" ritüeline rağmen **realite** bu. Bir de meselenin nazari yanı var. Beni asıl ilgilendiren de o. Bir partinin yaşamasına duacı olmak en başta Marksizm'le bağdaşmaz. Çünkü biliyoruz, özlediğimiz, varılacağına inandığımız toplum düzeninde ne siyaset olacak, ne de parti. İşçi sınıfının, bütün öteki sınıflarla birlikte kendisini de ortadan kaldıracak bir sürecin mimarı olarak değerlendirmekle, onun partisine "ölümsüzlük" atfetmek sanırım açık bir çelişkidir.

Parti bir gün mutlaka olumsuzlanacaktır. Hem de hayatın kendisi tarafından. Çünkü artık partiye ihtiyaç kalmayacaktır. Partinin, daha kategorik konuşacak olursam **siyasetin** olumsuzlanmakla damgalı olması, onun moral bir olumsuzluk taşıdığı anlamına gelir mi?

İnsanoğlunun tarihinde olumlu moral değerlere sahip olduğu halde dahi toplumsal gelişme süreci tarafından olumsuzlanan kimi kategoriler olduğunu biliyoruz. Örneğin ilk sınıfsız toplumlardaki **eşitlik** ve **özgürlük**. Ancak eşitlik ve özgürlük, tarihî süreç tarafından olumsuzlanmalarına rağmen insanoğlunun moralinde yerlerini korudular ve inkârın inkârı ile yeniden olumlanacaklar. Buna karşılık siyaset böyle değil. Bir zamanlar yoktu, yine yok olacak. Yani sömürünün, baskının, sınıfların bulunmadığı eşitlik ve özgürlük toplumuna **yabancı** bir kategori siyaset. Bu bakımdan bile bir "kusur" içermiyormuş gibi gözüküyor. Örneğin siyasetçilik hekimliğe ya da piyano çalmaya benzemiyor. Hekimliğin ya da piyano çalmanın öze değgin moral olumsuzluklar içerdiklerini iddia edene rastlanmaz. Oysa siyasetin **kirli** bir iş olduğu kanısı halk arasında oldukça yaygındır. Kuşkusuz siyasetten siyasete fark vardır. Egemen sınıflara hizmet eden siyasetlerle, emekçi karakterli siyasetler arasında esaslı farklar olduğu bir gerçektir. Ne ki siyaset ve parti egemen sömürücü sınıfların icadıdır. Emekçiler mücadelelerinde bu kategorilerden yararlanırlarken, emekçi karakterli siyasetlerde ortaya çıkan bir takım olumsuzluklarda, siyasetin ve partinin ilk günahının da payı olduğunu sanıyorum.

Tartışmalı olabilecek bu noktayı hesaba katmayıp, siyasetin emekçiler tarafından **pir ü pak** bir şekilde yerine getirildiğini -en azından böylesinin olabileceğini- varsaysak bile Marksist bir siyasetçi, sanatını icra ederken bir anlamda trajik bir konumdadır. O boyuna, sonunda tarihten silinmeye yazgılı bir uğraşla iştigal etmek zorundadır. Bugün için topluma yararlı pek çok meşgalenin de ilerde kalmayacağı, siyasetçi için bence bir teselli kaynağı olamaz. Çünkü bu tür uğraşların kendi yerlerini alacak bir üst kategorilere evrimleşmeleri olasılığı fazladır.

Oysa siyaset bitti mi bitecektir. Hem şahit oluyoruz, emekçi karakterli siyasetler, kaynağının ne olduğu sorusu bir yana, bünyelerinde azımsanmayacak "kirler" barındırıyorlar. Hatta bazılarından Aigias'ın ahırlarını aratmayacak kokular yükseliyor.

"Yaşasın partimiz" şiarının, onun ilelebet yaşamasının istendiğine değil, canlılığa, cevvaliyete işaret ettiği, ajitatif değeri olduğu, partililerin mücadele azmini, örgütlerine güven duygusunu pekiştirdiği, bu nedenle yararlı bir işlevi bulunduğu türünden itirazlar yapılabilir. Konunun böyle bir veçhesi de olduğu aşikâr. Ne ki pratikte partiye ağız dolusu övgüler düzülürken meselenin özü unutuluyor. Ve sonuçta da parti **mutlaklaştırılıyor, yüceltiliyor** ve **kutsanıyor**. Bu kadarla da kalmıyor, aynı ruh hali parti mensuplarını da derece derece hükmü altına alıyor. Partili, yücelik ve kutsallıkta sıradan yurttaştan farkediyor. Yüceltme ve kutsama ile hiyerarşi arasındaki ezeli azdırıcı etkileşim parti hiyerarşisinde daha vahim bir mertebeleşmeye yol açıyor. Sonuçta bir süreç boyunca yanılmaz politbürolar, her dediği birer hikmet genel sekreterler arz-ı endam etmeye başlıyorlar. Ama **esas yanılgının** da böylesi partiler oluşturmak olduğunu, o "yanılmazlar"ın ve "hikmet sahipleri"nin acı akıbetleriyle ibret verici bir şekilde gözlemliyoruz.

Yeri geldiği için ilginç bir örnek vermek istiyorum. Bulgaristan'da Jivkov'un görevden alınmasıyla başlayan son değişikliklerin "**perde arkası**" Moscow News'da şöyle anlatılıyor:

*Başlangıçta perestroyka Bulgaristan'da herkes tarafından coşkuyla karşılanmış. Ancak Gorbaçov'un göstermelik değil gerçek bir yeniden yapılanma girişimi peşinde olduğu anlaşılınca işler değişmiş, öyle ki "glasnost" ve "insan hakları" kavramları **Parti karşıtı** anlamı gelmeye başlamışlar. Jivkov resmen **İzvestiya, Literari Gazette, Sovietskaya Kultura** ve **Moscow News** gazetelerini antisosyalist düşüncelerin yönlendiricileri, çöpe atılmaları gereken sarı basın olarak deklare etmiş. Sovyet basınından uygunsuz aktarmalar yapan baş editörler işlerinden kovulmaya başlamışlar.*

Jivkov bir yandan "aşağıdakiler"i uysallaştırırken, bir yandan da "tepede" konumunu güçlendirmek amacıyla liderlik kadrosunda perestroykaya başka alternatif olmadığını kavrayanları safdışı etmek için elini çabuk tutmaya başlamış. Merkez Komite sekreterleri Lilov ve Mihailov görevden alınmışlar; Todorov Politbüro'dan çıkarılmış. Başbakan Atanasov, yeni atanan bakanların isimlerini çoğu zaman gazetelerden öğrenir olmaya başlamış. MK Uluslararası İlişkiler Sekreteri Staniçev bir anlamda görevini yapmaktan engellenmiş. Jivkov, Savunma Bakanı Curov'la görüşmeyi kesmiş.

O zamanın dışişleri bakanı olan Mladenov'un, MK üyelerine, Jivkov'un izlediği yol ve metotlarla anlaşmazlık halinde olduğunu açıklayan bir mektup göndermesinden sonra, yukarıda zikredilen kişilerin tepelerindeki bulutlar iyice kararmaya başlamış.

Öteki sosyalist ülkelerdeki gelişmelerden ürken Jivkov'un, bütün sapkınları acımasızca bastırmaya hazırlandığı zaten biliniyormuş. Jivkov "yapılması gerekeni", "muhalefetle tartışmanın hiçbir yararı yoktur, o bir engerek yılanı gibi ezilmelidir" şeklinde formüle ediyormuş. O, "muhalefet"ten, sadece resmiyet kazanmamış girişimleri değil, köklü reform isteyen üst kademe yöneticilerini de kastediyormuş. Yaklaşmakta olan felaketi gören bu kişiler de harekete geçme kararı almışlar.

Kimlermiş bunlar?

Başlangıçta bir hayli azmışlar: Curov, Mladenov, Atanasov, Lukanov ve Staniçev. Aralarında anlaşmışlar ve ölüm tehlikesi olan bu girişimde kimlere güvenileceğini, geri kalan MK üyelerinden kimlerle kimin konuşacağını kararlaştırmışlar. 10 Kasım 1989 'da toplanması kararlaştırılan MK Plenumu arefesinde bu kişilere çeşitli kaynaklardan Jivkov'un, İçişleri Bakanlığı'na bağlı birlikleri ve Devlet Güvenlik Komitesi'ni alarma geçirdiği haberleri ulaşmış. Ve bu MK üyeleri gelecek darbeyi önlemek için bir şeyler yapmaları gerektiğini kavramışlar.

Özel bir görüşmede Curov, Staniçev ve Yotov (o zaman PB üyesi) Jivkov'a görevini bırakması gerektiğini söylemişler. (Jivkov dahil bunların hepsi partizan savaşı sırasında "Çavdar" birliğinin üyeleri imişler.) Jivkov ayrılmayı geciktirmek için direnmiş, fakat eski partizanlar da silahlarını çekmede yeterince kararlı davranmamışlar. Bu görüşme, 9 Kasım saat 17'de başlayacak Politbüro toplantısından hemen önce

vukubulmuş ve böylece Jivkov toplantıya bir bakıma muhafaza altında getirilmiş. Jivkov'un alarmı harekete geçiremeyişinin ve yakın çevresini uyaramayışının sebebi buymuş.

Operasyonun en kritik noktası böyle aşılmış. Politbüro toplantısında Jivkov çekilme niyetini açıklamış, istifası kabul edilmiş ve G. Sekreterliğe Mladenov seçilmiş. Toplantının sonuna doğru Jivkov, plenum toplantısında kendisine söz verilmesini istemiş ve ötekileri buna ikna etmiş.

10 Kasım'da (ertesi gün) MK Plenumu başlamış. PB'nin asıl ve yedek üyeleri, MK sekreterleri ne olacağını biliyorlarmış. Ayrıca Parti bölge komiteleri birinci sekreterleri ve bir kısım MK üyeleri de önceden bilgilendirilmişlermiş. Ötekiler gündemde aniden "örgütsel sorun" diye bir madde boy gösterince apışıp kalmışlar. Jivkov, girişimi akamete uğratmak amacıyla olanca belagatiyle bir konuşma yapmış. Böyle yaparken neyi hesaplıyormuş? Acaba sadık taraftarlarının son anda kendini kurtarıp, "komplocular"ı tutuklamalarını mı?

Öğle yemeği arasından sonra beklenmedik bir şey olmamış. Atanasov, PB ve MK Sekreteryası'nın önerisini açıklamış. Plenum öneriyi kabul etmiş ve Jivkov çağı sona ermiş.

Bu neydi? Bir komplo mu?

*Evet, pek çokları böyle diyecek. Üstünkörü bakan bazıları ise Jivkov'un görevden alınmasının ve Bulgaristan'da demokratik düzenin tesis edilmesinin, nisbeten barışçı bir şekilde gerçekleştiğini sanacaklar. Kasım olayları için bir "saray ihtilali" deniyor. Ne ki bu; Bulgaristan'ı kan dökülmesinden, şiddetten kurtaran bir komploydu ve böylece Parti'yi ebedi utançtan da kurtardı. Yüce bir amaç uğruna başlarını tehlikeye atan komplocular başardılar bunu.**

Haberin ayrıca yoruma ihtiyacı olduğunu sanmıyorum. "Gazetecilik dozu" biraz kaçırılmış olsa dahi olayın aslında, haberde verildiği gibi gerçekleştiğine inanmamak için bir sebep yok. Örneğin Kruşçov'un nasıl "yürütüldüğü" malum!

Bulgaristan'a demokrasinin bir "komplo" sonucu gelmiş olması tarihin bir ironisi, bir kara mizah şahikası! Tabii bu gelen "demokrasi" nasıl bir demokrasi, orası ayrı. Ancak yine de, bu "demokrasi"nin, Jivkov'un başında bulunduğu "halk demokrasisi"nden daha demokratik olduğu sanırım aşikâr.

Konunun bir de trajik yanı var, Jivkov ve yoldaşları nasıl oldular da günün birinde bu duruma geldiler? Durumu kurtarmak için dahi "komplo" zorunlu oldu? Eşit ve özgür insanların toplumunu hedefleyen sosyalizm, bir doğruluk, dürüstlük, açıklık rejimi olması gerekirken onun partisi, nasıl oldu da tepesinde bir grup "konspiratör"ün bildiğini okuduğu, milyonluk üye kitlesi bir yana MK üyelerinin dahi partide ve ülkede ne olup bittiğinden bihaber figüranlar haline geldikleri bir partiye dönüştü? Bunu Jivkov'u -ve tüm dünyadaki benzerlerini- tukaka ederek açıklayabilir miyiz?

Herhalde açıklayamayız. Çünkü biliyoruz, Jivkov ve yoldaşları faşizme karşı yürütülen son derece meşakkatli bir mücadelenin içinden süzülüp geldiler. Kendilerini işçi sınıfına, emekçi halka adamışlardı. Ama parti, iktidara geldikten sonra, bir süreç boyunca işçilerden, emekçilerden uzaklaştı; tepedeki elit komünistlerin keyiflerince at oynattıkları, kararların çok dar bir azınlık tarafından kapalı kapılar ardında alındığı bir şefler örgütüne dönüştü.

Neden böyle oldu?

Konu ciddidir ve çeşitli veçheleriyle, olanca detaylarına dek didik didik edilmelidir.

Böyle olmasının başta gelen nedenlerinden birisi olağandışı durumlar için yararlı ve geçerli olabilecek bazı metodların ve çalışma şekillerinin, genel geçer parti ilkeleri olarak kabul edilmesi ve her şart altında kullanılmasıdır. Bunun da ilk sorumlusu Bolşevikler'dir, daha sonra SBKP'dir.

Lenin'in partisi, kendi sözleriyle "**çelik çekirdekli**", "**demir disiplinli**" ve "**merkeziyetçi**"dir. Lenin Ekim Devrimi'nin başarısını ve daha sonra da alabildiğine zor şartlarda iktidarda kalınabilmiş olmasını böyle bir örgüte sahip olmaya bağlar. Ne ki bu örgüt anlayışı, olağandışı şartların değişmesinden sonra da varlığını korumuştur. Partiyi tarif etmek için kullanılan yukarıdaki terimlerin hepsi **askeridir** ve bir gönüllüler örgütünden çok askeri bir birliği gözler önüne getirmektedirler. Bilindiği gibi parti konusundaki sekter tutumlara karşı Bolşevikler'i ilk uyaranlardan birisi Rosa Luxemburg olmuş ve Lenin ve arkadaşları için "zorunlulukları bir fazilet olarak görmeye başladıkları ve bu amansız koşulların kendilerine empoze ettiği taktikleri eksiksiz bir teorik sistem halinde dondurmaya kalktıkları zaman tehlike başlar" demişti.

Oysa Stalin'in yaptığı tam da R.Luxemburg'un korktuğu oldu. Parti içinde "disiplin", eksiksiz bir kışla disiplinine dönüştü. "Merkeziyetçilik"te, genel sekreterler, genel kurmay başkanlarını aratır hale geldiler. "Çelik çekirdek" yerini politbürolara bıraktı.

Dönelim Jivkov ve yoldaşlarına. Onlar da olağandışı "amansız koşullar"da faşizme karşı mücadele veriyorlardı. Kızıl Ordu'nun kolaylaştırdığı şartlarda iktidara geldiler. Başarılarında "çelik çekirdekli", "demir disiplinli", "merkeziyetçi" bir örgüte sahip olmaları herhalde önemli rol oynadı.

Ne ki iktidar sonrasında şartlar bir süreç boyunca değişti. Parti faşizme karşı yürüttüğü kararlı ve cansiperane mücadelede geniş yığınların güvenini ve sempatisini kazanmıştı. Karşıdevrim tehlikesi de ciddiyetini kaybettikten sonra parti, emekçi yığınlara açık, içinde onların söz ve karar sahibi oldukları ve bizzat sahip çıktıkları bir örgüt haline dönüşebilirdi. Ama bu olmadı. Daha doğrusu yapılmadı. Bence başlıca iki nedenle: Birincisi, Jivkov ve yoldaşları R. Luxemburg'un uyarısının tersine, sosyalist kuruculukta da "çelik çekirdekli, demir disiplinli, merkeziyetçi" partiyi korudular, çünkü buna alışıktılar ve askerileşmiş örgütü -halk indindeki prestijlerinin sağladığı açık bono ile- daha kolay çekip çevirebiliyorlardı. İkinci nokta ise daha vahim: Kendilerine örnek alabilecekleri yegâne örgüt Stalin'in SBKP'si idi!

Şimdi, bunca yıldan sonra özgül şartlarda başarı sağlamış kimi metot ve çalışmaların sosyalist bir partinin genel ilkeleri olmadıkları, askerileştirilmiş örgütlerle bir yere varılamayacağı sosyalist ülkelerin pratikleriyle, hayli üzücü şekilde de olsa açığa çıkıyor. Öte yandan bu yazının önceki bölümünde de değindim gibi, siyaset hem gelecekte olumsuzlanmaya mahkûm, hem de şu veya bu ölçüde "kirli" bir iş. Öyleyse ne yapmalı?

Siyaset yapmaya devam etmeli! Çünkü aslolan dünyayı değiştirmek ise ve bizler dünyamızın gerçekten insanlaşmış insanların dünyası olmasını istiyorsak, buna erişmenin başta gelen araçlarından birisi, işçilerin, emekçilerin, sosyalizm sayesinde kendisini gerçekleştirebileceğine inanan herkesin siyaset yapmasıdır. Siyasette sonuç alabilmenin yolu ise **örgütlü** mücadele vermekten geçer. Ve siyasi örgüt denince akla ilk gelen kuşkusuz **parti** olmaktadır. Burada parti mutlaklaştırılmayabilir. Partiyi ön plana çıkaran, şimdiye kadarki tecrübelerimiz ve bilgilerimizdir. Bugün de ülkemizdeki örgütlü siyasi mücadelede geniş bir Marksist parti ihtiyacı, tüm solcuların kafasını kurcalayan birinci sorundur.

Bu parti nasıl bir parti olmalı?

Bu sorun bir şekilde tartışılıyor. Ben de vesilesi düştüğünde bu tartışmalara katılıyorum. Ve şimdi bu yazı vesilesiyle dile getirmek istiyorum ki, parti, özgül şartların partisi olarak şekillenmemeli. Daha doğrusu özgül şartları hesaba katmalı ama daha ilk adımda, kendisini gerçekten **sosyalizmin, eşitlikçi ve özgürlükçü bir düzenin bir bileşeni** olarak gerçekleştirmeli.

Somutunda bu ne anlama gelir?

Bu partinin "çelik çekirdekli, demir disiplinli ve merkeziyetçi" **olmaması** demektir. Bu, partinin kışla örgütlenmesi ile uzak yakın bir ilişkisi bulunmaması demektir.

Partinin nasıl olması gerektiğine gelince...

Parti **özgür** insanların partisi olmalıdır. Partinin üyeleri partinin içinde en geniş özgürlükte davranabilmeli, bunun müeyyideleri sağlanmalıdır. Kısacası insan sosyalizmde ne kadar özgür olacaksa, üye parti içinde o kadar özgür olmalıdır.

Parti **eşit** insanların partisi olmalıdır. Bu eşitlik, "hiyerarşi"ye kurban edilmeden, "hiyerarşi"ye rağmen sağlanmalıdır. En sıradan üye ile en üst yönetici, parti içinde eşit haklara sahip olmalı, birbirlerine eşit davranmalı, herkes birbirini eşit insanlar olarak görmelidir.

Partinin işleyişi, tümüyle **sosyalist demokrasinin** kuralları çerçevesinde olmalıdır. Burada örnek olarak alabileceğimiz somut bir sosyalist demokrasi uygulaması henüz yeryüzünde gerçekleşmiş değildir. Ancak insanların çok yönlü gelişebilmelerinin ve kendilerini gerçekleştirebilmelerinin nasıl mümkün olacağı, başarılamayanların verdikleri derslerle iyi kötü ortaya çıkmaktadır.

Parti **yaratıcı** olmalıdır. Bunun da yolu parti içinde azami fikri zenginliğin teşvik edilmesinden, Marksist çerçeve içinde en geniş görüş çeşitliliğinin sağlanmasından geçer. Tabii, "Marksist çerçeve"nin belirlenmesinde zorluklar çıkabilir. Hatta illa böyle bir çerçeve konmayabilir. Çünkü aslolan, partiye omuz vereceklerin nihaî hedef olarak sömürüden ve baskıdan arınmış, herkesin kendi kendinin efendisi olduğu bir düzende anlaşıyor ve bunun için de emekçilerin iktidarını öngörüyor olmalarıdır. Böylesi bir süreci en iyi açıklayıp, ihata eden dünya görüşü Marksizm olduğu için, partinin ideolojisinin Marksist çerçeve ile belirlenmesi kimlik sorununu daha netleştirir.

Parti özgür insanların partisi olmalıdır. İnsan sosyalizmde ne kadar özgür olacaksa, üye parti içinde o kadar özgür olmalıdır. Parti eşit İnsanların partisi olmalıdır. Bu eşitlik hiyerarşiye kurban edilmemelidir.

Böyle bir partinin işleyişinde **karşılıklı anlayışın** ve **toleransın** son derece belirleyici rolü olacağı hemen anlaşılır. Sosyalist demokrasinin doğal iki unsuru olması gereken bu davranış biçimlerinin mevcut şartlarda özgül önemleri olacağı açıktır. Geçmişteki bölünmelerde, mevcut dağınıklığın süregitmesinde bu ikisinin eksikliğinin oynadıkları rolü gözönünde tutarsak, parti saflarında **hoşgörünün** ve **karşılıklı anlayışın** yerleştirilmesi için hepimize azami sorumluluk düşeceğini daha iyi kavrarız.

Evet, hem siyasetin "kirleri"ne olabildiğince az bulaşmak, hem de olumsuzlanmakla yazgılı bir meşgaleyi yabancılaşmadan sürdürmek istiyorsak -ve dünya pratiğinden gerekli dersleri çıkarabilmişsek- **sosyalist demokrasinin prototipini parti çerçevesinde inşa etmenin** yoluna bakmalıyız. O zaman, "yaşasın... partisi!" değil, "yaşasın İNSAN!". ■

** Moscow News, 7 Ocak 1990 s.14-15.*